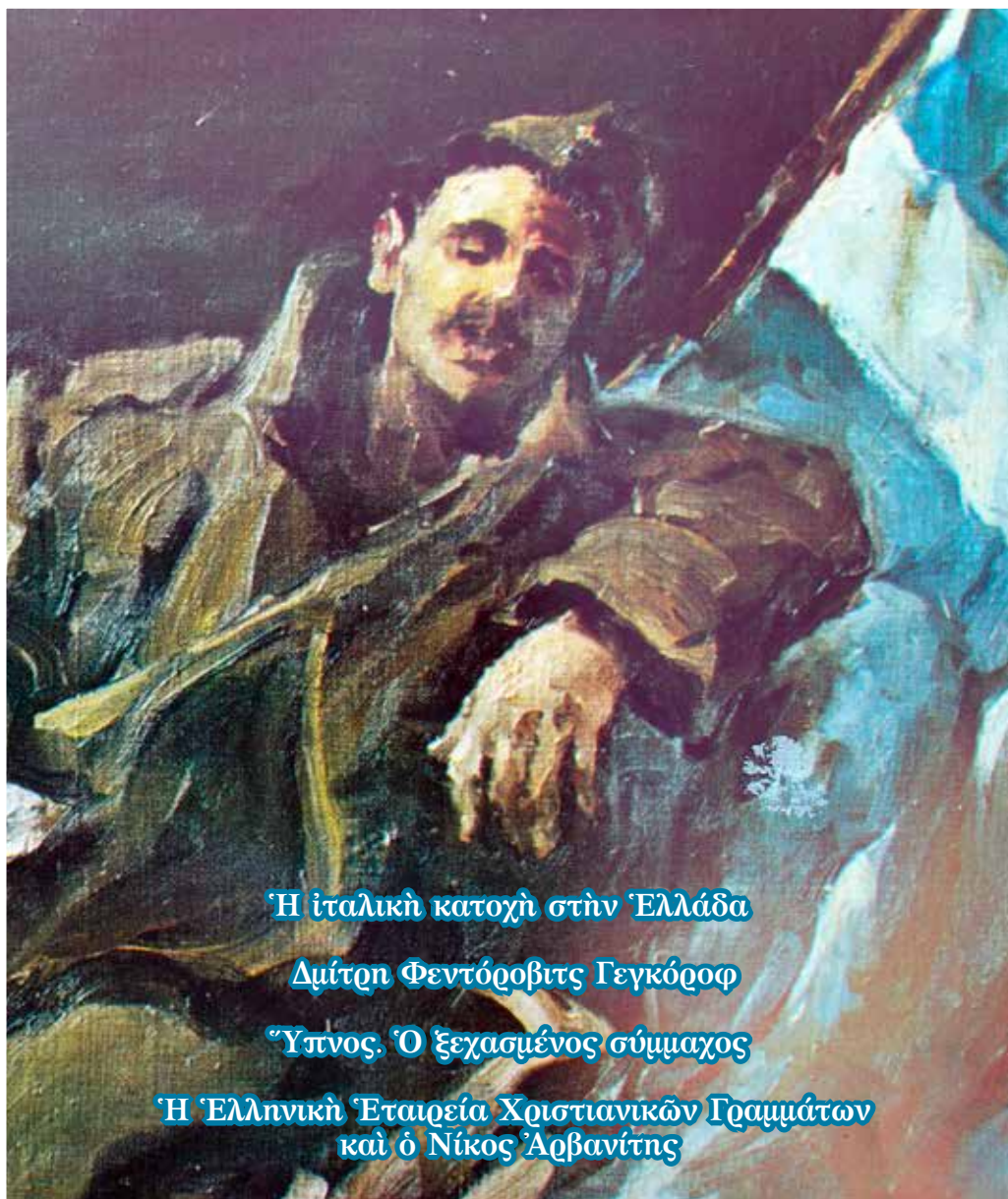

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 78^ο | ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2015 | ΑΡΙΘ. 753

Ἡ ἰταλική κατοχή στὴν Ἑλλάδα

Δμίτρη Φεντόροβιτς Γεγκόροφ

Ὑπνος. Ὁ ξεχασμένος σύμμαχος

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων
καὶ ὁ Νίκος Ἀρβανίτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«Ο ΠΛΟΥΣ ΕΝ ΝΥΚΤΙ» Γ.Β.Μ.	161
Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΔΡ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	163
ΔΜΙΤΡΗ ΦΕΝΤΟΡΟΒΙΤΣ ΓΕΓΚΟΡΟΦ ΕΝΑΣ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΣΤΗ ΔΙΝΗ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕ Η ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ Π. ΦΙΛΗ.....	172
ΥΠΙΝΟΣ. Ο ΞΕΧΑΣΜΕΝΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.....	182
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ	191
ΕΚΘΕΣΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	197
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΟΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΟΥΠΑΣ.....	199
ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΟΛΑΣ ΜΙΑ ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΩΜΑΣ	200

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 10€
Έξωτερικού 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θεηξινόνας 1, 166 74 Γλυφάδα

Η Έπιτροπή έπιφυλάσσει σέ έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιέπει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιεύόμενα ή μή, δέν έπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης έπικοινωνίας
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Άχαρων, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.gr, info@lyhnia.gr

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Σεπτέμβριος 2015

«Ο ΠΛΟΥΣ ΕΝ ΝΥΚΤΙ»

Συγκλονιστικό τὸ σκηνικὸ ποὺ μᾶς παρουσιάζει ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος. Ἡ θύελλα μαίνεται, ὁ ἄνεμος σφυρίζει, τὰ κύματα ὑψώνονται ἀπειλπτικά. Ἡ ξαφνικὴ τρικυμία ἀπειλεῖ νὰ καταποντίσει τὸ πλοῖο. Οἱ μαθητὲς τὰ χάνουν, καὶ ὁ Κύριος μέσα ἐκεῖ κοιμάται ἀμέριμος. Ἐξουθενωτικὸς ὁ φόβος τοὺς προκαλεῖ πανικό.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Καὶ οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ λησμονοῦν, στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή τῶν δυσκολιῶν, τὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὴν λησμονοῦν τότε ἀκριβῶς ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν θυμοῦνται. Ὅταν τὰ ἄτομα, ἡ οἰκογένεια, ἡ Ἐκκλησία, τὸ ἔθνος ἀντιμετωπίζουν τρικυμίες καὶ θύελλες, πόσο συχνὰ νομίζουμε πῶς ὁ Χριστὸς κοιμάται καὶ δὲν ἀκούει τὶς προσευχὲς μας. Ἀδιαφορεῖ στὶς ἀγωνιώδεις ἱκεσίες μας. Παραθεωρεῖ τὶς ἀνησυχίες μας. Δὲν συμεριζέται

Κύριλλος Ἀλεξανδρείας. Πίστη καὶ ὀλιγοπιστία ὑπῆρχε μαζί στους Ἀποστόλους. Πίστευαν πῶς μπορούσε νὰ τοὺς σώσει, γι' αὐτὸ καὶ κατέφυγαν σ' Αὐτόν, ὡς ὀλιγόπιστοι ὅμως τοῦ λένε χανόμεαστε. Διότι δὲν ἦταν ποτὲ δυνατόν νὰ χαθοῦν, ἀφοῦ εἶχαν μαζί τους τὸν παντοδύναμο Κύριο.

Σ' αὐτοὺς τοὺς κλονισμοὺς καὶ κλυδωνισμοὺς τῆς ὀλιγοπιστίας καὶ λιποψυχίας βρέθηκαν καὶ οἱ πιὸ μεγάλοι ἄγιοι. Ἐνωσαν τὸ σκαρὶ τῆς ψυχῆς τους νὰ τρίξει ἀπὸ τὰ μαῦρα κύματα τῆς ἀπελπισίας. Οἱ ἀλλεπάλληλες δοκιμασίες καὶ θλίψεις τοὺς ἔκαναν νὰ ὑφίστανται κάτι ἀνθρώπινο καί, ἔστω καὶ πρὸς στιγμή, νὰ τὰ χάνουν. Πόσο δραματικὰ περιγράφει τὴν ψυχικὴ του κατάστασι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅταν δεχόταν ἀλλεπάλληλα τὰ χτυπήματα τῆς ζωῆς. Γράφει στὴν ἐπιστολὴ του στὸν ρήτορα Εὐδόξιο: «Ἐρωτᾶς πῶς τὰ ἡμέτερα. Καὶ λίαν πικρῶς. Βασίλειον οὐκ ἔχω, Καισά-

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Καὶ οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ λησμονοῦν, στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή τῶν δυσκολιῶν, τὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὴν λησμονοῦν τότε ἀκριβῶς ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν θυμοῦνται. Ὅταν τὰ ἄτομα, ἡ οἰκογένεια, ἡ Ἐκκλησία, τὸ ἔθνος ἀντιμετωπίζουν τρικυμίες καὶ θύελλες, πόσο συχνὰ νομίζουμε πῶς ὁ Χριστὸς κοιμάται καὶ δὲν ἀκούει τὶς προσευχὲς μας.

τοὺς πόνους μας καὶ δὲν σπεύδει νὰ μᾶς βοηθήσει. Καὶ οἱ πιὸ μεγάλες ψυχὲς διατρέχουν τὸν κίνδυνο νὰ ὑποκύβουν στὸν πειρασμὸ τῆς ὀλιγοπιστίας: «Βλέπε μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν. Πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σώσαι δύναται, ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι λέγουσι... ἀπολλύμεθα. Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος», γράφει ὁ ἅγιος

ριον οὐκ ἔχω, τὸν πνευματικὸν ἀδελφὸν καὶ τὸν σωματικόν. “Ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με” μετὰ τοῦ Δαβὶδ φθέγγομαι. Τὰ τοῦ σώματος πονηρῶς ἔχει, τὸ γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς, φροντίδων ἐπιπλοκαί, πραγμάτων ἐπιδρομαί, τὰ τῶν φίλων ἄπιστα, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποίμαντα. Ἐρρει (χάνονται) τὰ καλὰ, γυμνὰ τὰ κακὰ, ὁ πλοῦς ἐν νυκτί, πυρσὸς

οὐδαμοῦ, Χριστὸς καθεύδει...». Ἡ δοκιμασία ἐνὸς μεγάλου ἀγίου. Ἡ ἀπουσία τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ Καισάριου, τοῦ πνευματικοῦ καὶ σωματικοῦ ἀδελφοῦ του, τῶν γονέων του, οἱ σωματικὲς ἀσθένειες, τὸ προχώρημα τῆς ἡλικίας, οἱ ποικίλες θλίψεις, ἡ ἐγκατάλειψη τῶν φίλων, ἡ κρίση στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, ὁ παραμερισμὸς τῆς ἀρετῆς, ἡ ἀδίστακτη πρόκληση τῆς κακίας. Ὅλα αὐτὰ τοῦ δημιουργοῦσαν τὴν ἐντύπωση σὰν νὰ ταξίδευε νύχτα, χωρὶς ἕνα φῶς πουθενὰ καὶ μὲ τὸν Χριστὸ νὰ κοιμᾶται...

τίς «ἐναλλακτικὲς κοινωνικὲς θηπιεῖς». Καὶ μόνο ἡ ὕλιστικὴ νοοτροπία καὶ τὰ οἰκονομικὰ μεγέθη προβάλλονται καὶ ἐξυμνοῦνται.

Καὶ ὅμως, ὁ Χριστὸς δὲν «καθεύδει», ἀκόμα καὶ ὅταν δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι κοιμᾶται. Ἀγρυπνεῖ στὸ πηδάλιο τῆς Ἐκκλησίας. Ἀγρυπνεῖ στὶς διώξεις τῶν πιστῶν. Παρακολουθεῖ τίς θλίψεις τους,

τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυά τους. Δὲν βιάζεται. Περιμένει τὴν κατάλληλη στιγμή. Αὐτὸ ζητεῖ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά Του. Νὰ περιμένουν καὶ νὰ μὴν ἀμφιβάλλουν «ὅτι

Καὶ ὅμως, ὁ Χριστὸς δὲν «καθεύδει», ἀκόμα καὶ ὅταν δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι κοιμᾶται. Ἀγρυπνεῖ στὸ πηδάλιο τῆς Ἐκκλησίας. Ἀγρυπνεῖ στὶς διώξεις τῶν πιστῶν. Παρακολουθεῖ τίς θλίψεις τους, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυά τους. Δὲν βιάζεται. Περιμένει τὴν κατάλληλη στιγμή. Αὐτὸ ζητεῖ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά Του. Νὰ περιμένουν καὶ νὰ μὴν ἀμφιβάλλουν «ὅτι ἐρχόμενος ἦξει καὶ οὐ μὴ χρονίση» (Ἀββακ. β' 3).

Παρόμοιες καταστάσεις δὲν ζοῦμε καὶ σήμερα; Συνασπισμένος ὁ ἀθεϊσμὸς προκαλεῖ συνεχῶς. Ἡ χριστιανικὴ πίστις ὑποτιμᾶται καὶ περιθωριοποιεῖται. Οἱ ἠθικὲς ἀρχές, οἱ πνευματικὲς ἀξίες, οἱ ἐθνικὲς παραδόσεις, ποὺ κράτησαν ὀρθιοὺς αὐτὸν τὸν τόπο, διαβάλλονται. Ἡ ἐκπαίδευση στὴ νέα γενιὰ ἀποκόπτεται ἀπὸ τίς ρίζες τῆς καὶ μεταβάλλεται σὲ ἐκπαίδευση χωρὶς παιδεία. Ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς μετονομάζεται σὲ σωβινισμὸ καὶ οἱ ἀπάτριδες δικαίωνονται καὶ διευκολύνονται μὲ

ἐρχόμενος ἦξει καὶ οὐ μὴ χρονίση» (Ἀββακ. β' 3). Naί, καὶ ὅταν φαίνεται κοιμώμενος, δὲν κοιμᾶται: «**Ἰδοὺ οὐ νοστάξει οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραὴλ**» (Ψαλμ. ρκ' 4). Ὁ Χριστὸς δὲν κοιμᾶται. Ἀρκεῖ ἐμεῖς νὰ διαθέτουμε ἀνύστακτη πίστιν. Τότε θὰ κοπάξει ὁ ἄνεμος καὶ θὰ γίνετα γαλήνη μεγάλη καὶ στὴν πιὸ δυνατὴ θαλασσοταραχί.

Γ.Β.Μ.

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τὴν «ὑβριν» στὴν «τίσιν»

Α΄ ΜΕΡΟΣ: Ἡ ὑβρις

Κάθε χρόνο τιμάμε με ποι- κίλες ἐκδηλώσεις τὴν ἐπέ- τειο τοῦ ἱστορικοῦ ΟΧΙ καὶ τοῦ Ἔπους τοῦ '40, καὶ μαζί με αὐτὰ θυμόμα- στε καὶ τὴν Κατοχὴ καὶ τὴν Ἀντίσταση. Κατὰ παράδοξο τρόπο, ὅμως, ἐλάχιστα πράγματα θυμόμαστε ἢ γνωρίζουμε γιὰ τὴν ἰταλικὴ κατοχὴ. Καὶ τὸ σημαντι- κώτερο, αὐτὸ ποὺ ἀγνοοῦμε δὲν εἶναι κάποιες λεπτομέρειες τῆς ὅλης εἰκόνας· ἀλλὰ μάλλον τὸ ἀντίστροφο: κι ἂν ἀκό- μα δηλαδὴ θυμόμαστε ἢ γνωρίζουμε κά- ποιες λεπτομέρειες, ἀγνοοῦμε ἐντελῶς... τὴν ὅλη εἰκόνα.

1. Ἡ πρόκληση τῆς κατοχῆς

Ὁ ἑλληνοϊταλικὸς πόλεμος δὲν στοί- χισε στὴν Ἰταλία ἀπλῶς σημαντικὲς ἀπώ- λειες. Αὐτές, ἀπὸ μία ἀποψη, ἦταν τὸ μι- κρότερο κακό. Τὸ πιὸ σημαντικό ἦταν ὅτι στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας ἐτρώθη ἀνεπα- νόρθωτα τὸ ἴδιο τὸ κύρος καὶ τὸ γόητρο τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας. Ἡ χώρα ποὺ μέ- χρι πρό τινος μόλις προβαλλόταν ὡς μιὰ ἀνερχόμενη αὐτοκρατορία, μιὰ σύγχρονη ὑπερδύναμη ποὺ μποροῦσε νὰ κοιτάξει στὰ μάτια καὶ νὰ προκαλέσει ἀκόμα καὶ τὴ θαλασσοκράτειρα Μεγάλῃ Βρετανία, εἶχε χλευασθεῖ ὡς χώρα δειλῶν «μακαρο- νάδων». Καὶ ὁ ἡγέτης τῆς, ὁ «Ντοῦτσε» Μπενίτο Μουσσολίνι, γιὰ τὸν ὁποῖο μέχρι πρό τινος μόλις προσωπικότητες σὰν τὸν Οὐίνστον Τσῶρτσιλ (πρωθυπουργὸ πλέον τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας) καὶ τὸν σὲρ Σά- μιουελ Χόαρ (πρῶν ὑπουργὸ τῶν Ἐξω-

τερικῶν τῆς) δήλωναν ἀνοικτὰ ὅτι ἦταν ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς στὴν Εὐρώπη¹, στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας εἶχε ἀποδειχθεῖ... γυμνός. Καὶ τίποτα δὲν μποροῦσε πιά νὰ κρύψει τὴ γύμνια του.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τὰ πλήγματα στὸ γόητρο τῶν Ἰταλῶν ἔρχονταν τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐπονειδιστὴ εἴσοδο τῆς Ἰταλίας στὸν πόλεμο: Ὁ Μουσσολίνι εἶχε ἐπὶ μακρὸν ἀμφιταλαντευθεῖ σχετικὰ. Καὶ μόνο ὅταν ἡ γαλλικὴ ἀντίσταση εἶχε καταρρεῦσει ἀπὸ τὸν κεραυνοβόλο πό- λεμο τῶν Γερμανῶν, εἶχε κηρύξει πανηγυ- ρικὰ τὴν εἴσοδο τῆς Ἰταλίας στὸν πόλεμο καὶ εἶχε στείλει τὶς ἰταλικὲς στρατιὲς νὰ προελάσουν θριαμβευτικὰ στὴ νότιο Γαλ- λία. Εὐκόλα ὅμως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι αὐτὸ ποὺ προβλήθηκε ὡς «θριαύ- βος» ἀπὸ τὴ φασιστικὴ προπαγάνδα ἦταν ὄνειδος ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν στοιχειωδῶς σκεπτόμενο Ἰταλό.

Κατόπιν, ὁ Μουσσολίνι εἶχε ἐπιτεθεῖ ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1940, ἀνήμερα τὴν ἐπέτειο τῆς δικῆς του ἀνόδου στὴν ἐξουσία μετὰ τὴν περίφημη «Πορεία πρὸς τὴ Ρώμη» στὶς 28 Ὀκτωβρί- ου 1922. Ἦθελε προφανῶς νὰ ἐντάξει τὸν «περίπατο» στὴν Ἑλλάδα στὸ πλαίσιο τῶν λαμπρῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων

1 Στὸν τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο ἔβλεπαν οἱ πάντες τὸν Μουσσολίνι καὶ τὴν Ἰταλία του πρὶν τὸν πόλεμο ἔχουμε ἀναφερθεῖ διὰ μακρῶν σὲ παρελθὸν ἄρθρο στὶς Ἀκτίνες· βλ. Ἀκτίνες 741 (Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2013), σελ. 155-158.

μέ τις όποιες ό φασισμός τιμούσε κάθε έτος τή μεγάλη του έπέτειο. Δίχως άλλο, δέν φανταζόταν τί θα έπακολουθούσε...

Μέσα σέ ένα μήνα τά πάντα είχαν αλλάξει. Όταν στις 3 Δεκεμβρίου 1940 τό Τμήμα Στρατού Δυτικής Μακεδονίας κατέλαβε τό Πόγραδετς, ό αρχιστράτηγος Σοντού, πού έν τῷ μεταξύ είχε αντικαταστήσει τόν Πράσκα ως έπικεφαλής τών ιταλικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων στό μέτωπο τῆς Άλβανίας, έστειλε στόν Μουσσολίνι τό έξῆς αδιανόητο μέχρι πρότινος τηλεγράφημα: «*Η κατάσταση τῶν δύο ιταλικῶν Στρατιῶν στήν Άλβανία είναι τραγική. Όποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια, με σκοπό νά αντιδράσουμε στήν κατάσταση ή όποία έχει δημιουργηθεῖ, είναι πλέον αδύνατη, και ή διευθέτηση*

πρέπει νά γίνει με πολιτική παρέμβαση». Ό Τσιάνο, ύπουργός τῶν Έξωτερικῶν τῆς φασιστικῆς Ιταλίας και γαμπρός τοῦ Μουσσολίνι, περιγράφει στό *Ημερολόγιο* του τόν πανικό πού ακολούθησε, όταν έλαβαν τό τηλεγράφημα. Διηγείται ότι ό Μουσσολίνι τόν κάλεσε στό Παλάτσο Βενέτσια και τοῦ εἶπε απελπισμένος: «*Δέν υπάρχει άλλη διέξοδος. Είναι παράδοξο, είναι γελοιο, αλλά είναι γεγονός. Πρέπει νά παρακαλέσω τόν Χίτλερ νά γίνει ανακαωχή».*

Ένῳ όμως ή εξέλιξη τοῦ έλληνοϊταλικοῦ πολέμου είναι γενικά γνωστή, αυτό πού συνήθως άγνοοῦμε στήν Ελλάδα είναι ότι, τήν ἴδια ακριβῶς στιγμή πού στα βουνά τῆς Βορείου Ηπειροῦ γραφόταν τό Έπος τοῦ '40, ή αυτοκρατορία

τοῦ Μουσσολίνι ταπεινωνόταν και κατέρρεε και σέ ένα ακόμη μέτωπο: στή Βόρειο Άφρική. Πρὶν ακόμη έπιτεθεῖ ενάντια στήν Ελλάδα, και συγκεκριμένα στις 13 Σεπτεμβρίου 1940, ό Μουσσολίνι είχε εξαπολύσει τίς ιταλικές στρατιές πού έδρευαν στή Λιβύη ενάντια στις περιορισμένες σέ αριθμό βρετανικές δυνάμεις τῆς Αιγύπτου, με άπώτερο στόχο τήν ὕψωση τῆς ιταλικῆς σημαίας στις πετρελαιοπηγές τῆς Μέσης Άνατολῆς. Στις αρχές Δεκεμβρίου 1940, όμως, οί Βρετανοί

έξαπέλυσαν μιὰ πραγματικά σαρωτική άντεπίθεση (Επιχείρηση "Compass"), πού σέ ελάχιστο χρονικό διάστημα διέλυσε κάθε ιταλική αντίσταση και έτρεψε τούς Ιταλούς σέ άτακτη φυγή. Και στή Βόρειο Άφρική, όπως και στήν Άλβα-

νία, οί Ιταλοί κινδύνευσαν νά ριχθοῦν στή θάλασσα. Και στή Βόρειο Άφρική, όπως και στήν Άλβανία, τή λύση έδωσε ή γερμανική παρέμβαση (έν προκειμένῳ με τήν άποστολή στή Βόρειο Άφρική τοῦ γερμανικοῦ Άφρική Κορπς ὑπό τήν ηγεσία τοῦ θρυλικοῦ Ρόμελ).

Και όμως, χάρι στή γερμανική παρέμβαση, οί Ιταλοί βρέθηκαν στήν Ελλάδα ως δύναμη κατοχῆς – και μάλιστα ως ή βασική δύναμη κατοχῆς. Ό Χίτλερ, πολὺ λογικά, δέν επιθυμούσε νά δεσμεύσει σημαντικές σέ αριθμό γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις στα άχαρα καθήκοντα τῆς κατοχῆς στήν Ελλάδα. Τό κύριο βάρος τῆς γερμανικῆς πολεμικῆς προσπάθειας θα άπορροφούσε εφεξῆς τό ανατολικό μέτωπο, με τήν Έπιχείρηση «Βαρβαρόσ-

σα» κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Έτσι, η κατεχόμενη Ελλάδα διαρέθηκε σε τρεις ζώνες κατοχής: γερμανική, βουλγαρική και ιταλική. Οί Γερμανοί διατήρησαν υπό τον έλεγχο τους τις σημαντικότερες από στρατηγική άποψη περιοχές: την Αθήνα (από κοινού με τους Ιταλούς), την Κεντρική Μακεδονία με τη Θεσσαλονίκη, το μεγαλύτερο μέρος του νομού Έβρου, όρισμένα νησιά του Αιγαίου (Λήμνο, Λέσβο, Χίο και Μήλο) και το μεγαλύτερο μέρος της Κρήτης. Η Βουλγαρία προσάρτησε την Ανατολική Μακεδονία και την υπόλοιπη Δυτική Θράκη. Όλη η υπόλοιπη Ελλάδα, που αντιστοιχούσε στα 2/3 των ελληνικών εδαφών, περιήλθε υπό ιταλική

πλευρά της γερμανικής τίγρης, με ύλακές *όχι μόνον όρεξης – πού είναι κατανοπή–, αλλά και θριάμβου».*

Ο έρχομός των ήττημένων και ταπεινωμένων της Αλβανίας στην Ελλάδα ως δυνάμεων κατοχής είχε ασφαλώς κάτι το κωμικοτραγικό. Και αυτό το κωμικοτραγικό δέν είναι ίσως πουθενά άλλοι τόσο πασιφανές, όσο στο ακόλουθο, σχετικά άγνωστο περιστατικό:

Στις 28 Μαΐου 1941, και ένφ ή έκβαση της μάχης της Κρήτης είχε πλέον κριθεί, οί Ιταλοί εκλήθησαν να αποβιβασθούν στην ανατολική Κρήτη, ή όποία κατά τον χωρισμό πού είχε γίνει θα έντασσόταν στην ιταλική ζώνη κατοχής. Η απόβαση

Για τους Ιταλούς ή κατοχή της Ελλάδας (και μάλιστα του μεγαλύτερου μέρους της Ελλάδας, πού βρισκόταν στην ιταλική ζώνη κατοχής) αντιπροσώπευε μιá πραγματική πρόκληση: την πρόκληση του να δείξουν «σοβαροί κατακτητές» σε μιá χώρα όπου ελάχιστοι πλέον τους έπαιρναν στα σοβαρά.

κατοχή.

Ίσως το πιό εύγλωττο και παραστατικό σχόλιο έγινε τότε από τον πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας Ουΐνστον Τσώρτσιλ, ό όποιος, σε μήνυμά του στον ραδιοφωνικό σταθμό του Λονδίνου μετά τη συνθηκολόγηση της Ελλάδας, σχολίασε τους κομπασμούς του Μουσσολίνι ως εξής: *«Θά διαβάσατε ίσως στις έφημερίδες ότι ό Ιταλός δικτάτορας, με ειδική διακήρυξη, συνεχάρη τον ιταλικό στρατό στην Αλβανία για τις δάφνες της δόξας πού κατέκτησε με τη νίκη του κατά των Ελλήνων. Αυτό αναμφισβήτητα αποτελεί παγκόσμιο ρεκόρ στο πεδίο του γελοίου και του ταπεινού. Αυτό το άποτυχημένο τσακάλι, ό Μουσσολίνι, πού, για να σώσει το τομάρι του, κατέστησε την Ιταλία κράτος ύποτελές της αυτοκρατορίας του Χίτλερ, έρχεται να άρπάξει λεία στο*

έγινε στην περιοχή της Σητείας. Καθώς είχαν ήδη κυκλοφορήσει ευρύτατα φήμες και ειδήσεις για την αντίσταση πού είχαν συναντήσει οί Γερμανοί στην υπόλοιπη Κρήτη, οί Ιταλοί αποβιβάσθηκαν κατατρομαγμένοι. Αντί όμως για την αντίσταση πού ανέμεναν, βρήκαν να επικρατεί απόλυτη ήσυχία. Όταν βεβαιώθηκαν ότι ή ήσυχία ήταν πραγματική και δέν επρόκειτο για ενέδρα, επιδόθηκαν σε λαφυραγωγία, για να βρουν... τρόφιμα, δεδομένου ότι δέν είχε υπάρξει ή παραμικρή πρόνοια για τον έφοδιασμό τους. Τέλος, σε μιá άνευ προηγουμένου donkixotική επίδειξη, πήραν το πολεμοχάρο ύφος πού ταίριαζε στην περίσταση και κινήθηκαν πρός την ένδοχώρα.

Τό κωμικοτραγικό είναι ότι ή απόβαση στη Σητεία τιμήθηκε κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής όσο λίγα πολεμικά

κατορθώματα. Άφου οί Ίταλοι δέν εΐχαν νά επιδείξουν νίκες, τούς άρκοϋσε νά τΐς... κατασκευάσουν. Έτσι, έκπληκτοι οί κάτοικοι τΐς Σπτείας και οί περιόικοι πληροφορήθηκαν έκ τών ύστέρων ότι λυσσαλέες και παρατεταμένες μάχες εΐχαν γίνει στους λόφους γύρω άπό τήν πόλη, άφου προηγουμένως εΐχε έξουδετερωθεί στην άκτΐ ή αντίσταση μη κατονομαζόμενου έχθρου. Ένας δρόμος τΐς Σπτείας όνομάσθηκε «Όδός 28ης Μαΐου» εις άνάμνησιν του ΐστορικού κατορθώματος. Για δύο χρόνια, ή... μεγάλη έπέτειος έορταζόταν με μεγαλοπρέπεια, με παρελάσεις, με φανφάρες και με διανομή συσσιτίου.

Όλα αυτά βέβαια προκαλοϋσαν τή θυμηδία τών ντόπιων, που γνώριζαν πολϋ καλά τήν πραγματικότητα, αλλά και τών Γερμανών. Οί τελευταίοι μάλιστα δέν δίσταζαν νά ειρωνευθοϋν άνοικτά τούς Ίταλους για τήν... «κατάληψη» τΐς Σπτείας. Χαρακτηριστικό είναι τó ακόλουθο έπεισόδιο: Στόν έπιταγμένο άπό τούς Γερμανούς κινηματογράφο τΐς πόλης, μιά δίγλωσση έπιγραφή (στά γερμανικά και στα ελληνικά) πληροφοροϋσε ότι τή βραδινή παράσταση μπορούσαν νά παρακολουθήσουν με μικρό εισιτήριο και Έλληνες πολίτες· ή ανακοίνωση κατέληγε ότι, άν έμεναν κενές θέσεις, αυτές θά «καταλαμβάνονταν» άπό Ίταλους

στρατιωτικούς...

Με δεδομένα όλα τά παραπάνω, δέν είναι δύσκολο νά καταλάβει κανείς ότι για τούς Ίταλους ή κατοχή τΐς Ελλάδας (και μάλιστα του μεγαλύτερου μέρους τΐς Ελλάδας, που βρισκόταν στην ιταλική ζώνη κατοχής) αντιπροσώπευε μιά πραγματική πρόκληση: τήν πρόκληση του νά δείξουν «σοβαροί κατακτητές» σε μιά χώρα όπου ελάχιστοι πλέον τούς έπαιρναν στα σοβαρά· σε μιά χώρα όπου και τά μικρά παιδιά άκόμα μαζεύονταν στα κάγκελα τών σχολείων και φώναζαν περιπαικτικά στις ιταλικές περιπόλους που περνοϋσαν: «Άέρα!».

2. Η σκληρή κατοχή

Η γερμανική σημαία εΐχε ύψωθεί στην Άκρόπολη με τήν είσοδο τών Γερμανών στην Αθήνα, άπό τΐς πρωινές ώρες τΐς Κυριακής, 27ης Απριλίου 1941, άπό άγλημα που εΐχε άνεβεί επί τούτω στόν ιερό βράχο. Τόν Ίούνιο έγινε ή έπαρση και τΐς

ιταλικής σημαίας. Και βεβαίως δέν έλειψαν και έδω τά... «κωμικοτραγικά». Στις 25 Ίουνίου, που εΐχε προγραμματισθεί ή έπαρση τΐς ιταλικής σημαίας στόν ιερό βράχο, ό Ίταλός διοικητής Πάολο Μπεράντι άπαγόρευσε τήν ώρα τΐς ύψωσης τΐς ιταλικής σημαίας κάθε κυκλοφορία κατοίκων στις περιοχές άπό τήν Άκρόπολη μέχρι τήν πλατεία Ρηγίλλης, διέταξε νά

μείνουν κλειστές όλες οι πόρτες και τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν καὶ τῶν καταστημάτων ἀπὸ τὶς 5 τὰ ξημερώματα μέχρι τὶς 11 καὶ ἀπαγόρευσε κάθε κίνηση τροχοφόρου ἢ τράμ. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή, ἡ ἑλληνικὴ σημαία βρέθηκε νὰ κυματίζει ἀνάμεσα στὴ γερμανικὴ καὶ τὴν ἰταλική, ἢ, ὅπως ἔλεγε ὁ κόσμος, «ἐν μέσῳ δύο ληστῶν».

Ἔσον ἀφορᾶ εἰδικώτερα τοὺς Ἰταλούς, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐπέλεξαν νὰ ἀντεπεξέλθουν στὴν πρόκληση γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω, τὴν πρόκληση δηλαδὴ νὰ δείξουν «σοβαροὶ κατακτητὲς» σὲ μιὰ χώρα ὅπου ἐλάχιστοι τοὺς ἔπαιρναν στὰ σοβαρά, δὲν διεκδικεῖ δάφνες πρωτοτυπίας. Οἱ Ἰταλοὶ ἐπέλεξαν καὶ ἀκολούθησαν μὲ συνέπεια τὴν ὁδὸ τῆς ὠμῆς βίας καὶ τῆς ἐπιδεικτικῆς σκληρότητας.²

Ἦδη ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1941, οἱ Ἰταλοὶ ἄρχισαν τὴν κατασκευὴ τοῦ στρατοπέδου συγκεντρώσεως τῆς Λάρισας, ποὺ προοριζόταν νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερο στὸν ἑλληνικὸ χῶρο. Οἱ συνθῆκες σὲ αὐτὸ ἦταν βεβαίως ἄθλιες. Ἀπὸ τοὺς 1.100 αἰχμαλώτους ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ ἦταν ὁ ἀρχικὸς πυρήνας τῶν κρατουμένων, περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μισοὺς εἶχαν πεθάνει μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1942. Καὶ ὅμως, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλείστων συνεχῶς αὐξανόταν. Πέρα ἀπὸ τοὺς καταδικασθέντες ἀπὸ ἰταλικά στρατιωτικά δικαστήρια, στὸ στρατόπεδο κρατοῦνταν καὶ ὄμηροι πολῖτες, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνταν ὡς ἀνθρώπινη ἀσπίδα γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ἀντιστασιακῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐκτελοῦνταν σὲ ἀντίποινα γιὰ τέτοιες ἐνέργειες. Μέχρι τὴ λήξη τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1943, ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου τῆς Λάρισας εἶχαν ἐκτελεσθεῖ περισσότεροι ἀπὸ 1.000 ὄμηροι.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1942, σὲ ἀντίποινα γιὰ ἐπιθέσεις ἐναντίον τους στὴν περιοχὴ τῆς Εὐρυτανίας, οἱ Ἰταλοὶ ἔκαψαν τὰ χωριά Χρῦσω καὶ Μικρὸ Χωριὸ καὶ ἐκτέλεσαν κατοίκους τῆς περιοχῆς.

Ἔνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐγκλήματα ποὺ διαπράχθηκαν τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς εἶναι ἡ σφαγὴ στὸ χωριὸ Δομένικο. Στὶς 16 Φεβρουαρίου 1943, σὲ ἀντίποινα γιὰ ἐπίθεση ἀνταρτῶν ἐναντίον ἰταλικῆς φάλαγγας μὲ ἑννέα θύματα, Ἰταλοὶ στρατιῶτες πυρπόλησαν τὸ χωριὸ καὶ ἐκτέλεσαν 194 κατοίκους του.

Στὶς 6 Μαρτίου 1943 ἰταλικὴ στρατιωτικὴ φάλαγγα ποὺ στρατοπέδευσε στὰ Σέρβια κατέστρεψε ὀλοσχερῶς τὸ χωριὸ. Ἡ ἰταλικὴ ἐπιχείρηση στὴν περιοχὴ τῶν Σερβίων ὑπῆρξε τόσο σκληρὴ, ὥστε ἡ γερμανικὴ στρατιωτικὴ διοίκηση ἀπέστειλε στοὺς Ἰταλοὺς... ὑπόμνημα διαμαρτυρίας!

Στὶς 12 Μαρτίου 1943, στὴν ἴδια περιόχου περιοχὴ, οἱ Ἰταλοὶ ἔκαψαν τὸ χωριὸ Τσαρίτσανη καὶ ἐκτέλεσαν 40 κατοίκους του.

Στὶς 6 Ἰουνίου 1943, σὲ ἀντίποινα γιὰ τὴν ἀνατίναξη ἀπὸ τοὺς ἀντάρτες τῆς σιδηροδρομικῆς σήραγγας στὴν περιοχὴ Κουρνόβου στὸ Τρίλοφο Φθιώτιδας, οἱ Ἰταλοὶ ἐκτέλεσαν 106 κρατουμένους.

Στὶς 8 Ἰουνίου 1943, στὸ πλαίσιο ἀντιανταρτικῶν επιχειρήσεων, οἱ Ἰταλοὶ εἰσῆλθαν στὸ Μουζάκι, τὸ ὁποῖο βρῆκαν ἐγκαταλελειμμένο ἀπὸ τοὺς κατοίκους του, ποὺ εἶχαν διαφύγει στὰ βουνά. 16 κάτοικοι ποὺ εἶχαν μείνει στὸ χωριὸ ἐκτελέστηκαν ἐν ψυχρῷ ἢ κάπκαν μέσα στὰ σπίτια τους, ἐνῶ τὸ Μουζάκι ἔγινε παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Λίγες μόλις ἡμέρες πρὶν τὴ συνθηκολόγηση τῆς Ἰταλίας, μιὰ ἀκόμη τρομοκρατικὴ ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν κόστισε τὴ ζωὴ σὲ 35 ἀνθρώπους στὸν Ἄλμυρο.

Γενικά, τὰ ἰταλικά στρατεύματα κατοχῆς ἐπέδειξαν ιδιαίτερα βίαια συμπε-

2 Βλ. Ἰωάννη Κωτούλα, *Ἐγκλήματα πολέμου τοῦ Ἄξονα*, Ἐκδόσεις Περισκόπιο, Ἀθῆνα 2007.

ριφορά προς τον άμαχο πληθυσμό, τη δὲ βία τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς βίωσαν με τραυματικό τρόπο ἰδίως ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Δυτικὴ Μακεδονία τὸ 1943. Οἱ ἰταλικὲς μάλιστα ἐπιχειρήσεις στὴν ἑλληνικὴ ὑπαίθρου εἶχαν καὶ μερικὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά: Πρῶτον, τὴ συστηματικὴ λαφυραγώγησι, ἡ ὁποία με μαθηματικὴ σχεδὸν ἀκρίβεια ἐκτρεπόταν σὲ ἐνέργειες ποὺ δὲν ἀρμόζουν καθόλου σὲ τακτικὸ στρατό. Δεύτερον, τοὺς βομβαρδισμοὺς χωριῶν καὶ οἰκισμῶν πρὶν ἢ καὶ μετὰ τὶς ἐπιχειρήσεις τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων. Τέλος, τὴ συστηματικὴ προσπάθεια τῶν Ἰταλῶν γιὰ καταστροφὴ τῶν ὑποδομῶν καὶ τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς

τιῶτι, σὲ ἀντιδιαστολὴ με τὸν σκληρὸ Γερμανὸ κατακτητὴ, οὐδαμῶς ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Θὰ τολμούσαμε μάλιστα νὰ ποῦμε ὅτι, τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ συνυπῆρξαν ὡς δυνάμεις κατοχῆς στὴν Ἑλλάδα, ἡ εἰκόνα ἦταν μᾶλλον ἢ ἐντελῶς ἀντίστροφη: οἱ Ἰταλοὶ ἦταν αὐτοὶ ποὺ ἐπεδείκνυαν ὠμὴ βία καὶ ἀπροκάλυπτη σκληρότητα, ἐνῶ οἱ Γερμανοὶ διατηροῦσαν ἓνα γενικὰ πιὸ ἥπιο καὶ «πολιτισμένο» προφίλ.

Ἅλλα αὐτὰ βεβαίως ἰσχύουν με μιὰ σημαντικὴ διευκρίνισι: Οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀγωνίζονταν ἀπλῶς νὰ πείσουν ὅτι ἦταν «σοβαροὶ κατακτητές» σὲ μιὰ χώρα ὅπου

Ἡ εἰκόνα τοῦ καλοκάγαθου Ἰταλοῦ στρατιώτη σὲ καμμία περίπτωση δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ πρώτη ἐπιβεβαίωσι αὐτοῦ ποὺ σημειώσαμε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς: ὅτι δηλαδή, στὴν περίπτωσι τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, αὐτὸ ποὺ ἀγνοοῦμε δὲν εἶναι κάποιες λεπτομέρειες τῆς ὅλης εἰκόνας, ἀλλὰ μᾶλλον, κι ἂν ἀκόμα θυμόμαστε ἢ γνωρίζουμε κάποιες λεπτομέρειες, ἀγνοοῦμε ἐντελῶς... τὴν ὅλη εἰκόνα.

ὑπαίθρου· σημειωτέον ὅτι αὐτὴ ἡ προσπάθεια, ἰδιαίτερα ἀπὸ κάποιο σημεῖο καὶ πέρα, γινόταν ἐντελῶς ἀπροκάλυπτα, βάσει διαταγῆς ποὺ ἐξέδωσε στὶς 3 Φεβρουαρίου 1943 ὁ τότε γενικὸς διοικητὴς τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων κατοχῆς στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα στρατηγὸς Τζελλόζο, στὴν ὁποία ἐτίθετο με σαφήνεια τὸ πλαίσιο τῶν ἰταλικῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῶν ἀντιστασιακῶν ομάδων καὶ ἀναφερόταν μεταξὺ ἄλλων ὅτι «ἡ πείνα ἀποτελεῖ τὸν χειρότερο ἀντίπαλο τῶν ἀνταρτῶν, καὶ ἐπομένως εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τοὺς στερήσουμε κάθε πηγὴ ἀνεφοδιασμοῦ».

Ἄν κάτι εἶναι σαφὲς ἀπὸ τὰ παραπάνω, αὐτὸ εἶναι ὅτι ἡ εἰκόνα ποὺ συχνὰ ἔχουμε γιὰ τὸν καλοκάγαθο Ἰταλὸ στρα-

ἐλάχιστοι τοὺς ἔπαιρναν στὰ σοβαρά. Τὸ σημαντικώτερο εἶναι ὅτι, με δεδομένο τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχαν στὴν κατοχὴ τους τὸ συντριπτικὰ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου, αὐτοὶ πρῶτοι κλίθηκαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ διαρκῶς ἐντεινόμενο κίνημα ἐθνικῆς ἀντίστασις· καὶ τὸ ἔπραξαν αὐτὸ με τρομοκρατικὰ ἀντίποινα εἰς βάρος τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ, ἐξαπολύοντας ἓνα κύμα ὠμῆς βίας. Ὅταν, μετὰ τὸ τέλος τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1943, οἱ Γερμανοὶ ἔμειναν μόνοι νὰ σπκῶνουν τὸ βάρος τοῦ ἀντιανταρτικῶ πολέμου, τὸ ἔκαναν αὐτὸ με μιὰ σκληρότητα καὶ βαρβαρότητα ποὺ ἔχει χαραχθεῖ ἀνεξίτηλα στὴ συλλογικὴ μνήμη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἐπομένως δὲν χρειάζεται νὰ ποῦμε τίποτα περισ-

σότερο ἐπ' αὐτῆς. Ἐξάλλου, εἰδικὰ στὴν Κρήτη, ὅπου οἱ γερμανικὲς δυνάμεις εἶχαν ἀντιμετωπίσει τὴ θαυμαστὴ ἀντίσταση τῶν Κρητικῶν ἥδη ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Κρήτης τὸν Μάιο τοῦ 1941, οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ἀφήσει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή στὴν ἄκρη τὸ «πολιτισμένο» προφίλ καὶ εἶχαν διαπράξει εἰδεχθέστατα ἐγκλήματα, μὲ τρομοκρατικὲς ἐκτελέσεις καὶ καταστροφὲς χωριῶν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅμως, ἡ εἰκόνα τοῦ καλοκάγαθου Ἰταλοῦ στρατιώτη σὲ καμμία περίπτωση δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ πρώτη ἐπιβεβαίωση αὐτοῦ ποὺ σημειώσαμε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς: ὅτι δηλαδή, στὴν περίπτωση τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, αὐτὸ ποὺ ἀγνοοῦμε δὲν εἶναι κάποιες λεπτομέρειες τῆς ὅλης εἰκόνας, ἀλλὰ μᾶλλον, κι ἂν ἀκόμα θυμόμαστε ἢ γνωρίζουμε κάποιες λεπτομέρειες, ἀγνοοῦμε ἐντελῶς... τὴν ὅλη εἰκόνα. Τώρα, τὸ πῶς καὶ γιατί ἐπικράτησε ἡ εἰκόνα τοῦ καλοκάγαθου

ἦταν ἀπείρως περισσότερο ἐπικίνδυνη ἔθνικὰ ἀπὸ τὴ γερμανικὴ κατοχή. Καὶ τοῦτο, διότι ἀνάμεσα στὴ γερμανικὴ καὶ τὴν ἰταλικὴ κατοχὴ ὑπάρχει μιὰ καίρια εἰδοποιὸς διαφορὰ, τὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβλέπουμε: Οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ἔλθει στὴν Ἑλλάδα ὡς δύναμη κατοχῆς, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους· μὲ δυὸ λόγια, εἶχαν ἔλθει... γιὰ νὰ φύγουν. Οἱ Ἰταλοὶ, ἀντίθετα, εἶχαν ἔλθει... γιὰ νὰ μείνουν...

Ὅταν ἄρχισε ἡ ἰταλικὴ κατοχή, οἱ Ἰταλοὶ εἶχαν ἥδη στὴν κατοχὴ τους τὰ Δωδεκάνησα, ἀπὸ τὶς 22 Ἀπριλίου 1912. Ἀπὸ ἐκεῖ εἶχε ἀποπλεύσει τὸ ὑποβρύχιο ποὺ τορπίλισε τὴν «Ἑλλη» στὸ λιμάνι τῆς Τήνου. Ἡ ἐνέργεια τῶν Ἰταλῶν νὰ ἀποσπάσουν τὰ Δωδεκάνησα ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία τὸ 1912 εἶχε ἀρχικὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ μὲ αἰσθήματα ἀνακούφισης, ὡς ἓνα προσωρινὸ στάδιο στὴν πορεία τῆς ἔνωσης τῶν νησιῶν μὲ τὴν

Κάτι ποὺ σπανίως γίνεται ἀντιληπτὸ εἶναι ὅτι ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἀπείρως περισσότερο ἐπικίνδυνη ἔθνικὰ ἀπὸ τὴ γερμανικὴ κατοχή. Καὶ τοῦτο, διότι ἀνάμεσα στὴ γερμανικὴ καὶ τὴν ἰταλικὴ κατοχὴ ὑπάρχει μιὰ καίρια εἰδοποιὸς διαφορὰ, τὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβλέπουμε: Οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ἔλθει στὴν Ἑλλάδα ὡς δύναμη κατοχῆς, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους· μὲ δυὸ λόγια, εἶχαν ἔλθει... γιὰ νὰ φύγουν. Οἱ Ἰταλοὶ, ἀντίθετα, εἶχαν ἔλθει... γιὰ νὰ μείνουν...

Ἰταλοῦ στρατιώτη εἶναι κάτι ποὺ σαφῶς ἔχει τὴν ἐξήγησή του, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια.

3. Οἱ ἐδαφικὲς βλέψεις

Κάτι ποὺ σπανίως γίνεται ἀντιληπτὸ εἶναι ὅτι ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδας

Ἑλλάδα. Πολὺ γρήγορα ὅμως εἶχε γίνει ἀντιληπτὸ ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν εἶχαν καμμία ἀπολύτως πρόθεση νὰ φύγουν. Κατὰ τὴν ἰταλικὴ κατοχὴ τῶν Δωδεκανήσων, ἀπὸ τὸ 1912 μέχρι τὸ 1943, ἐφαρμόσθηκε σαφῶς ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ, ποὺ ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ σβήσει ὅ,τι θύμιζε

Ἑλλάδα. Προσπάθειες τῶν κατοίκων νὰ ἀντιδράσουν δυναμικά, ὅπως τὸ Πάσχα τοῦ 1919, ἀντιμετωπίσθηκαν μὲ βίαια μέτρα καταστολῆς, ποὺ ἄφησαν πίσω τους θύματα. Ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμα, ἂν δεῖ κανεὶς τὰ κτήρια καὶ μνημεῖα ποὺ ἔκτισαν ἢ ἀνακαίνισαν ριζικὰ οἱ Ἴταλοι στὰ Δωδεκάνησα (κυρίως στὴ Ρόδο καὶ τὴν Κῶ), δὲν δυσκολεύεται νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι οἱ Ἴταλοι εἶχαν ἔλθει στὰ Δωδεκάνησα... γιὰ νὰ μείνουν.

Τὰ σχέδια τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας γιὰ τὸν ἀκρωτηριασμό τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας ἐκδηλώθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας στιγμή τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς μὲ τὸν πιὸ ἰταμὸ καὶ ἐπίσημο τρόπο: μὲ τὴν

ἰταλική. Ὅσοι Ἑλλήνες δικαστικοὶ καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἀρνήθηκαν νὰ συμμορφωθοῦν βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μὲ διώξεις. Στὸν χῶρο τῆς Ἐκπαίδευσης, οἱ Ἑλλήνες διευθυντὲς τῶν σχολικῶν μονάδων ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ Ἴταλοὺς ἀξιωματούχους, ἐνῶ καὶ τὸ πρόγραμμα διδασκαλίας ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ ἰταλικό. Ἡ εὐλογη ἀντίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὀδήγησε σὲ διώξεις κατὰ ἐκπαιδευτικῶν, μαθητῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν τους. Γενικά, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς ὑπολογίζεται ὅτι μόνο στὰ Ἑπτάνησα συνελήφθησαν καὶ μεταφέρθηκαν σὲ στρατόπεδα συγκεντρώσεως περισσότεροι ἀπὸ 3.500 Ἑλλήνες

Οἱ Ἴταλοι εἶχαν καταστρώσει καὶ προσπάθησαν νὰ προωθήσουν συστηματικὰ ἓνα πρόγραμμα ἐδαφικοῦ διαμελισμοῦ τῆς Ἑλλάδας, μέσα στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν σχεδίων τους γιὰ ἐπαναχάραξη τῶν συνόρων στὰ Βαλκάνια ὑπὸ τὴν ἰταλικὴ ἐποπτεία. Σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ λειτουργοῦσε ὡς φορέας συστηματικῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοίωσης.

προσάρτηση τῶν Ἑπτανήσων –ἐξαιρουμένων τῶν Κυθίων– στὸ ἰταλικὸ κράτος. Ἐπικεφαλῆς τῆς νέας πολιτικῆς διοίκησης τῶν Ἑπτανήσων ὀρίσθηκε ὁ Πιέρρο Παρίνι. Ἡ κήρυξη τῆς προσάρτησης ἦταν ἡ ἀφετηρία ἐνὸς συστηματικοῦ προγράμματος ἀφελληνισμού, ποὺ ξεκίνησε βεβαίως μὲ τὴν ἀνακήρυξη τῆς ἰταλικῆς σὲ ἐπίσημη γλῶσσα καὶ μὲ τὴν προσπάθεια ἐπιβολῆς τῆς χρήσης της σὲ ὅλες τὶς δημόσιες ἐκδηλώσεις.

Τὸ πρόγραμμα ἀφελληνισμού ποὺ ἐφαρμόσθηκε στὰ Ἑπτάνησα ἦταν κατ' ἐξοχὴν φανερὸ στὸν χῶρο τῆς Δικαιοσύνης καὶ στὸν χῶρο τῆς Ἐκπαίδευσης. Ὁ Παρίνι ἀπαγόρευσε τὴ χρήση τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας, ἐπιβάλλοντας τὴν ἄμεση ἀντικατάστασή της ἀπὸ τὴν ἰσχύουσα

πολιτεία.

Παράλληλα, οἱ Ἴταλοι προώθησαν τὸν περαιτέρω διαμελισμὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας μὲ τὴν ἴδρυση κράτους ποὺ θὰ περιλάμβανε τὸν βλαχόφωνο πληθυσμὸ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸ «Πριγκιπάτο τῆς Πίνδου», ποὺ προοριζόταν νὰ καλύπτει ὀρεινὲς περιοχὲς τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἐλάχιστοι ὅμως ἦταν οἱ βλαχόφωνοι ποὺ δελεάσθηκαν ἀπὸ τὴν προοπτικὴ μεγαλειῶν καὶ ὑπουργικῶν θώκων στὸ ὑπὸ ἴδρυση κράτος, ὥστε νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὶς ἰταλικὲς δυνάμεις κατοχῆς ἢ ἀκόμα καὶ νὰ ἐνταχθοῦν σὲ αὐτές. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ οἱ ντόπιοι ὀνόμαζαν «λεγεωνάριους», καὶ οἱ ὁποῖοι συχνὰ ὑπερέβαιναν σὲ σκληρότητα

ἀκόμη και τούς Ιταλούς. Τελικά, παρά τούς σχεδιασμούς τών Ιταλών, τὸ μὲν φῶμα τοῦ «Πριγκιπάτου τῆς Πίνδου» δὲν κατέστη δυνατό νὰ προχωρήσει, ἐπειδὴ ἀπορρίφθηκε καὶ περιφρονήθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν βλαχόφωνο πληθυσμὸ τῆς Ἑλλάδας, ὁ ὁποῖος ἦταν πρόθυμος νὰ ἀνεχθεῖ σχεδὸν τὰ πάντα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ ἑλληνικότητά του.

Ἡ ἰταλικὴ ἐπιβουλὴ κατὰ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδας δὲν σταματοῦσε ἐκεῖ. Πρόθεση τῶν Ιταλῶν ἦταν νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Θεσπρωτίας, παραχωρώντας τὴν στὸ προτεκτοράτο τους, τὴν Ἀλβανία. Μὲ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ, ἐνθάρρουναν τὸν ἀλυτρωτισμὸ τῶν Τσάμπδων. Οἱ Τσάμπδες, σημειωτέον, δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ φύλλο τῶν Θυάμπδων (Θυάμπδες > Τσάμπδες), ποὺ ὄφειλε τὴν ὀνομασίαν του στὸν πτόταμο Θυάμπ, τὸν σημερινὸ ποταμὸ Καλαμά. Κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας³ εἶχαν ἐξιλαμισθεῖ καὶ εἶχαν ἀποκτί-

σει ἄλβανικὴ ἐθνικὴ συνείδηση, καθὼς αὐτοπροσδιορίζονταν σὲ ἀντίθεση μὲ τούς ὀρθοδόξους Ἑλληνες Ἑπειρώτες. Ἡ φασιστικὴ προπαγάνδα ἐνθάρρυνε τούς Τσάμπδες νὰ ἐνταχθοῦν στὴς ἰταλικὲς δυνάμεις κατοχῆς, ἐνεργώντας σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἀπὸ κοινοῦ μὲ αὐτὰς σὲ ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων καὶ τοῦ ἄμαχου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ πρωταγωνιστώντας σὲ ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἀμάχων Ἑλλήνων.

Τέλος, οἱ Ιταλοὶ ἐνθάρρουναν καὶ τὸν ἀλυτρωτισμὸ σλαβόφωνων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, μέχρι τοῦ σημείου μάλιστα νὰ συγκροτήσουν εἰδικὲς μονάδες σλαβόφωνων στὴ μεραρχία «Πινερόλο». Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς, οἱ σλαβόφωνοι ποὺ εἶχαν ἐνταχθεῖ σὲ αὐτὰς τὶς μονάδες προσανατολίσθηκαν στὴ συνεργασία μὲ ἑλληνικὲς ἀντιστασιακὲς ὀργανώσεις (κατὰ βάσιν μὲ τὸν ΕΛΑΣ).

Ὅπως εἶναι φανερὸ ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω, οἱ Ιταλοὶ εἶχαν καταστρώσει καὶ προσπάθισαν νὰ προωθήσουν συστηματικὰ ἓνα πρόγραμμα ἐδαφικοῦ διαμελισμοῦ τῆς Ἑλλάδας, μέσα στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν σχεδίων τους γιὰ ἐπαναχάραξη τῶν συνόρων στὰ Βαλκάνια ὑπὸ τὴν ἰταλικὴ ἐποπτεία. Σὲ πολλὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδας, ἡ ἰταλικὴ κατοχὴ λειτουργοῦσε ὡς φορέας συστηματικῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοίωσης. Ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὅταν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1943 τὰ ἰταλικά σχέδια κατέρρευσαν καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀντικατέστησαν τούς Ιταλοὺς στὴς μέχρι τότε ἰταλοκρατούμενες περιοχὰς, αὐτὸ ὑπῆρξε μακροπρόθεσμα ἐθνικὰ σωτήριο γιὰ τὴν Ἑλλάδα – καὶ τοῦτο παρὰ τὴν ἀπίστευτη σκληρότητα τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, ποὺ ὅλοι ἀσφαλῶς γνωρίζουμε.

(συνεχίζεται)

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

3 Τὸ ζήτημα τῶν Τσάμπδων ἔχει τὴν ἀρχὴν του στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦ (1494-1556, σουлт. 1520-1556). Στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σουλεϊμάν, συγκροτοῦσαν σῶμα Ἑλλήνων Ἑπειρωτῶν «σπαχίδων». Ἐπρόκειτο γιὰ τιμαριούχους, δηλαδὴ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πολεμοῦν στὸ πλευρὸ τῶν Τούρκων, σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ τὴν παραχώρησιν σὲ αὐτοὺς γαιῶν (τιμαρίων). Ἐπὶ Σουλεϊμάν, στὸν πόλεμον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ Ἑλληνες σπαχίδες συγκροτοῦσαν ξεχωριστὸ σῶμα, ποὺ ἀριθμοῦσε περίπου 30.000 ἄνδρες, καὶ διακρίθηκαν ἰδιαίτερα, πολεμώντας ὑπὸ τὴς διαταγὰς τοῦ ἐπίσης Ἑλλήνα στὴν καταγωγὴ Πάργαλη πασᾶ (1494-1536). Ὁ σουλτάνος, φοβούμενος τὴ δύναμιν καὶ τὴν αἴγλην τους, τοὺς ἔθεσε τὸ δῆλημα: εἴτε θὰ «τούρκευαν» καὶ θὰ διατηροῦσαν τὴς γαῖας καὶ τὰ προνόμια τους, εἴτε θὰ παρέμεναν χριστιανοὶ, χάνοντας ὅμως τὴς περιουσίας τους. Δυστυχῶς, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπέλεξαν νὰ προσχωρήσουν στὸν μουσουλμανισμό, ξεπουλώντας τὴν πίστην καὶ τὴν ἐθνικὴν ταυτότητα, καὶ μάλιστα ἐξελίχθηκαν σὲ ὀρμισμένους ἐχθροὺς τῶν Ἑλλήνων.

ΔΜΙΤΡΗ ΦΕΝΤΟΡΟΒΙΤΣ ΓΕΓΚΟΡΟΦ*

Ένας όσιομάρτυρας
στὴ δὶνὴ τοῦ καθεστῶτος
ποῦ γέννησε ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ἡ μωσχοβίτικη Σχολὴ τῆς θεωρίας συναρτίσεων μιᾶς πραγματικῆς μεταβλητῆς¹ γεννιέται τὸ 1911, ὅταν ὁ καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας Δμίτρι Φεντόροβιτς Γεγκόροφ (1869-1931) παρουσιάζει στὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν στὸ Παρίσι μιὰ σημαντικὴ ἐργασία του.² Ἡ Γαλλία, ἡ χώρα ἡ ὁποία δημιούργησε τὸν καινούργιο αὐτὸ κλάδο τῶν Μαθηματικῶν μὲ τὶς ἔρευνες τῶν Baire, Borel, Lebesgue, σφράγισε τὴ ληξιαρχικὴ πράξη γέννησης τῆς μωσχοβίτικης Σχολῆς. Ἡ ἀνακοίνωση αὐτὴ τοῦ Γεγκόροφ καθιέρωσε ἀργότερα ἕνα

κλασικὸ θεώρημα³ στὴ θεωρία συναρτίσεων μιᾶς πραγματικῆς μεταβλητῆς.

Τὴν ἐπόμενη χρονιά ὁ μαθητὴς τοῦ Γεγκόροφ N. N. Luzin (1883-1950) ἀνακοινώνει ἐπίσης ἕνα σημαντικό θεώρημα γὰ τὴν C-ιδιότητα τῶν μετρήσιμων συναρτίσεων.⁴ Μὲ τὶς δύο αὐτὲς ἐργασίες ἐγκαινιάζεται μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σπουδαίες μαθηματικὲς Σχολὲς τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα,⁵ ἡ ὁποία, ἀφομοιώνοντας τὶς ιδέες τῆς ἀντίστοιχης γαλλικῆς Σχολῆς, σύντομα μεγαλοῦργησε.

Τὰ χρόνια πρὶν τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση δημιουργεῖται γύρω ἀπὸ

* Τὸ ἄρθρο βασίζεται σὲ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τῆς συγγραφέως Χριστίνας Π. Φίλη, *Ἐξουσία καὶ Μαθηματικά*, Ἐκδόσεις Παπασωτηρίου, Ἀθῆνα 2009, Βραβεῖο Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 2009.

1 Βλ. S. S. Demidov, N. V. Bougaïev et la création de l' Ecole de Moscou de la théorie des fonctions d'une variable réelle στὸ M. Folkerts, U. Lindgren (Eds) *Mathemata* Festschrift für Helmut Gericke 1985, σσ. 651-673.

2 D. F. Egorov, Sur les suites des fonctions mesurables. *C.R. Ac. Sci. Paris* Vol. 152 1911 σσ. 244-246.

3 Κάθε συγκλίνουσα ἀκολουθία μετρήσιμων συναρτίσεων μπορεῖ νὰ μετασχηματισθεῖ σὲ μιὰ ὁμαλὰ συγκλίνουσα ἀκολουθία ἀγνοώντας ἕνα σύνολο τυχαίου μικροῦ μέτρου.

4 N. N. Luzin, Sur les propriétés des fonctions mesurables. *C.R. Ac. Sci. Paris* Vol. 155 1912 σσ. 580-582.

5 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. S. S. Demidov, On an early history of the Moscow School of theory of functions. *Philos. Math* (2) 3 1988 no. 1, σσ. 28-35, καθὼς ἐπίσης The Moscow School of the theory of functions in 1930s; A brief survey of the literary on the development of mathematics in the U.S.S.R.; Russian bibliography στὸ *Golden Years of Moscow Mathematics*, S. Zdrovkovska & P.L. Duren (eds) L.M.S. A.M.S. 2nd ed. 2007 (1st ed. 2000).

τὸν Γεγκόροφ καὶ τὸν Luzin⁶ μὴ ὁμάδα ἀπὸ σπουδαίους νέους μαθηματικούς: I. I. Privalov (1891-1941), A. Ya. Khinchin (1894-1959), D. E. Menshov (1892-1988), P. S. Aleksandron (1896-1982) κ.ἄ.

Πῶς ὅμως ξεκίνησε αὐτὴ ἡ θαυμαστὴ πορεία τοῦ Γεγκόροφ;

Ἦδη ἀπὸ τὶς γυμνασιακὲς του σπουδές, ὁ Γεγκόροφ διακρίνεται⁷, ἀφοῦ ἀποφοιτώντας τιμᾶται μὲ τὸ χρυσὸ μετάλλιο τοῦ γυμνασίου του. Ἀποφασίζει νὰ σπουδάσει μαθηματικά, καὶ στὴ Φυσικομαθηματικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας ἔχει τὴν τύχη νὰ ἔχει σπουδαίους καθηγητὲς ὅπως τὸν V. Ya. Tsinger, τὸν P. A. Nekrasov, τὸν N. E. Jukowski καὶ τὸν N. V. Bugaev, ἀπὸ τὸν ὁποῖον μμεῖται στὴν ἀριθμολογία. Τὸ 1894 ἀρχίζει τὴν ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία του ὡς ὕφηγτῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας καὶ τὸ 1899 ὑποστηρίζει τὴν πρώτη διδακτορικὴ του διατριβή: *Μερικὲς διαφορικὲς ἐξισώσεις 2^{ns} τάξης γιὰ δύο ἀνεξάρτητες μεταβλητές*⁸, καὶ τὸ 1901 τὴν δεύτερη διατριβή⁹: *Γιὰ μὴ κλάση ὀρθογωνίων συστημάτων*. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς διατριβῆς του θὰ συμπεριλάβει

ὁ φημισμένος Γάλλος μαθηματικὸς G. Darboux στὸ κλασικὸ βιβλίο του γιὰ τὰ ὀρθογώνια συστήματα¹⁰, καὶ πρὸς τιμὴ τοῦ νεαροῦ Ρώσου μαθηματικοῦ ὀνόμασε κάποιες ἐπιφάνειες E-ἐπιφάνειες.

Τὴν ἐπομένῃ ἀκαδημαϊκὴ χρονιά, 1902-1903, μὲ ἔξοδα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας ἐπισκέπτεται τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Βερολίνου, τοῦ Παρισιῦ καὶ τοῦ Göttingen, ὅπου ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσει τὰ μαθήματα τῶν Schwarz καὶ Frobenius, τῶν Poincaré, Darboux, Goursat, Hadamard, Lebesgue καὶ τῶν D. Hilbert, F. Klein, H. Minkowski ἀντίστοιχα. Στὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἐπιστημονικοῦ ταξιδιοῦ ἀνακαλύπτει τὸ ἔντονο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ θεωρία τῶν πραγματικῶν συναρτήσεων.

Ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του ἐκλέγεται ἔκτακτος καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας καὶ τὴν ἐπόμενη χρονιά τακτικός, ἐνῶ παράλληλα μὲ τὰ μαθήματά του φέρνει τὸν καινούργιο

6 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τὰ ἄρθρα τοῦ A. Shields, Luzin and Egorov. Part I *The Mathematical Intelligencer* 9 no 4 1987 σσ. 24-27; Part II *idem* 11 no 2 1989, σσ. 5-8.

7 Ὁ πατέρας του Φεοντόρ Ἰβάνοβιτς Γεγκόροφ ἦταν μαθηματικός, διευθυντῆς τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Μόσχας καὶ καθηγητῆς στοὺς πρίγκιπες τῆς τσαρικήs Αὐλῆs.

8 Ἡ ἡμερομηνία ποὺ φέρει ἡ διατριβὴ του, ἡ ὁποία ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας, εἶναι 1898.

9 Στὴ Ρωσία, ὅπως καὶ στὴ Γερμανία καὶ ὅπως πρὶν λίγο καιρὸ στὴ Γαλλία, ὑπάρχουν δύο διδακτορικὰ: μόνον μὲ τὸ δεύτερο (ποὺ στὴ Γαλλία ὀνομαζόταν Doctorat d'Etat, στὴ Γερμανία λέγεται Habilitation, θὰ λέγαμε ὕψηγσία στὰ ἑλληνικά, ἡ ὁποία δυστυχῶς ἀπὸ τὸ 1982 καταργήθηκε στὸν τόπο μας, καὶ ἡ ντοκτόρσκαγια ντισσερετάτσια στὴ Ρωσία) μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρχίσει τὴν ἀκαδημαϊκὴ του σταδιοδρομία.

10 G. Darboux, *Leçons sur les systèmes orthogonaux et les coordonnées curvilignes*, 2e éd. Paris 1910.

άνεμο που έπνεε στα καλύτερα Πανεπιστήμια της Ευρώπης. Έτσι, εκτός από τις κοινωνικές τομές και τη διαφορική γεωμετρία διδάσκει θεωρία επιφανειών, συνήθεις διαφορικές εξισώσεις, ολοκληρωτικές εξισώσεις, θεωρία αριθμών, θεωρία ομάδων Lie. Συστηματικός και μεθοδικός δάσκαλος, οργανώνει μαζί με τον Β. Κ.

ντικοῦ γεωλόγου V. I. Vernadskii κ.ά.

Πέρα όμως από τα μαθηματικά ένδιαφερόταν πολύ και για τη φιλοσοφία. Σε μια επιστολή του το 1906 στον Ν. Ν. Luzin αναφέρει πόσο πολύ τιμά το έργο του Kant¹³, ενώ το 1914 τον πληροφορεί: «έλαβα την διατριβή του P. A. Florenskii¹⁴ και την βρήκα πολύ ενδιαφέ-

Πρὶν ξεσπάσει ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ὁ Γεγκόροφ χαίρει μεγάλης ἐκτίμησης καὶ ἀποδοχῆς στὴν Εὐρώπη γιὰ τὰ σημαντικὰ ἀποτελέσματά του στὴ θεωρία συναρτήσεων, στὴ διαφορική γεωμετρία, στὴ γεωμετρικὴ θεωρία διαφορικῶν ἐξισώσεων, στὴ θεωρία μεταβολῶν.

Mlodzevskii σεμινάριο για τους φοιτητές του, το οποίο κάθε χρονιά έχει και διαφορετική θεματολογία, ή οποία πάντως άνηκε στις πιο σύγχρονες θεωρίες, όπως τριγωνομετρικές σειρές, θεωρία αναλυτικών διαφορικών εξισώσεων, την άρχή του Dirichlet κ.ά. Άπ' αυτό το υπόβαθρο θά προκύψει ή πρώτη ανακοίνωσή του στα Πρακτικά της Ακαδημίας Ἐπιστημῶν στο Παρίσι, την οποία προαναφέραμε.

Ο Γεγκόροφ δέν ήταν μόνο ένας σπουδαίος μαθηματικός και ένας εκπληκτικός δάσκαλος, αλλά και ένα άτομο «όπου τίποτα το ανθρώπινο δέν του ήταν ξένο».¹¹ Έτσι, όταν το 1903 στο Κισινιόφ άρχίζει ένα πογκρόμ έναντίον των Ἐβραίων, δέν διστάζει να ενώσει τη φωνή του μαζί με άλλους διανοούμενους και έπιστήμονες, για να καταγγείλει την άδικία. Έτσι, στο νούμερο 5 της έφημερίδας Ἐλεύθερος Λόγος του 1903 ή ύπογραφή του Γεγκόροφ θά βρεθεί δίπλα με την ύπογραφή του Α. Τολστόι,¹² του σημα-

ρουσα. Ἰδιαίτερα τὴν ἰδέα πὼς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀντινομικά, ἴσως δὲν εἶναι καινούργια, ὅμως ἔχει τεθεῖ καὶ ἀναπτυχθεῖ πολὺ ὁμορφα. Ἀκόμα παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἢ παρατήρηση γιὰ τὸν Ἄγγελο-Προστάτη ὅπως γιὰ τὸν “intelligibiler charakter(sic!) τοῦ Kant”».¹⁵

13 Ἐπιστολὲς τοῦ D. F. Egorov πρὸς τὸν Ν. Ν. Luzin. ἐπιμ. ἐκδ. F.A. Medveev A.P. Youshkevitch. *Istorico-Mathematiceskii Issledovania* τ. 25 1980, σ. 339 (στὰ ρωσικά).

14 Θυμίζουμε πὼς ὁ P. A. Florenskii (1882 -1938) σπούδασε μαθηματικά, τὰ ὁποῖα ἀργότερα ἐγκατέλειπε, γιὰ νὰ γίνει ἱερωμένος. Μεγίστη μορφή τῆς ρωσικῆς διανόησης, πολλοὶ τὸν ὀνομάζουν ὁ da Vinci τῆς Ρωσίας, ἔπεσε θύμα τῶν σταλινικῶν ἐκκαθαρίσεων καὶ ἐκτελέστηκε τὸ 1937. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τὸ ἄρθρο τῶν S. S. Demidov καὶ Ch. Ford, On the roads to unify world view: priest Pavel Florenskii-theologian, philosopher and scientist στὸ *Mathematics and the Divine. A historical study* (eds) T. Koetsier & L. Bergmans 2005 Elsevier, σσ. 595-612.

15 Ἐπιστολὲς τοῦ D. F. Egorov πρὸς τὸν Ν. Ν. Luzin ἐπιμ. ἐκδ. F.A. Medveev, A.P. Youshkevitch, *Istorico-mathematiceskii Issledovania* τ. 25 1980, σ. 355. Τὸ 1978 δημοσιεύεται ἡ μελέτη του Κοσμολογικὲς ἀντινομίες στὸν Kant στὴ συλλογὴ *Θέματα γιὰ τὴν θεωρητικὴ κληρονομιά τοῦ Emmanuel Kant* στὸ Kaliningrad.

11 Ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Λατίνου ποιητῆ Τερέντιου: “Homo sum: humani nihil a me alienum puto”.

12 L. N. Tolstoi, *Polnoe sobranie sotchinenie*. Ser. 3. Ἐπιστολὴ Μ. 1954 τ. 14.

Πρὶν ξεσπάσει ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ὁ Γεγκόροφ χαίρει μεγάλης ἐκτίμησης καὶ ἀποδοχῆς στὴν Εὐρώπη γιὰ τὰ σημαντικὰ ἀποτελέσματά του στὴ θεωρία συναρτήσεων, στὴ διαφορική γεωμετρία, στὴ γεωμετρικὴ θεωρία διαφορικῶν ἐξισώσεων, στὴ θεωρία μεταβολῶν. Ἀπὸ δὲ τὸ 1911 εἶχε δεῖξει τὶς διοικητικὲς του ικανότητες ὡς γραμματέας¹⁶ τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς, καὶ τὸ 1917 ὀνομάζεται βοηθὸς τοῦ πρύτανη, θέσπ ἀνάλογη μὲ τὴν σημερινὴ τοῦ ἀντιπρύτανη.

Ἀπ' αὐτὴ λοιπὸν τὴ θέσπ ὁ Δμίτρι Φεντόροβιτς Γεγκόροφ γνωρίζει τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ κυρίως ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση¹⁷, ἡ ὁποία θὰ καταλήξει σ' ἓνα ἐμφύλιο πόλεμο (1918-1920) μεγάλης διάρκειας, ἦταν ἓνας ἀνασταλτικὸς παράγοντας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἐπιστήμης στὴ Ρωσία. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος θ' ἀφήσει τὴ χώρα ἐξουθενωμένη,¹⁸ κατεστραμμένη γιὰ πολλὰ χρόνια, μ' ἓνα μονολιθικὸ καθεστῶς, ὅπου ὁ στρατὸς καὶ ἡ ἀστυνομία ἔχουν πιά συντρίψει κάθε ὀργανωμένη ἀντίσταση. Ὅλα πρέπει νὰ ξαναγίνουν ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Ἄς θυμηθοῦμε πὼς ἡ πρώτη δὶλωση τοῦ Lenin¹⁹ ἦταν: «*Τώρα θὰ προχωρήσουμε στὴ δημιουργία τῆς σοσιαλιστικῆς τάξης*».

Μὲ αὐταπάρηση καὶ πάμπολλες θυσίες οἱ ἐπιστήμονες ἀγωνίζονται νὰ διατηρήσουν τὴν ἔρευνα καὶ τὴ διδασκαλία, μέσα στὴ βοή τῶν ὄπλων. Ἔτσι, στὴ διάρκεια τοῦ Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου προσπαθοῦν μὲ κάθε μέσο νὰ διατηρήσουν τὸ ὑψηλὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο, ἂν καὶ οἱ μαθηματικὲς ἐκδόσεις μειώνονται δραματικά. Ὁ 29^{ος} καὶ ὁ 30^{ος} τόμος τοῦ μαθηματικοῦ περιοδικοῦ *Mathematicheskii Sbornik*²⁰ (*Μαθηματικὴ Συλλογή*), ποῦ ἐξέδιδε ἡ Μαθηματικὴ Ἐταιρεία τῆς Μόσχας, γιὰ ἔξι χρόνια ἐκδιδόταν ἀποσπασματικά, ἐνῶ ἀπὸ τὸ 1919 μέχρι τὸ 1924 κανένας τόμος δὲν κυκλοφόρησε. Ἀκόμα, δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς γιὰ ἓνα μεγάλο διάστημα εἶχαν διακοπεῖ οἱ διεθνεῖς ἐπιστημονικὲς σχέσεις, καὶ οὐσιαστικά ὑπῆρχε μιὰ μεγάλη ἀσυνέχεια τόσο γιὰ τὴ δυτικὴ βιβλιογραφία ὅσο καὶ γιὰ τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά, ἐνῶ ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὸ κρῦο εἶχε φύγει ὄλη ἡ παλαιὰ φρουρὰ τῶν σπουδαίων μαθηματικῶν. Τὸ 1921 πεθαίνουν οἱ Joukovski καὶ Andreev, τὸ 1922 ὁ Vlassov, τὸ 1923 ὁ Mlodjееvski καὶ τὸ 1924 ὁ Nekrassov.

Τὰ χρόνια τοῦ πολέμου, τῆς Ἐπανάστασης καὶ τοῦ ἐμφυλίου ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα, καθὼς ἡ χώρα μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ τὴν περιπέτεια τῆς δημιουργίας τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσης,

16 Γιὰ τὰ ρωσικὰ δεδομένα ἡ θέσπ αὐτὴ εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὴ, προσομοιάζουσα μὲ τὴ θέσπ τοῦ κοσμίτορα.

17 Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. E. Hallett Carr, *La Révolution bolchevique 1917-1923* 3 Vols. Paris 1969-1974, καθὼς καὶ το βιβλίο του M. Ferro, *La Révolution de 1917*, 2 Vols Paris 1967.

18 Γιὰ νὰ κατανοήσει ὁ ἀναγνώστης τὶς ἀκρότητες, θυμίζουμε πὼς ὁ Τρόσκι ἔλεγε: «Τὸ κόμμα εἶναι ὑπὲρ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶναι ὁ ἀγώνας γιὰ τὸ ψωμί. Ζήτω ὁ ἐμφύλιος πόλεμος». Ἐνῶ ὁ στρατηγὸς τοῦ λευκοῦ στρατοῦ Kornilov ἔγραφε: «Ἀκόμα κι ἂν πρέπει νὰ κάψουμε τὴ μισὴ Ρωσία καὶ νὰ χυθεῖ τὸ αἷμα ἀπὸ τὰ τρία τέταρτα τοῦ πληθυσμοῦ, θὰ τὸ κάνουμε, ἂν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν Ρωσία». Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. J. J. Marie, *La Guerre civile russe 1917-1922*, Paris 2005.

19 Πβ. τὸ ἔργο τῆς ἀκαδημαϊκοῦ Héléne Carrère d'Encausse, *Lénine*, Paris 1998. Μιὰ μαρτυρία ἀπὸ πρῶτο χέρι παραμένει τὸ βιβλίο τοῦ John Reed, *Οἱ δέκα μέρες ποῦ συντάραξαν τὸν κόσμο*.

20 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ S. S. Demidov, *La revue "Matematicheskii Sbornik" dans les années 1866-1935* στὸ E. Ausejo, M. Hormigon (eds) *Messengers of Mathematics: European Mathematical Journals (1800-1946)*, Madrid 1993, σσ. 235-256.

ἀλλὰ καὶ μιᾶς καινούργιας κοινωνίας ποῦ ἀντέλει. Ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα, ἄσχετα μὲ αὐτὴν τὴν κοσμογονία²¹, σημάδεψαν τὴ ζωὴ τῆς ρωσικῆς καὶ ἀργότερα τῆς σοβιετικῆς μαθηματικῆς κοινότητας. Ξαφνικὰ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ παιδεία βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία ἐγκαινίαζε τὴν καινούργια πολιτικὴ γιὰ τὴν ἀνώτατη παιδεία.

Ἄν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πρώτης περιόδου ἦταν πρακτικὰ ἀδύνατο νὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς καθηγητὲς (ἀρχικὰ τὸ καθεστῶς δὲν ἀπαιτοῦσε ἀποδείξεις ὑποταγῆς), δὲν ἦταν ὅμως τόσο δύσκολο νὰ μεταβάλλουν τὴν κοινωνικὴ διαστρωμάτωση τῶν φοιτητῶν μὲ τὸν νόμο τῆς 2^{ης} Αὐγούστου 1918. Τὸ καινούργιο καθεστῶς κλείνει τὶς πύλες τῶν Πανεπιστημίων σὲ φοιτητὲς ποῦ ἀνήκουν στὴν τάξη τῶν γαιοκτημόνων²² καὶ τὶς ἀνοίγει διὰ πλάτα στοὺς προλετάριους, ἀνεξάρτητα ἀν κατέχουν ἢ ὄχι ἀπολυτήριο γυμνασίου,²³ καὶ στοὺς χωρικούς. Ὁ Γεγκόροφ μὲ κάθε τρόπο προσπαθοῦσε νὰ βοηθήσει τοὺς φοιτητὲς του. Ἡ χίρα τοῦ σπουδαίου μαθηματικοῦ I. G. Petrovskii (1901-1973), γνωστοῦ γιὰ τὶς ἔρευνές του στὴν ἄλγεβρική γεωμετρία, στὴ θεωρία διαφορικῶν καὶ ὀλοκληρωτικῶν ἐξισώσεων, στὴν το-

πολογία καὶ στὴ θεωρία συναρτήσεων, καὶ πρῦτανι τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μόσχας (ἀπὸ τὸ 1951), στὴ συνάντησίν της μὲ τὸν καθηγητὴ S. S. Demidov τοῦ ὑπογράμμισε²⁴ τὶς προσπάθειες ποῦ κατέβαλε ὁ Γεγκόροφ, γιὰ νὰ συνεχίσει ὁ Petrovskii τὶς σπουδές του, ἀφοῦ ὡς γιὸς πλούσιου ἐμπόρου ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Πανεπιστήμιο. Θὰ θέλαμε νὰ ὑπογραμμίσουμε πὼς στὰ πρῶτα μετεπαναστατικὰ χρόνια ἡ κοινωνικὴ διαστρωμάτωση τῶν φοιτητῶν ἀλλάζει ριζικά. Ὑπῆρχαν ὑποψήφιοι τῶν ὁποίων ἡ ἰδεολογία ἢ ἡ ἀμφισβητούμενη κοινωνικὴ τους καταγωγή δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ γίνουν δεκτοὶ στὰ Πανεπιστήμια. Μάλιστα τὸ 1924 γίνεται μιὰ σημαντικὴ ἐκκαθάριση στὰ φοιτητικὰ μπρῶα, καὶ μιὰ μεγάλη μερίδα ἀνεπιθύμητων παύει πᾶν νὰ ὑφίσταται.

Μὲ αὐτὸ ὅμως τὸν τρόπο τὸ ἐπίπεδο τῶν Πανεπιστημίων εὐτελίζεται, ἐνῶ πρὶν, μὲ τὶς αὐστηρὲς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις, ἦταν πάρα πολὺ ὑψηλό. Φυσικὰ αὐτοὶ οἱ καινούργιοι φοιτητὲς ἀναδεικνύονται οἱ κύριοι σημαιοφόροι τῆς προλεταριακῆς ἰδεολογίας, ἐπηρεάζοντας τόσο τὴ λειτουργία τοῦ Πανεπιστημίου ὅσο καὶ τὴ διδασκαλία. Οἱ συνθῆκες διδασκαλίας εἶναι ἀξιοθρήνητες, ἀφοῦ τόσο οἱ διδάσκοντες ὅσο καὶ οἱ διδασκόμενοι πεινοῦν καὶ κρυώνουν τὸ ἴδιο. Ἀρκετοὶ καθηγητὲς ἐγκαθίστανται στὴν ἐπαρχία, ὅπου οἱ συνθῆκες διαβίωσης ἦταν πολὺ καλύτερες. Ἔτσι ὁ Luzin μὲ τοὺς πιὸ κοντινοὺς του μαθητὲς ἀπὸ τὸ 1918 μέχρι τὸ 1922 ἐργάζεται στὸ Πολυτεχνικὸ Ἰνστιτοῦτο στὸ Ivanov, ἡ ὁμάδα τῶν νέων μαθηματικῶν τῆς Πετρούπολης μὲ τοὺς A. S. Bezikovitch, I. M. Vinogradov, Ya. D. Tamarkin, ἐγκαθίστανται στὸ Perm, ὅπου ἐγκαινιάζουν τὸ καινούργιο Πανεπιστήμιο, ἐνῶ ὁ V. V. Golyben καὶ ὁ I. I. Privalov

21 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴν πνευματικὴ κοσμογονία στὶς ἀρχές τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα βλ. X. Φίλν, Οἱ μετασχηματισμοὶ τῆς γυναικείας μορφῆς στὴν ποίηση τοῦ Μπλόκ. Ἡ ἐπίδραση τῆς γεωμετρίας τοῦ Λομπατσέφσκι στὴ ρωσικὴ διανόηση. Ἀχμάτοβα, Γκουμιλιώφ, Μάντελσταμ: τρεῖς ἐκπρόσωποι τοῦ ἀκμισμού. *Ἀμφίδρομα* ἐκδ. Σμίλν. Ἀθήνα 1987, σσ. 71-89, 90-126, 127-156.

22 Μὲ τὸ τσαρικό καθεστῶς μόνο αὐτοὶ εἶχαν δικαίωμα νὰ φοιτήσουν στὰ ἀνώτατα ἰδρύματα. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες πβ. L. B. Shapiro, *Les Bolchevics et l'opposition. Origines de l'absolutisme communiste (1917-1922)*. Paris 1957.

23 Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. A. F. Lapko, L. A. Lyusternik, ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῶν Σοβιετικῶν Μαθηματικῶν. *Uspehi Mat. Nauk* 22 1967. No 6 σσ. 13-140 (στὰ ρωσικά).

24 S. S. Demidov, op. cit. σσ. 138-139.

ἐγκαθίστανται στὸ Σαράτοφ.²⁵

Πρὶν τὸ καινούργιο καθεστὼς ἀρχίσει νὰ ἐπεμβαίνει σὲ θέματα ἀνώτατης παιδείας, ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐπιλύσει πολὺ πῶς ἐπείγοντα ἀνοιχτὰ προβλήματα, γεννήματα τοῦ ἐμφύλιου πολέμου. Στὴν κορυφὴ τῆς ἱεραρχίας τῶν μπολσεβίκων κυριαρχοῦσε ἡ ἀποψη πὼς πολὺ σύντομα ἔπρεπε νὰ κηρυχθεῖ ἡ παγκόσμια ἐπανάσταση. Ὅμως, ὅταν οἱ μπολσεβίκοι ἀντέκρουσαν μὲ ἐπιτυχία τοὺς ἀντιπάλους τους, τὸ θέμα τῆς παγκόσμιας ἐπανάστασης παραμερίστηκε καὶ ἡ πραγματοποίησή της μετατέθηκε γιὰ τὸ ἀπώτερο μέλλον. Ἡ παγκόσμια ἐπανάσταση ποὺ οἱ

Τὸ ἄμεσο καὶ πρωταρχικὸ πρόβλημα εἶναι τώρα ἡ δημιουργία τοῦ κράτους. Σύμφωνα μὲ τὰ σχέδια τῶν μπολσεβίκων, οἱ ἐπιστῆμες ἔπρεπε νὰ ἔχουν πολὺ σημαντικό ρόλο, καθὼς διακηρῦσσον πὼς ἡ δημιουργία μιᾶς καινούργιας ἰδεολογίας ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐπιστημονική. Ἔτσι, στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1920 τὸ σοβιετικὸ κράτος δείχνει τὴν προτίμησή του πρὸς τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, καὶ φυσικὰ ἀρχίζει νὰ μετασχηματίζει ὅλο τὸ παιδαγωγικὸ σύστημα τῆς ἀνώτατης παιδείας, τὸ ὁποῖο ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα θὰ ἔχει ὡς ἰδεολογικὸ πλαίσιο τὸν μαρξισμό.

Αὐτὸς ὁ μετασχηματισμὸς εὐκόλα

Στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1920 τὸ σοβιετικὸ κράτος δείχνει τὴν προτίμησή του πρὸς τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, καὶ φυσικὰ ἀρχίζει νὰ μετασχηματίζει ὅλο τὸ παιδαγωγικὸ σύστημα τῆς ἀνώτατης παιδείας, τὸ ὁποῖο ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα θὰ ἔχει ὡς ἰδεολογικὸ πλαίσιο τὸν μαρξισμό.

μπολσεβίκοι περιέμεναν νὰ ξεσπάσει στίς καπιταλιστικὲς χώρες δὲν ἔγινε ποτέ. Στὴ Γερμανία οἱ ἀπόηχοι τῆς δυστυχίας τοῦ πολέμου θὰ δημιουργήσουν τὴν ἐργατικὴ ἐπανάσταση τὸ 1919, ποὺ θὰ συντριβεῖ. Στὴν Οὐγγαρία ὁ Bela Kun θὰ ἐπιβιώσει ἀπὸ τὸν Μάρτιο μέχρι τὸν Ἰούνιο τοῦ 1919, ὡς ὅτου τὸν ἀνατρέψει ἡ ρουμανικὴ εἰσβολή. Στὴ Φινλανδία ἡ λευκὴ τρομοκρατία θὰ ἔχει 35.000 θύματα. Ἡ Ἰταλία, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες βιομηχανοποιημένες χώρες, ἡ Μεγάλῃ Βρετανία, ἡ Γαλλία, οἱ Η.Π.Α., θὰ γνωρίσουν ἀρκετὲς ἀπεργιακὲς κινητοποιήσεις, ἀλλὰ ἐπανάσταση δὲν ἔγινε ποτέ.

ἀποδεικνύεται, ἂν πάρουμε ὡς παράδειγμα τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας καὶ τὴ ζωὴ τῆς μαθηματικῆς κοινότητας στὴ Σχολὴ Μηχανικῆς καὶ Μαθηματικῶν.²⁶ Οἱ λιγοστοὶ καθηγητὲς ποὺ ἀπὸ πρὶν εἶχαν δηλώσει τὴν ἀριστερή τους προτίμησιν ὑποστηρίχθηκαν πολὺ ἀπὸ τὸ καινούργιο καθεστὼς. Ἔνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ ἀλγεβριστὴς Ο. Yu. Schmidt (1891-1956), ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 1926 ἄρχισε νὰ ἐργάζεται στὸ Πανεπιστήμιο.²⁷ Ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀκολούθησε τοὺς κομμουνιστὲς καὶ ἔγινε ἕνας ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς ποὺ ἀπέκτησαν πολὺ μεγάλη ἐπιρροή καὶ τὸ 1931 διευθύνει τὸ μαθηματικὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ

25 Στὴν πόλιν αὐτὴ μετὰ τὴν μάχη τῆς μεγάλης Στρατιάς στὸ Κραζνόι τὸ 1812 ὁ σημαντικὸς Γάλλος γεωμέτρης Jean Victor Poncelet θὰ ζήσει ὡς αἰχμάλωτος γιὰ δύο σχεδὸν χρόνια καὶ θὰ συλλάβει τὴν θεωρία του πόλων καὶ πολικῶν.

26 Βλ. καὶ A. Vucinich, *Mathematics and Dialectics in the Soviet Union: The Pre-Stalin Period. Historia Mathematica* vol. 26 1999, σσ. 107-124.

27 Ἀπὸ τὸ 1924 μέχρι τὸ 1942 ἦταν ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ἔκδοσης τῆς Μεγάλῃς Σοβιετικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας.

Πανεπιστημίου της Μόσχας. Τò 1925 ή S. A. Yanovskaya (1896-1966), ήγετική μορφή της κομμουνιστικής ιδεολογίας μεταξύ των Μοσχοβιτών καθηγητών, αρχίζει να διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας και οργανώνει ένα σεμινάριο για τη μεθοδολογία των μαθηματικών και φυσικών επιστημών. Παράλληλα σπουδάζει στο Ίνστιτούτο των Κόκκινων Καθηγητών, τò όποιο ιδρύθηκε τò 1921, για να «εκπαιδεύσει» προσωπικό με μαρξιστική ιδεολογία για έρευνα και επιστημονική εργασία καθώς και διδασκαλία στα άνωτατα πνευματικά ιδρύματα και στα κομμουνιστικά πανεπιστήμια.²⁸ Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση ή Yanovskaya φοιτᾷ στην Ὀδησσό (Ανώτερα Μαθήματα για Γυναίκες) και ἀπὸ τὸ 1918 ἐντάσσεται στὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα και λαμβάνει μέρος στὸν ἐμφύλιο πόλεμο. Ἔνας ἄλλος παλιὸς κομμουνιστὴς και πολεμιστὴς στὸν ἐμφύλιο ἀρχίζει να διδάσκει στὸ Πανεπιστήμιο της Μόσχας. Πρόκειται για τὸν M. Y. Vygodskii (1898-1965), ὁ ὁποῖος πρὶν ἐργάστηκε στὸ Κομμουνιστικὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Sverdlov (πρῶην Ἐκατερίνεμπουργκ) καθώς και στὸ Ίνστιτούτο Κόκκινων Καθηγητών.²⁹ Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μαζί με τὴν Yanovskaya καθιερώνουν σεμινάριο για τὴν Ἱστορία των Μαθηματικών. Σ' αὐτὴν τὴν τριάδα θὰ πρέπει να προσθέσουμε τὸ ὄνομα τοῦ τσέχου μαθηματικοῦ E. Kolman, ὁ ὁποῖος ἐπηρέασε τόσο πολὺ τὴ μαθηματικὴ ζωὴ στὴς δεκαετίες τοῦ 1920 και 1930, ἂν και δὲν δίδασκε στὸ Πανεπιστήμιο της Μόσχας.

Στὰ τέλη της δεκαετίας τοῦ 20 ή κρατική πολιτική σχετικά με τὸ ἐπιστημονικὸ προσωπικὸ εἰσέρχεται σὲ μιὰ καινούργια φάση, καθώς τὸ 1928 σημαδεύεται ἀπὸ

τὴν ὑπόθεση Shakhbinska³⁰ και στὸ τέλος τοῦ 1930 ἀπὸ τὴ δίκη Prompartia.³¹ Τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης ἀσχολοῦνται πολὺ με τὴς δολιοφθορὲς των ἀντιφρονούντων, παντοῦ κυκλοφοροῦσαν δολιοφθορεῖς, «ἀντιδραστικοὶ καθηγητές» ἐναντιούμενοι στὴ μαρξιστικὴ ιδεολογία. Οἱ προλετάριοι σπουδαστὲς και οἱ προοδευτικὲς ομάδες δασκάλων ἀγωνίζονται να ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ τσαρικοῦ καθεστῶτος, και τὰ καταφέρνουν. Τὰ θύματα χάνουν τὴ θέση τους και συχνὰ συλλαμβάνονται ἀπὸ τὴν O.G.P.U.³²

Μετὰ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους στόχους τοῦ Σοβιετικοῦ Καθεστῶτος ἦταν να διαλύσει τὸ παλαιὸ σύστημα με τὸ ὁποῖο λειτουργοῦσαν τὰ πανεπιστήμια και να δημιουργήσει ἕνα καινούργιο, ὅπου θὰ κυριαρχοῦσαν ἄτομα με ἐντελῶς διαφορετικὴ ιδεολογία.

Στὴ δεκαετία τοῦ 1920 ή πιὸ σημαντικὴ μορφή στὸν μοσχοβίτικο μαθηματικὸ κύκλο³³ ἦταν ὁ Egorov, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἦδη ἀναφέραμε, ἦταν ἕνας ὀνομαστὸς μαθηματικός, ἰδρυτὴς μιᾶς ἀπὸ τὴς πιὸ σημαντικὲς μαθηματικὲς Σχολές, στὴν ἀνθησι τῆς ὁποίας οὐσιαστικὰ συνέβαλε. Ὅμως στὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ ἦταν και ὁ ἀδιαφιλονίκητος ἡγέτης τῆς μαθηματικῆς

30 Πόλη της Οὐκρανίας στὴν ὁποία ἀρκετοὶ μηχανικοὶ κατηγορήθηκαν ἀπὸ τὴν G.P.U. και ἐκτελέστηκαν ὡς ἀντιδραστικοί.

31 Προμίσλενα για Πάρτια, βιομηχανικὸ κόμμα τὸ ὁποῖο «κατασκευάστηκε» ἀπὸ τὴς μυστικὲς ὑπηρεσίες, για να «ἀπαλλαγοῦν» ἀπὸ τοὺς ἀντιφρονούντες.

32 Πρῶτη ὀνομασία τῆς K.G.B.

33 Βλ. Al. Vucinich, Mathematics and Dialectics in the Soviet Union: The Pre-Stalin Period. *Historia Mathematica* 1999. Vol. 26, σσ. 107-124.

34 Για τὴν ἀνάπτυξη των μαθηματικῶν βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ D. F. Egorov, Ἡ Πρόοδος των Μαθηματικῶν στὴν ΕΣΣΔ, στὸ *Ἐπιστήμη και Τεχνολογία στὴν ΕΣΣΔ 1917-1927*. Τομ. 1. Rabotnik Prosresheniya Μόσχα σσ. 223-234. (στὰ ρωσικά).

28 Μικρὴ Σοβιετικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια. 1930. V. 3M OGIz. RSFSR σ. 471 (στὰ ρωσικά).

29 Αὐτὴ ή ἀνώτατη Σχολή, ἀφοῦ ἐκπλήρωσε τοὺς σκοποὺς της, ἐκλείσει τὸ 1930.

κοινότητας, καθώς ήταν μία από τις εξέχουσες μαθηματικές μορφές της χώρας. Ο N. M. Beskin, γραμματέας του Γεγκόροφ, θυμάται πώς «ο Γεγκόροφ δεν ήταν μόνο ένας σπουδαίος μαθηματικός, αλλά και μια εξαιρετική προσωπικότητα. Έχαιρε καθολικής εκτίμησης και εξασκούσε μια μαγνητική επίδραση στους γύρω του. Τον είχα γνωρίσει από κοντά και θυμάμαι καλά αυτήν την επιρροή ...».³⁵

Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας, ο Γεγκόροφ εκλέγεται γραμματέας της Μαθηματικής Έταιρείας³⁶ το 1917, αντιπρόεδρος το 1921 και Πρόεδρος το 1923. Το 1921, η μοσχοβίτικη Μαθηματική Έταιρεία, για να προάγεται η έρευνα, κατορθώνει να ιδρύσει το Ίνστιτούτο Μηχανικής και Μαθηματικών³⁷ στο Πανεπιστήμιο της Μόσχας. Δύο χρόνια μετά ο Egorov γίνεται ο διευθυντής του, και γραμματέας ο μαθητής του V. A. Kostitsyn. Την ίδια χρονιά εκλέγεται πρόεδρος της Επιτροπής για θέματα σπουδών στο Πανεπιστήμιο. Για το επιστημονικό του έργο η Άκαδημία Επιστημών τον εκλέγει το 1924 άντεπιστέλλον μέλος και επίτιμο μέλος το 1929, σέ

μά εποχή όπου η Άκαδημία αντιμετώπιζε μεγάλη πολιτική πίεση, για να άλωθει από μέλη του κόμματος.³⁸

Ο Egorov στα δύσκολα χρόνια της επανάστασης και του έμφυλιου παραμένει σταθερός στις πεποιθήσεις του, οργανώνει την διδασκαλία των μαθηματικών και εξασφαλίζει τη συνέχεια στη μοσχοβίτικη μαθηματική ζωή και δεν εγκαταλείπει τη Μόσχα. Όταν το 1924 παρουσιάστηκε η δυνατότητα έκδοσης του όργανου της Μαθηματικής Έταιρείας, της *Μαθηματικής Συλλογής (Mathematicheskii Sbornik)*, ο Egorov εργάζεται για την ανανέωσή του. Προσπαθεί να επανασυνδέσει τους έρευνητές με τη διεθνή μαθηματική κοινότητα, η οποία εκείνη την εποχή δεν έχει πολλά επιστημονικά περιοδικά για να δημοσιεύσει, και λαμβάνει μια ριζοσπαστική απόφαση, αφού το περιοδικό θα δέχεται εργασίες οι οποίες δεν θα είναι πια γραμμένες μόνο στα ρωσικά, αλλά και στα γερμανικά, γαλλικά και ιταλικά.³⁹ Σπουδαίοι μαθηματικοί όπως οι E. Cartan, M. Fréchet, J. Hadamard, E. Noether, L. Tonelli, R. von Mises κ.ά. σπεύδουν να δημοσιεύσουν στο περιοδικό, καθώς και αρκετοί από άλλες πόλεις της ΕΣΣΔ. Με αυτό τον τρόπο παύει πια το περιοδικό να έχει έναν τοπικό χαρακτήρα και γίνεται έθνικό περιοδικό, και ο Steklov, από την Πετρούπολη, γίνεται μέλος της επιτροπής σύνταξης του.

Όταν παρουσιάζεται η δυνατότητα πραγματοποίησης Έθνικού Συνεδρίου

35 N. M. Beskin, Αναμνήσεις από τη Φυσικομαθηματική στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. *Istoriko-Mathematicheskii Issledovaniia*. 1993 τ. 34 σ. 175 (στά ρωσικά).

36 Θυμίζουμε πώς η Μαθηματική Έταιρεία της Μόσχας ήταν η πρώτη που ιδρύθηκε στην Ευρώπη, το 1864. Αργότερα ακολούθησαν: η Μαθηματική Έταιρεία του Λονδίνου (1865), η Γαλλική Μαθηματική Έταιρεία 1872, η Αμερικανική Μαθηματική Έταιρεία 1888 και η γερμανική 1890. Η ελληνική ιδρύθηκε το 1918.

37 Για την κατανόηση του σπουδαίου έργου αυτού του Ίνστιτούτου βλ. D. F. Egorov, Απολογισμός του Ίνστιτούτου για επιστημονική έρευνα στα Μαθηματικά και στη Μηχανική στη διάρκεια των πέντε πρώτων ετών από το 1923 μέχρι το 1928. *Πρακτικά του Συνδέσμου για Επιστημονική Έρευνα του Ίνστιτούτου της Φυσικής και Μαθηματικής Σχολής του Κρατικού Πανεπιστημίου της Μόσχας* Τομ. 1 nos 3-4, 1928 σσ. 301-303 (στά ρωσικά).

38 Πρόσφατα είχε εκλεγεί ο N. Μπουχάριν. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. το έμπειρωμένο βιβλίο του L. Graham, *The Soviet Academy of Sciences and the Communist Party 1927-1932*. Princeton. Princeton University Press, 1967.

39 Γι' αυτά τα άρθρα υπάρχει μια έκτεταμένη περίληψη αρκετών σελίδων στα ρωσικά, ενφ για τα ρωσικά άρθρα υπάρχει περίληψη σε μία από τις προαναφερθείσες γλώσσες.

Μαθηματικῶν⁴⁰, ὁ Egorov γίνεται ὁ ὄργανός του καὶ ὁ πρῶτος αὐτοῦ. Τὸ πρῶτο λοιπὸν συνέδριο πραγματοποιεῖται τὸ 1927 στὴ Μόσχα μὲ τὴν παρουσία 378 συνέδρων, προερχόμενων ἀπὸ διάφορες

τυπικὴ ἀνάλυση μὲ τοὺς Lynsternik, Schnirelman, διαφορικές ἐξισώσεις μὲ τοὺς Gelfand, Stepanov, Petrovskii, ὀλοκληρωτικές ἐξισώσεις μὲ τοὺς Egorov, Kostitsin, καὶ μαθηματικὴ λογικὴ μὲ τοὺς

Γιὰ τὸν Egorov τὸ δυσκολότερο πρόβλημα παραμένει ἡ συνύπαρξί του μὲ τὸ καινούργιο καθεστῶς. Ὁ στόχος του γιὰ τὴν ὁργάνωση στὸ μαθηματικὸ τμήμα Μαθηματικῆς παιδείας ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, ἡ παρουσία τῶν καλύτερων καθηγητῶν (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὲς τὸς τάσεις) καὶ προοικισμένων σπουδαστῶν (ἀδιάφορα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τὸς προέλευση) ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν Egorov, ἀπαράμιλλο σύμβολο μεγίστης ἐπιστημονικῆς καὶ ἠθικῆς καταξίωσης, μὴ μεγάλη ἐσωτερικὴ δύναμη, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ γεμᾶτο ἀπὸ ἔντονη ἰδεολογικὴ πίεση κλίμα.

πόλεις τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο βήμα γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς ἐθνικῆς Μαθηματικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία μὲ τὰ γεγονότα τῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχε γίνει τοπικὴ.

Γιὰ τὸν Egorov, ἡ πρώτη προτεραιότητα ἦταν ἡ ὁργάνωση καὶ ἡ διασφάλιση τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας στὴν πρωτεύουσα, ποὺ ἦδη ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 20 ἦταν διακεκομμένη καὶ πολύμορφη, ἀφοῦ κάλυπτε ἀρκετοὺς κλάδους τῶν μαθηματικῶν, ὅπως θεωρία συναρτήσεων μᾶς πραγματικῆς μεταβλητῆς, διαφορικὴ γεωμετρία μὲ τοὺς Egorov, Finikov, ἐφαρμοσμένα μαθηματικὰ μὲ τὸν Tcharligrin, ἀλλὰ καὶ θεωρία μιγαδικῶν συναρτήσεων μὲ τοὺς Luzin, Privalov, Golybov, τοπολογία μὲ τοὺς Ursohn, Aleksandrov, Pontryagin, θεωρία ἀριθμῶν μὲ τοὺς Knitchin, Gelfond, Schnirelman, συναρ-

Gegalkin, Kolmogorov καὶ ἀργότερα τὸν P. S. Novikov.

Ὅμως γιὰ τὸν Egorov τὸ δυσκολότερο πρόβλημα παραμένει ἡ συνύπαρξί του μὲ τὸ καινούργιο καθεστῶς. Ὁ στόχος του γιὰ τὴν ὁργάνωση στὸ μαθηματικὸ τμήμα Μαθηματικῆς παιδείας ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, ἡ παρουσία τῶν καλύτερων καθηγητῶν (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὲς τὸς τάσεις) καὶ προοικισμένων σπουδαστῶν (ἀδιάφορα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τὸς προέλευση) ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν Egorov, ἀπαράμιλλο σύμβολο μεγίστης ἐπιστημονικῆς καὶ ἠθικῆς καταξίωσης, μὴ μεγάλη ἐσωτερικὴ δύναμη, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ γεμᾶτο ἀπὸ ἔντονη ἰδεολογικὴ πίεση κλίμα. Μάλιστα, ὅταν κάποτε ἕνας τελειόφοιτος φοιτητῆς του, ὁ V. N. Moldeski, ἐπισκέπτεται τὸν Egorov, γιὰ νὰ συζητήσουν γιὰ μαθηματικὰ (συγκεκριμένα γιὰ τὰ *Μαθήματα Ἀνάλυσης* τοῦ Γάλλου ἀναλύστα E. Goursat)⁴¹, φέροντας τὰ δι-

---

40 Γενικά γιὰ τὸν Egorov καὶ τὰ μαθηματικὰ βλ. S. S. Demidov, D. F. Egorov and mathematics in Moscow. *Algorismus Studien zur Geschichte der Mathematik und der Wissenschaften*. Heft 13 München 1994, σσ. 333-346.

41 Ὁ E. J. B. Goursat (1858-1936), καθηγητῆς τῆς ἀνάλυσης στὴ Σορβόννη ἀλλὰ καὶ στὴν Ecole Polytechnique (1896-1930) καὶ στὴν Ecole

ακριτικά της Κομμουνιστικής Νεολαίας (Komsomol), ο διαπρεπής μαθηματικός αντικρίζοντάς τον αρνήθηκε να τον δεχθεί.⁴² Η διάβρωση της Έπιστήμης από την πολιτική ήταν κάτι το έντελως ξένο για την νοοτροπία του.

Η εξαιρετική του άφοσίωση στο καθήκον ήταν γνωστή σε όλους, αλλά, αν στις αρχές της δεκαετίας του 1920 το καθεστώς μπορούσε ακόμα να αποδεχθεί μια τέτοια μορφή ως ήγέτη της Μαθηματικής κοινότητας, στο τέλος της ίδιας δεκαετίας ήταν έντελως αδύνατο. Οί επιστήμες αναδεικνύονται ως ένας

τόση ήταν η έχθρα του καθεστώτος προς τον Egorov, ώστε, όταν τον συνέλαβαν, εμφανίζεται στις έφημερίδες ο αντισοβιετικός όρος παράγωγος του ονόματός του: *egorovshina*.

Ανάλογες διαδικασίες εξελίσσονται και σε άλλες πόλεις της Σοβιετικής Ένωσης. Στο Λένινγκραντ διώκονται μερικοί γνωστοί μαθηματικοί, οί όποιοι, αν και δέν αντιτίθενται στο καθεστώς, δέν ήθελαν στις έρευνές τους να υιοθετήσουν τη μαρξιστική ιδεολογία. Ός αντίβαρο στη Μαθηματική Έταιρεία του Λένινγκραντ ιδρύεται η Έταιρεία των ύλιστων μαθη-

Οί έπιστήμες αναδεικνύονται ως ένας σημαντικός θεσμός του κράτους, που το σοβιετικό καθεστώς έπρεπε συστηματικά να έπιτηρεί, και για την πραγματοποίηση αυτής της συγκεντρωτικής εξουσίας έπρεπε κάθε αντίσταση, κυρίως ιδεολογική, να συντριβεί. Το πρώτο βήμα ήταν η εξέλιψη ατόμων όπως ο Egorov. Μάλιστα τόση ήταν η έχθρα του καθεστώτος προς τον Egorov, ώστε, όταν τον συνέλαβαν, εμφανίζεται στις έφημερίδες ο αντισοβιετικός όρος παράγωγος του ονόματός του: egorovshina.

σημαντικός θεσμός του κράτους, που το σοβιετικό καθεστώς έπρεπε συστηματικά να έπιτηρεί, και για την πραγματοποίηση αυτής της συγκεντρωτικής εξουσίας έπρεπε κάθε αντίσταση, κυρίως ιδεολογική, να συντριβεί. Το πρώτο βήμα ήταν η εξέλιψη ατόμων όπως ο Egorov. Μάλιστα

ματικών. Η καινούργια Έταιρεία αρχίζει την έπίθεση, το *Μαθηματικό Μέτωπο του Λένινγκραντ* – αυτός ήταν ο τίτλος του πογκρόμ που προπαρασκευάστηκε από τους ύλιστες μαθηματικούς ενάντια στη Μαθηματική Έταιρεία του Λένινγκραντ και τους ιθύνοντές της.

Normael Supérieure (1900-1929), έγραφε πολλά διδακτικά βιβλία. Το έργο του *Μαθήματα Ανάλυσης* ανήκει στη «σειρά» έκδοσης σπουδαίων έγχειρίδιων που χαρακτηρίζουν τα μαθήματα της Παρισινής Πολυτεχνικής Σχολής από την έποχή του Lagrange.

42 S. S. Demidov, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Μόσχας Δμίτρι Φεντόροβιτς Γεγκόροφ και η Ίμοσλάβιε στην Ρωσία το πρώτο τρίτο του 20^{ου} αιώνα. *Istoriko-Mathematischeskii Issledovanie* τ. 39 1999 σ. 138.

(συνεχίζεται)

ΧΡΙΣΤΙΝΑ Π. ΦΙΛΗ

τ. Καθηγήτρια ΕΜΠ
Μέλος της Διεθνούς Ακαδημίας
της Ιστορίας των Επιστημών

ΥΠΝΟΣ. Ο ΞΕΧΑΣΜΕΝΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΣ

Ο ύπνος, παρότι κοινό βίωμα όλων μας, έχει μελετηθεί έντυπιακά λίγο. Χαμένος χρόνος για κάποιους, χρόνος ανασυγκρότησης των ψυχικών και σωματικών δυνάμεων κατά άλλους, θα συνεχίσει να διεγείρει την επιστημονική και φιλοσοφική μας περιέργεια για πολύ άκόμα. Παρά τις διαφορές στη θεώρηση του ύπνου, όλοι συμφωνούν ότι οι διαταραχές του επιβαρύνουν σημαντικά την ποιότητα ζωής των ανθρώπων που τις υφίστανται.

Επιπλέον, οι διαταραχές του ύπνου

νητικότητα, κλειστά μάτια και αυξημένο ούδδ διέγερσης (δηλαδή πρέπει ν' ασκηθούν έντονα έρεθίσματα, για να ξυπνήσει κάποιος).

Η ποσότητα του ύπνου εξαρτάται βασικά από τον συνδυασμό κικαδίου ρυθμού (που είναι ούσιαστικά τδ βιολογικό ρολόι που έχουμε μέσα μας και τδ όποιο ρυθμίζει την έναρξη του ύπνου και την ώρα άφύπνισης) και μιάς όμοιοστατικής διαδικασίας που άφορα όλους τούς άλλους παράγοντες που σχετίζονται με την έγρήγορη: περιβαλλοντικούς (π.χ. θορύβους), πρόγραμμα έγργασίας, άσθέ-

Ο ύπνος, παρότι κοινό βίωμα όλων μας, έχει μελετηθεί έντυπιακά λίγο. Χαμένος χρόνος για κάποιους, χρόνος ανασυγκρότησης των ψυχικών και σωματικών δυνάμεων κατά άλλους, θα συνεχίσει να διεγείρει την επιστημονική και φιλοσοφική μας περιέργεια για πολύ άκόμα. Παρά τις διαφορές στη θεώρηση του ύπνου, όλοι συμφωνούν ότι οι διαταραχές του επιβαρύνουν σημαντικά την ποιότητα ζωής των ανθρώπων που τις υφίστανται.

άποτελούν άριστο πεδίο διεπιστημονικής συνεργασίας, καθως μπορεί να είναι άποτέλεσμα η και αιτία νευρολογικών, άναπνευστικών, καρδιολογικών, ψυχικών και άλλων παθήσεων, και η διερεύνηση που χρειάζεται για τή σωστή διάγνωση και άντιμετώπιση αυτών των διαταραχών συνήθως άπαιτεί τή συνεργασία πολλών ειδικών, σε σημείο που πλέον να μιλάμε για έναν ξεχωριστό τομέα τής Ιατρικής, τήν Ιατρική του ύπνου.

Ο ύπνος είναι μι άναστρέψιμη μη συνειδητή κατάσταση, με έλαττωμένη κι-

νειες, λίψη φαρκάκων.

Όσο πιο μεγάλη είναι η περίοδος έγρήγορης, τόσο μεγαλύτερη είναι η ροπή για ύπνο, και όταν αυτός έπέλθει, είναι άνάλογα μεγάλο και τδ βάθος του. Δύο κικαδίες άιχμές ροπής για ύπνο έμφανίζονται άνα ήμέρα: Τis πρώτες πρωινές ώρες (3-5) και νωρίς τδ άπόγευμα (2-3), οι όποιες ευδώνονται η όχι προς ύπνο άνάλογα με τήν όμοιοστατική διαδικασία που περιγράφαμε.

Ο κικαδίου ρυθμός είναι έμφυτος (άντιστοιχεί συνήθως σε μι άναλογία

περίπου 8 ωρών ύπνου με 16 ώρες έγρηγορης) και συγχρονίζεται ή παρασύρεται από τα έξωτερικά χρονικά έρεθίσματα, και κυρίως από τον καθημερινό κύκλο φωτός-σκότους. Δηλαδή έχουμε έμφυτο ένα πρόγραμμα ύπνου περίπου 8 ωρών, του οποίου ή έναρξη και τó τέλος έξαρτώνται τελικά από την έκθεσή μας στο φώς, σε φάρμακα, θορύβους, τó πρόγραμμά μας κτλ.

Ο βασικός τρόπος μελέτης και παρακολούθησης του ύπνου γίνεται στα εργαστήρια ύπνου (όπου μελετώνται ή αναπνευστική και καρδιακή λειτουργία, ή αρτηριακή πίεση και τά ζωτικά σημεία του έξεταζομένου, καθώς και τó ΗΕΓ - ήλεκτροεγκεφαλογράφημα). Με τις πληροφορίες που άποκομίζουμε από τó ήλεκτροεγκεφαλογράφημα, χωρίζουμε τόν ύπνο σε στάδια και γνωρίζουμε κάποιες βασικές άρχές: ποιά είναι τά στάδια που άντιστοιχούν στον έλαφρò ή βαθύ ύπνο, ποιάς ύπνος ξεκουράζει περισσότερο, πότε βλέπουμε όνειρα κτλ.

Με βάση τά στάδια του ύπνου, ένας πλήρης κύκλος νυκτερινού ύπνου διαρκεί περίπου 90-120 λεπτά. Νά σημειώσουμε έδω ότι, για νά είναι ó ύπνος φυσιολογικός και εύεργετικός, πρέπει νά άποτελείται από όλα τά στάδια. Σε περίπτωση που ó ύπνος διακοπεί για κάποιο λόγο πρόωρα, όταν ξαναρχίσει, άρχίζει από την άρχή, με άποτέλεσμα νά μñ έχει τις άναμενόμενες θετικές έπιδράσεις.

Υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς τή διάρκεια και τή μορφή του ύπνου ανάλογα με τις ήλικιακές ομάδες. Τά νεογνά κοιμούνται περίπου 16 ώρες ήμερησίως. Από τήν ήλικία των 4 έτων, τά περισσότερα παιδιά δέν χρειάζονται τόν ύπνο κατά τή διάρκεια τής ήμέρας. Στους ενήλικες ένας ύπνος διάρκειάς 7-8 ωρών, άποτελούμενος από 4-6 ΗΕΓ κύκλους, είναι συνήθως άρκετός.

Οί ήλικιωμένοι κοιμούνται περισσότε-

ρο και συχνότερα κατά τή διάρκεια τής ήμέρας άπ' ό,τι οί νεότεροι ενήλικες. Οί άλλαγές αυτές όφείλονται πιθανώς στην ύψηλότερη συχνότητα των διαταραχών του ύπνου και στις άλλαγές που έπιφέρει ή ήλικία στον κικαδίο ρυθμό. Έτσι πολλοί ήλικιωμένοι άναγκάζονται νά άναζητούν τή φαρμακευτική βοήθεια για λίγο καλύτερο ή περισσότερο ύπνο. Στην έγκυμοσύνη, επίσης, ή γενική ποιότητα του ύπνου μειώνεται, ενώ με κακή ποιότητα ύπνου συνδέεται και ή έμμνόπταυση.

Άλλα έκτός από αυτές τις άναμενόμενες καταστάσεις που μειώνουν τόν ύπνο, υπάρχουν και πολλές άλλες, παθολογικές καταστάσεις, όπως τó ύπνοαπνοϊκό σύνδρομο, τά άνήσυχα κάτω άκρα, νευρολογικά νοσήματα, άγγειακά έγκεφαλικά έπεισόδια (ΑΕΕ), ή κατάχρηση άλκοολ και ήρεμιστικών-ύπνωτικών ή ή χρήση άλλων φαρμάκων (άντισταμινικών-κορτιζόνης ή διεγερτικών του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος - ΚΝΣ) που έπηρεάζουν άρνητικά τόν ύπνο και χρίζουν ιδιαίτερης άντιμετώπισης.

Τόν ύπνο έπηρεάζουν επίσης περιστάσεις οί όποιες άπαιτούν ρύθμιση του ώραρίου του ύπνου, όπως ύπερατλαντικά ταξίδια, νυκτερινές βάρδιες εργασίας, μελέτη σε μιά έξεταστική περίοδο για τούς μαθητές ή τούς φοιτητές. Στις περιπτώσεις αυτές, μετά από άναπλήρωση των ωρών του ύπνου, δέν υπάρχουν συνήθως έπιπτώσεις στον όργανισμό.

Οί διαταραχές του ύπνου ειδικών ομάδων προκαλούν τó ιδιαίτερο ενδιαφέρον του κοινού. Μιά άκραία περίπτωση είναι ή άυπνία των άστροναυτών. Διαβάσουμε σχετικά δημοσιεύματα:

α) Μάστιγα για τούς άστροναύτες ή άυπνία και τά ύπνωτικά...

Δύσκολο νά κλείσει κανείς μάτι στον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό, με τά χέρια

καὶ τὰ πόδια νὰ αἰωροῦνται ἀνεξέλεγκτα καὶ τὸν ἥλιο νὰ ἀνατέλλει κάθε 90 λεπτά.

Ἡ μεγαλύτερη μελέτη ποὺ ἔχει πραγματοποιηθεῖ γιὰ τὸν ὕπνο σὲ συνθῆκες ἔλλειψης βαρύτητας ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ ἀϋπνία εἶναι σοβαρὸ πρόβλημα γιὰ τοὺς ἀστροναῦτες. Καὶ τὰ ὑπνωτικά ποὺ χορηγοῦνται στὰ πληρώματα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἡ ἀϋπνία, θὰ μπορούσαν νὰ ἀποδειχθοῦν ἐπικίνδυνα στὴν περίπτωση ἔκτακτης ἀνάγκης.

Παρ' ὅλο ποὺ τὸ πρόγραμμα τῆς NASA προβλέπει 8,5 ὥρες συνεχοῦς ὕπνου ἀνὰ 24ωρο, οἱ ἀστροναῦτες σπάνια κοιμοῦνταν πάνω ἀπὸ 5 ὥρες, τόσο στά (καθλωμένα πλέον) διαστημικὰ λεωφορεῖα, ὅσο καὶ στὸν Διεθνῆ Διαστημικὸ Σταθμὸ.

Τὰ πληρώματα τῶν διαστημικῶν λεωφορεῖων κοιμοῦνταν σὲ ὑπνόσακους καὶ δήλωσαν ὅτι ἐνοχλοῦνταν περισσότερο ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τὸν θόρυβο. Στὸν Διεθνῆ Διαστημικὸ Σταθμὸ οἱ ἀστροναῦτες κοιμοῦνται σὲ σκοτεινές, πιδ ἡσυχες κουκέτες, αὐτὸ ὅμως δὲν φάνηκε νὰ λύνει τὸ πρόβλημα.

Σύμφωνα μὲ τὴ μελέτη, ἡ ὁποία ἔχει δημοσιευθεῖ στὴν ἐπιθεώρηση *Lancet Neurology*, τὰ τρία τέταρτα τῶν ἀστροναυτῶν χρησιμοποιοῦν ὑπνωτικὰ χάπια. Μάλιστα, σὲ 4 ἀπὸ τὶς 13 ἀποστολὲς διαστημικοῦ λεωφορείου ποὺ ἐξετάστηκαν, ὅλα τὰ μέλη τοῦ πληρώματος βρίσκονταν ταυτόχρονα ὑπὸ τὴν ἐπίρροια τῶν ὑπνωτικῶν.

Παραμένει ἀσαφὲς ἂν ἡ ποιότητα τοῦ ὕπνου ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἔλλειψη βαρύτητας ἢ ἀπὸ ἄλλους παράγοντες. Σὲ κάθε περίπτωση, οἱ ἐρευνητὲς ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ ὑπνωτικὰ χάπια μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἰκανότητα προσοχῆς καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν κινήσεων. Ὅπως ἀναφέρει ἡ δημοσίευση, «ἡ ἰκανότητα ἐνὸς μέλους τοῦ πληρώματος νὰ

λειτουργεῖ, στὴν περίπτωση ποὺ ξυπνήσει ἀπὸ συναγερμὸ, ἐνδέχεται νὰ τίθεται σὲ κίνδυνο ἀπὸ τὴ χρήση φαρμάκων γιὰ τὸν ὕπνο».

Δεδομένου ὅμως ὅτι ἡ στέρηση ὕπνου εἶναι παράγοντας ποὺ ἐμπλέκεται στὸ 80% τῶν ἀεροπορικῶν ἀτυχημάτων, ἡ NASA θὰ πρέπει νὰ βρεῖ λύση γιὰ τοὺς ξάγρυπνους ἀστροναῦτες. Ἄλλωστε, καὶ γιὰ τὴν πυρηνικὴ καταστροφὴ τοῦ Τσέρνομπιλ ἔχει ἐνοχοποιηθεῖ ἡ στέρηση ὕπνου. Ἡ ὑπέρμετρη ὑπνηλία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας, ὡς συνέπεια ἐνὸς ἀνεπαρκοῦς ἡ διαταραγμένου ὕπνου, ἔχει ὀδηγήσει σὲ ἀναρίθμητα τροχαῖα, ἐργατικὰ ἢ προσωπικὰ ἀτυχήματα καὶ τραυματισμούς.

β) Ἔρευνα γιὰ τὴν παιδικὴ παχυσαρκία μὲ τίτλο: «Ἡ τηλεόραση καὶ ἡ ἔλλειψη ὕπνου παχαίνουν τὰ παιδιά»...

«Ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ἰταλία, ἡ Σλοβενία καὶ οἱ Η.Π.Α. εἶναι οἱ χώρες τοῦ ΟΟΣΑ στὶς ὁποῖες ἐντοπίζεται τὸ σημαντικώτερο πρόβλημα παιδικῆς παχυσαρκίας, καθὼς περίπου 1 στὰ 3 παιδιά εἶναι ὑπέρβαρο ἢ παχύσαρκο, σύμφωνα μὲ τελευταία σχετικὴ ἔρευνα “The ENERGY-Project”.

Οἱ ἐπιστήμονες ἐπισημαίνουν ὅτι παράγοντες στοὺς ὁποίους μπορεῖ νὰ ὀφείλεται ἡ παιδικὴ παχυσαρκία, ἐκτὸς τῶν βιολογικῶν, εἶναι ἡ κληρονομικότητα ἀπὸ παχύσαρκους γονεῖς, οἱ λίγες ὥρες ὕπνου, ἡ ἔλλειψη σωματικῆς ἀσκησης μὲ τὴν παράλληλη τηλεθέαση, ἀλλὰ καὶ οἱ διατροφικοὶ περιορισμοί, μὲ ἀποτέλεσμα παιδιά ποὺ στεροῦνται συγκεκριμένους τροφὲς νὰ διατρέχουν ὑψηλότερο κίνδυνο νὰ γίνουν ὑπέρβαρο.

Τὰ Ἑλληνόπουλα ἔχουν ἐν τῷ μεταξὺ βελτιωθεῖ σημαντικὰ σὲ σχέση μὲ τὴν τελευταία ἀντίστοιχη ἔρευνα τοῦ

2010, σύμφωνα με την οποία το 44,5% τῶν ἀγοριῶν καὶ τὸ 37,7% τῶν κοριτσιῶν ἦταν ὑπέρβαρα ἢ παχύσαρκα. Παρ' ὅλα αὐτά, τὰ Ἑλληνόπουλα γυμνάζονται τὶς λιγώτερες ὥρες στὴν Εὐρώπη σὲ σχέση με τοὺς συνομηλίκους τους (κάτω ἀπὸ 200 λεπτὰ τὴν ἐβδομάδα), κοιμοῦνται τὶς λιγώτερες ὥρες (κάτω ἀπὸ 9 ἡμερησίως) καὶ παρακολουθοῦν τὶς περισσότερες ὥρες τηλεόρασης (πάνω ἀπὸ 2 τὴν ἡμέρα)».

Τὰ παιδιά με τηλεόραση στὸ δωμάτιό τους σημειώνουν χαμηλές βαθμολογίες στὰ σχολικὰ τεστ καὶ συχνὰ ἀντιμετωπίζουν προβλήματα ὕπνου (μένουν ξύπνια μέχρι ἄργά, προσαρμοσμένα στὸ πρόγραμμα τῆς τηλεόρασης, ποὺ τὰ ἀπορ-

τηλέραση ἢ χρησιμοποιοῦν τὰ κινητὰ τους τηλέφωνα ἢ ἀκοῦνε μουσική, με ἀποτέλεσμα νὰ πηγαίνουν τὴν ἄλλη μέρα στὸ σχολεῖο με ἐλάχιστο ὕπνο!

Καὶ πάλι, ὅμως, μόνο αὐτὰ εἶναι; Θὰ μπορούσε νὰ σκεφτεῖ κάποιος, εὐκολὴ ἢ λύση (ἂν καὶ δὲν εἶναι εὐκολὴ), τὰ βγάλω ἀπὸ τὸ δωμάτιο τοῦ παιδιοῦ μου καὶ καθάρισα...

Ἄς σκεφτοῦμε ὅμως λίγο. Μήπως ὡς γονεῖς ἔχουμε στόχο νὰ φτιάξουμε τὰ super παιδιά, καὶ τὰ βάζουμε νὰ τρέχουν ἀπὸ τὸ πρωτὶ ὡς τὸ βράδυ, ἑπτὰ ἡμέρες τὴν ἐβδομάδα, γιὰ τὴν «πρόδοό τους» (σχολεῖο, extra δραστηριότητες [χειροτεχνίες, θεατρικὲς ὀμάδες], ξένες γλῶσσες, ἀθλητικὲς δραστηριότητες, μουσική, καὶ

Γιὰ πολλοὺς, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς νέους μας, ἡ νύχτα εἶναι ὁ χρόνος γιὰ τὴ διασκέδαση, γιὰ τὴν ἔξοδο με τὶς παρέες (μπάρ, σινεμὰ κτλ.). Ἡ νύχτα δὲν εἶναι πλέον τὸ τέλος τῶν δραστηριοτήτων τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἄλλης ζωῆς...

ροφᾶ, τὰ ἀπομονώνει ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη οἰκογένεια καὶ ἀναπόφευκτα κλέβει τὸν ὕπνο τους. Καὶ τὸ πρωτὶ ἔχουν δυσκολία νὰ ξυπνήσουν καὶ νὰ πᾶνε στὸ σχολεῖο, ἢ τὴν Κυριακὴ στὴν Ἐκκλησία).

Πέραν τούτου, δὲν εἶναι ὑγιεινὸ νὰ κοιμοῦνται τὰ παιδιά μας μπροστὰ σὲ μιὰ ἀνοικτὴ τηλεόραση. Δυστυχῶς, σὲ πολλὰ ὑπνοδωμάτια οἱ τηλεοράσεις παίξουν ὅλη τὴ νύχτα, με ἀποτέλεσμα ἕναν ἀνίσυχο καὶ διαταραγμένο ὕπνο, ὅποτε τὴν ἐπόμενη ἡμέρα τὰ παιδιά ἔχουν ὕπνηλία καὶ εἶναι ἀφηρημένα στὸ σχολεῖο.

Ἀλλὰ εἶναι ἄραγε ἡ τηλεόραση ἡ μόνη αἰτία γιὰ τὸν κακὸ ὕπνο τῶν παιδιῶν μας; Δὲν εἶναι τὸ computer με τὸ internet, τὸ facebook κτλ.; Οἱ ἔφηβοι, εἰδικά, μέχρι πολὺ ἄργά τὴ νύχτα παίξουν βιντεοπαιχνίδια ἢ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὸν ὑπολογιστὴ τους ἢ παρακολουθοῦν

μετὰ διάβασμα γιὰ τὴν ἄλλη μέρα, καὶ ὁ φαῦλος κύκλος δὲν σταματᾶ), ἀγνοώντας πολλὲς φορὲς τὴν πνευματικὴ τους τροφοδοσία καὶ τὴν καλὴ κοινωνικοποίησή τους (νὰ συνδεθοῦν με μιὰ καλὴ παρέα, τὶς Χριστιανικὲς Μαθητικὲς Ὀμάδες, τὰ Κατηχητικά, τὶς κατασκηνώσεις); Καὶ τὰ μαθαίνουμε ἔτσι ἀπὸ μικρά, γιὰ νὰ ἀποκτήσουν «ἐφόδια» καὶ νὰ εἶναι «εὐτυχημένα», ὅταν μεγαλώσουν, ἂν ἔχουν ὑγεία, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ...

Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς πᾶμε πίσω; Δὲν τρέχουμε γιὰ τὴν ἐργασία μας, γιὰ τὴν ἀναγνώριση, γιὰ τὸ κέρδος, γιὰ τὶς διάφορες δουλειὲς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς σπιτιοῦ, ἀγνοώντας συνήθως τὶς ἀνάγκες τοῦ ὀργανισμοῦ μας γιὰ ἀνάπαυση καὶ ὕπνο;

Ἀκόμα καὶ αὐτὸν τὸν ἐλάχιστο ἐλεύθερο χρόνο δὲν ἔχουμε τὴ διάθεση νὰ τὸν ἐκμεταλλευθοῦμε, ἀλλὰ τὸν σπαταλᾶμε συχνὰ στὴν τηλεόραση ἢ στὸ

σερφάρισμα στο internet, απομονωμένοι από την οικογένεια, ανοίγοντας παράθυρα σε άλλους κόσμους. Μας κερδίζει ή εννιμέρωση, ή δύναμη της εικόνας, της διαφήμισης, και καταλήγουμε για ύπνο αποκατωμένοι, αφού δεν μπορούμε να κάνουμε και άλλως, συμφωνώντας λίγο ή πολύ με αυτούς που θεωρούν τον ύπνο χαμένο χρόνο.

Για πολλούς, και ιδιαίτερα για τους νέους μας, ή νύχτα είναι ό χρόνος για τη διασκέδαση, για την έξοδο με τις παρέες (μπάρ, σινεμά κτλ.). Η νύχτα δεν είναι πλέον τὸ τέλος τῶν δραστηριοτήτων τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἄλλης ζωῆς...

Ὅμως για ποιο σκοπὸ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς τὴ νύχτα; Κι ἔμεϊς πῶς τὴ χρῆσιμοποιούμε; Κάποτε οἱ νέοι ξαγρυπνοῦσαν μελετώντας, οἱ ἐπιστήμονες ἐρευνώντας, οἱ φιλόανθρωποι για να εἶναι δίπλα στὸν πονεμένο, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ προσευχόμενοι... Τώρα γιατί, με τί και για ποιους ἀγρυπνοῦμε; Για να κερδίσουμε τί; Για ποιους λόγους εἰδικὰ οἱ νέοι θέλουν να ζοῦν τὴ νύχτα και για τὸ σκοτάδι τῆς και ὄχι τὴ μέρα και για τὸ φῶς τῆς; Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντιστροφή τῶν πραγμάτων;

Ἦδη γίνεται πολὺ λόγος για τὸν

ἀσχολίες, με μεγάλες συνέπειες ὄχι μόνο στὴν ἀπόδοση κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ και στὴ σωματικὴ και ψυχικὴ ὑγεία.

Οἱ ἀνάγκες σε ὕπνο δὲν εἶναι σταθερές. Κατὰ μέσο ὄρο χρειαζόμαστε 7-8 ὥρες ὕπνο κάθε νύχτα, ἂν και καθένας μπορεῖ να ἔχει τὶς δικές του ἀνάγκες. Πάντως, φαίνεται ὅτι ἕνας συνεχῆς, καλῆς ποιότητας ὕπνος, διάρκειας 6 ὥρες κάθε νύχτα, εἶναι ἀπαραίτητος, για να ἐπισκευασθοῦν οἱ φθορὲς που ἐπέφερε ἡ ἐγρήγορη στὸν ἐγκέφαλο, προκειμένου να διατηρηθεῖ ἡ ἐπαρκῆς λειτουργία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας.

Ὡστόσο, τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἐρευνας στὸ Κέντρο Ὑπνου τοῦ Ἐδιμβούργου ἔδειξαν ὅτι οἱ Βρετανοὶ ἔφηβοι καταστρέφουν τὴν ὑγεία τους, καθὼς κοιμούνται μόνο 4 ὥρες, ἐπειδὴ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὶς διάφορες ἠλεκτρονικὲς συσκευὲς που ἔχουν στὸ δωμάτιό τους. Τὸ 30% ἀπὸ 1.000 ἐφήβους ἡλικίας 12-16 ἐτῶν κοιμᾶται 4-7 ὥρες, ἀντὶ τῶν 8-9 ὥρων που συνιστῶνται σε αὐτὴ τὴν ἡλικία! Και μάλιστα, οἱ ὥρες που κοιμούνται εἶναι τὴν ἡμέρα, μετὰ τὶς 6 π.μ.!

Ἐπιπλέον, τὸ 25% τῶν ἐνηλίκων δηλώνουν μὴ ἱκανοποιημένοι με τὴν πο-

---

Κάποτε οἱ νέοι ξαγρυπνοῦσαν μελετώντας, οἱ ἐπιστήμονες ἐρευνώντας, οἱ φιλόανθρωποι για να εἶναι δίπλα στὸν πονεμένο, οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ προσευχόμενοι... Τώρα γιατί, με τί και για ποιους ἀγρυπνοῦμε; Για να κερδίσουμε τί; Για ποιους λόγους εἰδικὰ οἱ νέοι θέλουν να ζοῦν τὴ νύχτα και για τὸ σκοτάδι τῆς και ὄχι τὴ μέρα και για τὸ φῶς τῆς; Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀντιστροφή τῶν πραγμάτων;

πρόχειρο ὕπνο, τὸν ἐλάχιστο ἐκεῖνο ὕπνο τῶν νέων (που δὲν ἔχει οὔτε διάρκεια οὔτε ποιότητα), τὸν ἀποκαλούμενο και “junk sleep” (κατὰ τὸ “junk food”), που ἀπομένει μετὰ ἀπὸ τὶς διάφορες

σὴτητα ἢ και τὴν ποιότητα τοῦ ὕπνου τους, γεγονὸς που, σύμφωνα με τοὺς εἰδικὸς ἰατροὺς, ὀφείλεται σε πολλὲς περιπτώσεις στὸν στρεσογόνο σύγχρονο τρόπο ζωῆς, ἐνῶ 1 στὸς 10 ὑποφέρει

ἀπὸ χρόνια ἀνπνία!

Ἐκτὸς αὐτοῦ, οἱ ἐνήλικες κοιμόμαστε 20% λιγώτερο ἐξαιτίας τοῦ τρόπου ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν παρατεταμένων ὥρων ἐργασίας καὶ διασκέδασης. Συγκεκριμένα, τὸ 1910 ἡ διάρκεια τοῦ ὕπνου ἦταν 9 ὥρες, ἐνῶ τώρα 7!

Μᾶς προβληματίζουν καθόλου αὐτά; Νὰ τὸ ποῦμε καὶ ἀλλιῶς. Πόσοι δὲν ἔχουμε κινητό; Ἐμεῖς ποῦ ἔχουμε θὰ φεύγαμε ποτέ γιὰ διακοπές μὲ τὸ κινητὸ χωρὶς τὸν φορτιστή; Πόσοι, ἐνῶ λαμβάνουμε μιὰ σταθερὴ ἰατροφαρμακευτικὴ ἀγωγὴ, θὰ πηγαίναμε στὶς διακοπές μας χωρὶς τὰ φάρμακά μας, βάζοντας τὸν ἑαυτὸ μας σὲ περιπέτειες;

Γιατί τὰ λέω αὐτά; Γιατί ὁ ὕπνος θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὁ «φορτιστής» τοῦ ὀργανισμοῦ μας, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἐγκέφαλου:

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὕπνου γίνεται *ἐνεργειακὴ συντήρηση*: οἱ ἐνεργειακὲς δαπάνες καὶ ἡ κατανάλωση ὀξυγόνου μειώνονται, καὶ τὰ ἐπίπεδα τῶν ἐνεργειακῶν ὑποστρωμάτων (ATP) αὐξάνονται στὸν ἐγκέφαλο.

Ὁ ὕπνος εἶναι ἡ *περίοδος ἀνάπτυξης* τοῦ ἐγκέφαλου καὶ τοῦ σώματος, καθὼς κατὰ τὴ διάρκειά του αὐξάνεται ἡ ἀπελευθέρωση αὐξητικῆς ὀρμόνης.

Ὁ ὕπνος συμβάλλει στὴ *σταθεροποίηση τῆς μνήμης*, τὴν ἐπανενεργοποίηση, ἀνάλυση καὶ βαθμιαία ἐνσωμάτωση τοῦ μνημονικοῦ ὕλικου στὴ μακροχρόνια μνήμη. Αὐτὰ δικαιολογοῦν τὸ ὅτι ἡ στέρηση ὕπνου μετὰ ἀπὸ ἐκπαίδευση ἀλλοιώνει τὴν ἀπόδοση σὲ διάφορες δραστηριότητες καὶ ὅτι ὁ ἐγκέφαλος δὲν μπορεῖ νὰ πάρει πολλὲς πληροφορίες κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μάθησης, χωρὶς νὰ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ τὶς ἐξασφαλίσει μέσῳ τοῦ ὕπνου. Ἔτσι, μὲ τὸν ὕπνο αὐξάνεται ἡ ἀπόδοση στὸ διάβασμα καὶ ἡ ἱκανότητα ἀπομνημόνευσης.

Ἐξάλλου, ὁ ὕπνος παίζει ρόλο στὴ

ρύθμιση τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνοσοποιητικοῦ συστήματος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ πειραματικὰ δεδομένα ποῦ καταδεικνύουν τὸν περιορισμὸ τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνοσοποιητικοῦ λόγω τῆς στέρησης ὕπνου (μὲ ὅ,τι συνεπάγεται αὐτὸ γιὰ τὴν ὑγεία: εὐπάθεια στὶς λοιμώξεις, ὑποτροπὲς αὐτοάνοσων νοσημάτων, π.χ. γρίππη, Σκλήρυνση κατὰ Πλάκας).

Ἄς δοῦμε ἐπὶ τῆ εὐκαιρία τί ἄλλες ἐπιπτώσεις ἔχει ἡ στέρηση ὕπνου:

Προοδευτικὸ ἔλλειμμα στὴ συγκέντρωση, στὴν προσοχή, στὴν ἀντίληψη, στὴ γνωστικὴ ἀπόδοση, στὴ μνήμη καὶ στὶς ἄλλες ἀνώτερες νοητικὲς λειτουργίες, καθὼς καὶ στὴν κινητικότητα. Τὸ ἔλλειμμα εἶναι ἀνάλογο τῆς διάρκειας στέρησης ὕπνου.

Αὐτὰ ἔχουν συχνὰ ὡς συνέπεια τὴ μειωμένη σχολικὴ ἀπόδοση. Ἀκόμη καὶ μία ὥρα ἔλλειψης ἀπὸ τὸν καθημερινὸ βραδινὸ ὕπνο μπορεῖ νὰ ἔχει ἐπιπτώσεις στὴν προσοχή καὶ τὶς νοητικὲς λειτουργίες τῶν παιδιῶν, ὅπως ἔδειξε μιὰ ἔρευνα τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Kentucky τῶν Η.Π.Α. Ἡ ἔρευνα ἔδειξε ὅτι ἡ στέρηση ὕπνου στὰ παιδιά δημιουργεῖ μιὰ κλινικὴ εἰκόνα ποῦ μοιάζει πάρα πολὺ μὲ τὸ σύνδρομο «διαταραχῆς ἐλλειμματικῆς προσοχῆς μὲ ὑπερκινητικότητα».

Ἡ στέρηση ὕπνου ἔχει σχετισθεῖ μὲ μείωση τοῦ ἐπιληπτικοῦ οὐδοῦ καὶ αὐξηση τῆς ἐπιληπτικῆς δραστηριότητας στὸ ἠλεκτροεγκεφαλογράφημα (HEG). Στὴ Νευρολογία χρησιμοποιοῦμε τὴ διαδικασία στέρησης ὕπνου ὡς ἐνισχυτικὸ παράγοντα ἐμφάνισης HEG-εὑρημάτων, προκειμένου νὰ ἀναδειχθεῖ ἐπιληπτικὴ δραστηριότητα.

Ἡ στέρηση ὕπνου εἶναι συχνὴ αἰτία πρόκλησης ἀτυχημάτων κάθε μορφῆς (στὸ σπῆτι, στοὺς χώρους ὅπου παίζουν τὰ παιδιά, στὸ σχολεῖο). Εὐθύνεται γιὰ πολλὰ τροχαῖα, στὰ ὁποῖα εἶναι πιὸ

έπιρρεπῆ ἄτομα μὲ ἀνεπαρκῆ ἢ καὶ διαταραγμένο ὕπνο. Πολλὲς φορὲς ὀδηγούμεστε στὴ διάγνωση διαταραχῶν ὕπνου ἢ ἑνὸς ὑπνοαπνοικοῦ συνδρόμου ἀπὸ τὴν πληροφορία στὸ Ἱστορικὸ τοῦ ἀσθενοῦς γιὰ συχνὰ –μικρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον– τροχαῖα ἀτυχήματα.

ἐπιθεώρηση *Pediatrics*, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη ἔρευνα τοῦ CaseWestern Reserve τοῦ Ohio σὲ 70.000 γυναῖκες, ποὺ ἔδειξε ὅτι οἱ γυναῖκες ποὺ κοιμοῦνταν λιγώτερο ἦταν καὶ οἱ πλέον ὑπέρβαρες. Καὶ πρόσφατη ἔρευνα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Warwick τῆς Βρετανίας ἔδειξε ὅτι

Ὁ ὕπνος ἔχει σαφῶς εὐεργετικὴ ἐπίδραση στὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑγεία καὶ ὅτι εἶναι, ἐφόσον τὸν ἐκμεταλλευθοῦμε, ἓνας σημαντικὸς σύμμαχος στὴ ζωὴ μας. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι εἶναι ἓνας ξεχασμένος σύμμαχος, ἀφοῦ δὲν τὸν ἀξιοποιοῦμε ὅσο καὶ ὅπως θὰ ἔπρεπε, γιὰτὶ ἡ ἐποχὴ μας μᾶς ἔχει ἀναγκάσει νὰ βάλουμε ὡς προτεραιότητα τὴν καταξίωση (ἐπαγγελματικὴ, κοινωνικὴ, τῶν παιδιῶν μας) καθὼς καὶ τὴν ψυχαγωγία πάνω ἀπὸ τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑγεία, μὲ συνέπειες πολλὲς φορὲς ὄχι μόνον γιὰ τὴν ὑγεία μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οἰκογένειά μας.

Ἐπίσης, ἡ στέρηση ὕπνου θεωρεῖται ἐνισχυτικὸς παράγων γιὰ τὴν ἡμικρανία. Ἄλλωστε, κατὰ τὴ διάρκεια ἑνὸς ἐπεισοδίου ἡμικρανίας, ὁ ὕπνος θεωρεῖται ὅτι βελτιώνει τὰ συμπτώματα τῆς ἡμικρανίας.

Ἡ ἔλλειψη ὕπνου ἔχει συνέπειες καὶ στὸ καρδιαγγειακὸ σύστημα: Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ ὕπνος ἔχει μιὰ ἀντιαρρυθμικὴ δράση, σὲ μιὰ μεγάλη ἔρευνα (10.308 ἐνηλίκων) στὴ Βρετανία διαπιστώθηκε ὅτι ἡ μείωση τοῦ ὕπνου ἀπὸ 7 σὲ 5 ὥρες διπλασιάζει τὸν κίνδυνο καρδιαγγειακῆς νόσου. Βέβαια, ὁ ἴδιος κίνδυνος παρατηρήθηκε καὶ σὲ αὐτοὺς ποὺ κοιμοῦνται πάνω ἀπὸ 8 ὥρες ἡμερησίως.

Ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ στέρηση ὕπνου μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ παχυσαρκία. Αὐτὸ ἔδειξε καὶ ἔρευνα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Michigan τῶν Η.Π.Α., ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν ἐπιστημονικὴ

ἡ στέρηση ὕπνου σχετίζεται μὲ σχεδὸν διπλάσιο κίνδυνο γιὰ παχυσαρκία σὲ παιδιά καὶ ἐνήλικες.

Ἡ στέρηση ὕπνου ἐπιφέρει αἴσθημα κόπωσης, νωθρότητα, ψυχικὴ ὑπερένταση, νευρικότητα, εὐερεθιστότητα, θυμὸ, κακὴ ψυχολογικὴ κατάσταση, ἄγχος, ἀπογοήτευση καὶ καταθλιπτικὲς ἐκδηλώσεις. Ἡ ἐξασθένιση ποὺ συνδέεται μὲ τὴ στέρηση ὕπνου ἴσως νὰ ἔχει ἐπιπτώσεις στὴν κοινωνικὴ ἢ ἐπαγγελματικὴ λειτουργικότητα τοῦ ἀτόμου. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐπιδεινώσει τὴν κατάθλιψη. Προκειμένου γιὰ παιδιά, ἐπειδὴ αὐτὰ ποὺ ἔχουν στέρηση ὕπνου δὲν λειτουργοῦν τὸ ἴδιο ἀποτελεσματικὰ μὲ τοὺς συμμαθητὲς τους ποὺ κοιμοῦνται καλύτερα, οἱ σχέσεις τους μὲ τὴν οἰκογένεια καὶ τοὺς φίλους τους εἶναι προβληματικές.

Εἶναι λοιπὸν προφανὲς ὅτι ὁ ὕπνος ἔχει σαφῶς εὐεργετικὴ ἐπίδραση στὴ σω-

ματική και ψυχική υγεία και ότι είναι, έφ'όσον τὸν ἐκμεταλλευθοῦμε, ἕνας σημαντικὸς σύμμαχος στὴ ζωὴ μας. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι εἶναι ἕνας ξεχασμένος σύμμαχος, ἀφοῦ δὲν τὸν ἀξιοποιοῦμε ὅσο και ὅπως θὰ ἔπρεπε, γιατί ἡ ἐποχὴ μας μᾶς ἔχει ἀναγκάσει νὰ βάλουμε ὡς προτεραιότητα τὴν καταξίωση (ἐπαγγελματική, κοινωνική, τῶν παιδιῶν μας) καθὼς και τὴν ψυχαγωγία πάνω ἀπὸ τὴ σωματική και ψυχική υγεία, μὲ συνέπειες πολλὲς φορὲς ὄχι μόνο γιὰ τὴν υγεία μας, ἀλλὰ και γιὰ τὴν οἰκογένειά μας.

Ὁφείλουμε λοιπὸν νὰ κάνουμε τὴν αὐτοκριτική μας και νὰ μὴν εἴμαστε ἡρῆμοι, ὅταν τὰ παιδιά μας ἀπουσιάζουν τὰ μεσάνυχτα ἀπὸ τὸ σπῆτι, ἢ ξενυχτοῦν ἔστω στὸ δωμάτιό τους μπροστὰ σὲ μιὰ ὀθόνη τηλεόρασης ἢ ὑπολογιστῆ, ἢ μὲ τὰ ἀκουστικά ἀκούγοντας μουσική, ἢ στέλνοντας μηνύματα μὲ τὸ κινητὸ, και πηγαίνουν γιὰ ὕπνο κατὰ τις 8 π.μ., ἢ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, καμαρώνουμε γιὰ τις ἐπιτυχίες τους, και τὰ μαζεύουμε λιπόθυμα και ἐξουθενωμένα, γιατί τὰ βάλουμε νὰ τρέξουν πάνω ἀπὸ τις δυνατότητές τους.

Τί λοιπὸν μποροῦμε νὰ κάνουμε; Αὐτὸ ποὺ μποροῦμε εἶναι νὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας.

1) Νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν ἀνάγκη τοῦ ὕπνου περισσότερο ἀπὸ τὴν ψυχαγωγία, τὴν ἐνημέρωση, τὴν καταξίωση, τὸ κέρδος. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ κερδίσουμε σὲ υγεία, θὰ δώσουμε τὸ παράδειγμα στὴν οἰκογένειά μας και θὰ ἔλθουμε πιὸ κοντὰ στὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς μας. Καὶ νὰ ξέρετε ὅτι τὰ παιδιά μας και ὁ ἄνθρωπός μας ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ τὸ καταλάβουν, ὅπως ἄλλωστε και ἐμεῖς. Δὲν μπορεῖ νὰ δίνουμε συμβουλὲς στὰ παιδιά μας νὰ μὴν ξενυχτοῦν και νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ computer ἢ τὴν TV, και ἐμεῖς νὰ μὴ λέμε νὰ τὰ κλείσουμε.

Δὲν μπορεῖ νὰ φωνάζουμε στὰ παιδιά μας νὰ μὴν ξενυχτοῦν, και ἐμεῖς νὰ τοὺς δίνουμε τὸ ἀρνητικὸ παράδειγμα.

2) Γιὰ νὰ καταφέρουμε τὰ παιδιά μας νὰ πατήσουν τὸ κουμπὶ και νὰ κλείσουν τὸ computer ἢ τὴν TV, ἢ νὰ βγάλουν τὰ ἀκουστικά μὲ τὰ ὁποῖα ἀκοῦνε μουσική, και νὰ ἐπιστρέφουν νωρὶς ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐξωτερικὸ ξενύχτι, βόλτα κτλ., πρέπει νὰ γίνουμε πιὸ ἐλκυστικοὶ γιὰ αὐτά. Νὰ ἀναπτύξουμε ἐπικοινωνία και φιλικὴ σχέση μαζί τους. Ὅταν τὰ παιδιά συμπεριφέρονται ἔτσι, αὐτὸ συμβαίνει, γιατί τὸ «λιμάνι» τῆς οἰκογένειας τὸ ἀντιλαμβάνονται ὡς φουρτουνιασμένη θάλασσα και ἀναζητοῦν ἄλλα λιμάνια...

3) Νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν ἀξία τοῦ ὕπνου γιὰ τὰ παιδιά μας γιὰ τὴ συνολική τους υγεία (σωματική, ψυχική, πνευματική), παραπάνω ἀπὸ τις ὁποῖες ἐπιτυχίες καταφέρνουν ἀγκομαχώντας σήμερα. Ἡ ζωὴ εἶναι ἕνας ἀγώνας κυρίως ἀντοχῆς, και δευτερευόντως ταχύτητας.

4) Νὰ μάθουμε προσωπικά και στὰ παιδιά μας τὴ σωστὴ διαχείριση τοῦ χρόνου, τις προτεραιότητες, ὥστε οἱ ὁποῖες τους ἀσχολίες και τὰ προγράμματα νὰ μὴν εἶναι εἰς βάρος τοῦ ὕπνου τους.

Βέβαια, πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ δὲν μαθαίνονται ἐκ τῶν ὑστέρων, και γι' αὐτὸ καλὸ εἶναι νὰ δημιουργήσουμε στὰ παιδιά μας μιὰ ὀρθὴ συμπεριφορὰ ἀπέναντι στὸν ὕπνο ἀπὸ τὴ βρεφικὴ ἡλικία τους:

1) Ὁριοθέτηση ὕπνου χωρὶς ἀντιφατικά χρονικά ὅρια ὕπνου, τὰ ὁποῖα τὸ παιδί ἐκμεταλλεύεται, γιὰ νὰ χρονοτριβεῖ ἢ νὰ ἀρνεῖται νὰ πέσει γιὰ ὕπνο.

2) Τὰ ὅρια πρέπει νὰ εἶναι σαφῆ, λογικά, και ὄχι ἀσυνεπῆ.

3) Πρέπει νὰ ὑπάρχει σταθερὴ ὥρα κατάκλισης.

4) Προσοχὴ στὶς ἀπαντήσεις στὶς παράλογες και ἀκατάλληλες συμπεριφορὲς τῶν παιδιῶν (π.χ., τρεῖς φορὲς στὸ μπάνιο σὲ 10 λεπτά). Ἕνα ἐπιτρεπτικὸ

ύφος τῶν γονιῶν, πὸν θέτουν λίγους ἢ καθόλου περιορισμούς, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ διαταραχὴ ὀριοθέτησης τοῦ ὕπνου τοῦ παιδιοῦ.

5) Τὰ παιδιά πρέπει νὰ κοιμῶνται σὲ ξεχωριστὸ ὑποδωμάτιο καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ στὸ κρεβάτι τῶν γονιῶν, γιὰ πολλοὺς λόγους, καὶ γιὰτὶ εἶναι δύσκολο νὰ τεθοῦν ὄρια.

6) Ὅταν οἱ γονεῖς διαφωνοῦν μεταξὺ τους γιὰ τὸ πῶς νὰ χειριστοῦν συμπεριφορικὰ ζητήματα ὡς πρὸς τὸν ὕπνο, ἀλλὰ καὶ γενικά, τὰ παιδιά αἰσθάνονται τὸν ἓνα γονέα πιὸ αὐστηρὸ καὶ τὸν ἄλλο πιὸ ἐπιεικῆ.

7) Καλὸ εἶναι νὰ γίνεται χρῆση ἐπαύλων γιὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιθυμητῆς συμπεριφορᾶς, καὶ ἀποφυγὴ τιμωρίας γιὰ τὴ μείωσιν τῶν ἀρνητικῶν συμπεριφορῶν.

8) Νὰ μάθουν τὰ παιδιά μας νὰ ἀποκοιμῶνται χωρὶς γονεϊκὴ παρέμβαση (τὸ παιδὶ νὰ τοποθετεῖται στὸ κρεβάτι νυσταγμένο, ἀλλὰ ξύπνιο).

9) Ἄν οἱ γονεῖς δὲν δίνουν προσοχὴ ἢ δὲν ἐνισχύουν μιὰ ὀρισμένη συμπεριφορὰ (π.χ. κλάμα), αὐτὴ θὰ μειωθεῖ καὶ τελικὰ θὰ ἐξαλειφθεῖ.

10) Νὰ γνωρίζουν οἱ γονεῖς ὅτι τὸ παιδὶ ἐκ φύσεως θὰ ἀντιδράσει, ἴσως καὶ ἀκραῖα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δική τους πλῆθον ἀντίδραση θὰ κριθεῖ τὸ μέλλον τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ὕπνου, καὶ ὄχι μόνο, τοῦ παιδιοῦ τους.

Τέλος, θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ὑπογραμμίσουμε κάποια βασικὰ στοιχεῖα γιὰ ἓναν καλὸ καὶ εὐεργετικὸ ὕπνο:

Ὁ ὕπνος δὲν εἶναι πάντα μιὰ ἀπλῆ διαδικασία πὸν ἔρχεται ἀπὸ μόνη της, ὅταν βρεθοῦμε στὸ κρεβάτι. Χρειάζεται ἓνα ἥρεμο περιβάλλον, τόσο ἐξωτερικό, ὅσο καὶ ἐσωτερικό. Χρειάζεται δηλαδὴ ἐξωτερικὴ ἡσυχία, ἢ κάποια ἐλαφρὰ μουσική, ἢ ἡ μελέτη ἑνὸς βιβλίου, καὶ ὄχι ἡ τηλεόραση (πὸν σπανίως ἥρεμοῦμε βλέποντας αὐτὰ πὸν μᾶς σερβίρει). Ἄλλὰ

χρειάζεται καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία. Αὐτὴ μποροῦμε νὰ τὴν ἔχουμε ἀπὸ μιὰ ἡσυχὴ συνείδηση, χωρὶς ἐνοχές, καὶ μετὰ ἀπὸ μιὰ εὐχαριστιακὴ ἐπικοινωνία μέσῳ τῆς προσευχῆς μὲ Αὐτὸν πὸν μᾶς χάρισε τὴ μέρα πὸν πέρασε.

Ἄς προσέξουμε τὰ λόγια τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου: «Ὅταν τὸ βράδυ, μὲ εὐχάριστη καρδιὰ φθάσεις στὸ κρεβάτι σου γιὰ ὕπνο, φέρνε στὸν νοῦ σου τίς εὐεργεσίες καὶ τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Θὰ γεμίσεις τότε ἀπὸ ἀγαθὲς σκέψεις καὶ θὰ εὐφρανθεῖ πολὺ ἡ ψυχὴ σου. Τότε ὁ ὕπνος τοῦ σώματος γίνεται ξύπνημα πνευματικὸ τῆς ψυχῆς σου καὶ τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν σου θὰ γίνῃ ἀληθινὴ ὄραση τοῦ Θεοῦ...».

Κλείνοντας, νὰ ὑπογραμμίσουμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ὅτι ὁ ὕπνος εἶναι μιὰ ζωντανὴ ἀνάγκη τοῦ ὀργανισμοῦ, ὅπως ἡ τροφὴ καὶ τὸ νερό. Ὅταν τὸ ἀγνοήσουμε, ὁ ἐγκέφαλος «κατεβάξει ρολά». Ὁ ὕπνος δὲν εἶναι μιὰ κατάσταση ἀπραξίας. Κατὰ τὴ διάρκειά του λαμβάνουν χώρα πολλαπλὲς σημαντικὲς λειτουργί-ες ἀνασυγκρότησης, πὸν ἐπιτρέπουν στὸν ὀργανισμό, ἀφοῦ ξεκουραστεῖ, νὰ ἀνακάμψῃ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Damien Stevens, MD, *Secrets Ἰατρικῆς τοῦ Ὑπνου*, Ἰατρικὲς Ἐκδόσεις Π. Χ. Πασχαλίδης.
2. Κ. Γ. Παπαδημητράκοπουλου, *Ξενυχτώντας μὲ τί;* Ἐκδόσεις Φωτοδότης.
3. www.thelancet.com/journals/lanneur
4. Διαδικτυακὲς πηγές.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰατρὸς Νευρολόγος
Ἐπιμελητῆς Νευρολογικῆς Κλινικῆς
251 ΓΝΑ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Μὲ βαριά καρδιά γύρισα στὸ σπίτι ἀπὸ τὸ κοιμητήριο ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα στὶς 17 τοῦ Μάρτη. Δυσκολευόμουν πολὺ νὰ συνειδητοποιήσω πὼς ἔνα φίλο ξεχωριστό, γνωστὸ ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1960, δὲν θὰ τὸν ξανάβλεπα.

Χρόνια τώρα, μὲ τὸν ποιητὴ καὶ συγγραφέα Νίκο Ἀρβανίτη συνδεόμαστε οἰκογενειακῶς. Μᾶς διάβαζε καὶ τοῦ διαβάζαμε ὅ,τι σκαριφήματα γράφαμε, καὶ ζητούσαμε ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὶς κριτικές του παρατηρήσεις. Κουβεντιάζαμε, συνεργαζόμασταν, συμφωνούσαμε καὶ κάποτε διαφωνούσαμε, πάντα πάνω στὴ βάση τῆς πνευματικῆς διακονίας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.

Μὲ σοβαρὰ κινητικὰ προβλήματα ἀπὸ μικρὸς, ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἐπαγγελματικὸ του ἔργο, ὁ Νίκος Ἀρβανίτης δούλευε ἀκατάπνητα στὸν χῶρο τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, διαβάζοντας, γράφοντας, κρίνοντας καὶ διορθώνοντας κείμενα ἄλλων. Ἡ γνώμη του καὶ οἱ παρατηρήσεις του στὰ διάφορα γραπτὰ μας ἦταν πολὺτιμες, ἀκόμη καὶ ὅταν διαφωνούσαμε. Μιλοῦσε πάντα μετὰ λόγου γνώσεως γιὰ διάφορα θέματα, ὅπως γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς ποιήσεως, γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ γιὰ τὴ δομὴ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς πεζογραφίας κ.ἄ. Οἱ ἀπόψεις του ξεκάθαρες, τόσο γιὰ τὴ μορφή ὅσο καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενο. Ἡ γνώμη του γιὰ μᾶς ἦταν πολὺτιμη καὶ τὴν ἐπιζητούσαμε συχνά.

Καὶ ξαφνικὰ συνειδητοποιήσα τὸ ἐρώτημα ποῦ αὐθόρμητα ξεπήδησε ἀπὸ μέσα μου: Τώρα ἀπὸ ποιὸν θὰ ζητᾶμε μιὰ κριτικὴ παρατήρηση καὶ μὲ ποιὸν θὰ συ-

ζητᾶμε τὶς διαφωνίες μας;

Καθὼς σκεπτόμουν αὐτὰ μὲ τὴν καρδιά θολωμένη ἀπὸ τὴ θλίψη, εἶδα στὸ γραφεῖό μου ὅτι εἶχε ἔλθει τὸ τεῦχος Μαρτίου τοῦ περιοδικοῦ Ἀκτίνες. Ἀσυναίσθητα τὸ ξεφύλλισα, καὶ σταμάτησα ξαφνικὰ σὲ ἕνα ποίημα τοῦ Ἀρβανίτη γιὰ τὴ σύγχρονη οἰκονομικὴ κρίση καὶ τὶς δοσοληψίες μὲ τοὺς Εὐρωπαίους δανειστὲς, μὲ τίτλο «Γάλα τῆς Πέτρας». Μηχανικὰ διάβασα κάποιους στίχους:

*Σὲ κόκκινο χῶμα
ἀπὸ αἷμα καὶ δάκρυ ριζώσαμε.
Γάλα τῆς Πέτρας βυξάξαμε.*

*Αὔριο
ἡ μέρα θὰ δώσει τὸ φῶς τὸ ἀνέσπερο.*

– Μὴ πεποιῖθατε ἐπ' ἄρχοντας...

*Ἀπ' τῶν Συνόδων τῆς Νίκαιας
θ' ἀκουστῆ καὶ πάλι τό «Πιστεύω»
τρισφώτιστο.*

*Φλόγες πυρὸς θ' ἀποτυπώσουν
στὴν ψυχὴ μας τὴν Εἰκόνα Του ἔγκαν-
στη....*

*– Κύριε,
κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατάβηθι...*

Ξαφνικὰ ὁ ποιητὴς ζωντανὸς μπροστά μου!

Ὁ Νίκος Ἀρβανίτης γεννήθηκε στὴ Μεθώνη τὸ 1928. Πτυχιούχος Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, ἐργάσθηκε στὸ Ὑπουργεῖο Βιομηχανίας, φθάνοντας στὸν βαθμὸ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ.

Ἀνίκει στοὺς τελευταίους χριστιανοὺς λογοτέχνες ποὺ εἶχαν γαλουχηθεῖ στοὺς

κύκλους τῆς «Δαμασκοῦ», πού στή δεκαετία τοῦ 1960 τοὺς παρακολουθοῦσαν φοιτητὲς καὶ φοιτήτριες, μὲ ὑπεύθυνο τὸν Σοφοκλῆ Χατζηδάκη. Οἱ κύκλοι αὐτοὶ ἀσχολήθηκαν μὲ πολλοὺς τομεῖς τοῦ λόγου καὶ τοῦ στοχασμοῦ, ὅπως ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, φιλοσοφικὸ στοχασμὸ κ.ά.

Ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ὁ Ἀρβανίτης, στοὺς κύκλους τῆς «Δαμασκοῦ» σπούδασε, θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, ὅτι «ἡ Χριστιανικὴ Λογοτεχνία εἶναι μιὰ ἰσορροπιστικὴ πορεία πάνω σὲ δύο ράγες, τῆς οὐσίας καὶ τῆς μορφῆς. Δίνει μεγάλη σημασία στὴ μορφή, καὶ ὄχι μόνο στὴν οὐσία. Ἐνα λογοτέχνημα πρέπει πρῶτα νὰ εἶναι “ὥραϊον εἰς ὄρασιν” καὶ μετὰ “καλὸν εἰς βρῶσιν”. Ὁ ὠφελιμισμὸς δὲν ἔχει θέση στὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία, οὔτε τὸ ἄγουρο θρησκευτικὸ συναίσθημα»¹. Ὀδοδείκτης σὲ ὅλο τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο ἦταν αὐτὲς οἱ βασικὲς ἀρχές, καὶ αὐτὲς προσπαθοῦσε νὰ ἐμπνεύσει σὲ ὅλους τοὺς φίλους καὶ συνεργάτες.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἀρβανίτη θὰ μπορούσε κανεὶς σχηματικὰ νὰ τὸ διαρέσει σὲ δύο κατηγορίες: πρῶτον, τὸ κυρίως *συγγραφικό*, καί, δεύτερον, τὸ *διδακτικό*.

1. Συγγραφικὸ ἔργο

Ὁ Νίκος Ἀρβανίτης ἀρθρογραφεῖ ἀπὸ τὸ 1950 σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ, ὅπως τὸν *Σύνδεσμο*, τὰ *Νιᾶτα*, τὴς *Κοινωνικὲς Τομέες*, τὸν *Κόσμο τῆς Ἑλληνίδος*, καὶ κυρίως στὶς *Ἀκτίνες*.

Καλλιέργησε ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου, ὅπως ποίηση, διήγημα, παιδικὴ λογοτεχνία, μυθιστόρημα, θέατρο, κριτικὴ, μελέτες καὶ ἄρθρα. Στὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ λογοτέχνη καὶ ποιητῆ Ν. Ἀρβανίτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐκτενέστερος σχολιασμὸς καὶ ἀξιολόγηση στὴν πα-

ροῦσα σύντομη ἀναφορὰ· μόνο ἐπιγραμματικὰ θὰ ἀναφερθοῦν οἱ τίτλοι:

Ποίηση: *Ἐν γῆ ἀβάτω* (1967), *Σφραγίδες* (συλλογικὸ).

Διηγήματα: *Ὁ Λίβας* (1960), *Τὸ μεγάλο μαντάτο* (1967, 1981³), *Ὁ Βόσπορος φλέγεται* (1979).

Μυθιστορήματα: *Στὴν ἀετοφωλιὰ τοῦ Ταυγέτου* (1971), *Ὁ ἀνδρειωμένος* (1973).

Χρονικὸ: *Ὁ Γιὸς τοῦ ἀνθρώπου* (1986).

Εἶναι πολὺ σημαντικὸ νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι, πρὶν ἐκδοθεῖ τὸ πρῶτο λογοτεχνικὸ του βιβλίο, ὁ Ἀρβανίτης ἐπιμελήθηκε τὴν ἐκδοσὴ τῶν *Ἀπάντων* τοῦ ποιητῆ καὶ συγγραφέα Γ. Βερίτη (Ἀλέξανδρου Γκιάλου). Ἔργο πολύμοχθο, πού διαρεῖται σὲ δύο μέρη:

α) *Ἄπαντα ποιήματα*, Ἐκδόσεις Δαμασκός, Ἀθῆναι 1958, σελίδες 332.

β) *Ἄπαντα πεζά*, τόμοι 2, Ἐκδόσεις Δαμασκός, Ἀθῆναι 1958.

Τὸ ἔργο τοῦ Γ. Βερίτη τὸ μελέτησε καὶ τὸ ἀγάπησε ιδιαίτερα ὁ Ἀρβανίτης, ἀναφερόμενος συχνὰ σὲ αὐτό. Ἀπόδειξη ἓνα τελευταῖο ἄρθρο του στὶς *Ἀκτίνες* τὸ 2006 μὲ τίτλο «Τὸ φῶς στὴν ποίηση τοῦ Γ. Βερίτη».²

1 Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων, *Πορεία στο φῶς καὶ στὴν καταιγίδα...*, ἐπιμ. Νίκος Ἀρβανίτης, Ἐκδόσεις Παρρησία, Ἀθῆνα 2009, σελ. 25.

2 *Ἀκτίνες* 668 (Φεβρουάριος 2006), Γ. Βερίτης (Ἀλέξανδρος Γκιάλου), Ἀφιέρωμα στὰ 90 χρόνια

2. Διδακτικό έργο

Μετά τη μαθητεία του στους κύκλους της «Δαμασκοῦ», ὅπου μυήθηκε στους προβληματισμούς για τὰ Νεοελληνικά Χριστιανικά Γράμματα, ὁ Ἀρβανίτης εἶχε τὴ μεγάλη εὐκαιρία νὰ συνεργασθεῖ με ἕνα σπουδαῖο ποιητὴ, τὸν Στέφανο Μπολέτσι.

Τὸ 1960 ὁ Μπολέτσις κάλεσε στὸ σπίτι του σὲ μιὰ «φιλικὴ ποιητικὴ συνάντηση» μερικοὺς νέους ποιητὲς ποὺ εἶχαν ἀγάπη στὰ Χριστιανικά Γράμματα, ὅπως τοὺς Νίκο Καμβύση, Νίκο Τυπάλδο, Γιώργο Καχυμιάνη, Π. Πάσχο καὶ Π. Σινόπουλο. Σκοπὸς τῆς Συντροφιάς ἦταν ἡ πνευματικὴ ἀναστροφή καὶ ἡ ἐργαστηριακὴ παρουσίαση τῆς λογοτεχνικῆς δουλειᾶς τους.

γκάσθηκε νὰ ἀποσυρθεῖ, διότι ἔχασε τὴν ἀκοή του καὶ δὲν μποροῦσε νὰ παρακολουθήσει. Ἡ Συντροφιά ὅμως θὰ συνεχίσει συνεδριάζοντας σὲ σπίτια μελῶν, καὶ ἡ ἐργαστηριακὴ δουλειὰ θὰ γίνεται γνωστή, με ἀποτέλεσμα νὰ μεγαλώνει ὁ κύκλος τῶν ἐνδιαφερομένων. Ὑπεύθυνοι τώρα εἶναι ὁ Νίκος Τυπάλδος, στὸ σπίτι τοῦ ὁποῦ τελικὰ ἐγίνοντο οἱ συναντήσεις, καὶ ὁ Νίκος Ἀρβανίτης.

Ὁ σκοπὸς πάντα ἦταν ἡ καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξη τῶν Χριστιανικῶν Γραμμάτων. Τὸ 1983 ἡ Συντροφιά ἀπέκτησε σωματειακὴ ὑπόσταση με τὸν τίτλο «Χριστιανικὴ Λογοτεχνικὴ Συντροφιά».

Σκοποὶ τῆς Συντροφιάς, ὅπως ἀναφέρονται στὸ Καταστατικὸ της, εἶναι νὰ

Ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ὁ Ἀρβανίτης, στοὺς κύκλους τῆς «Δαμασκοῦ» σπούδασε, θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ, ὅτι «ἡ Χριστιανικὴ Λογοτεχνία εἶναι μιὰ ἰσορροπιστικὴ πορεία πάνω σὲ δύο ράγες, τῆς οὐσίας καὶ τῆς μορφῆς. Δίνει μεγάλη σημασία στὴ μορφή, καὶ ὄχι μόνο στὴν οὐσία. Ἐνα λογοτέχνημα πρέπει πρῶτα νὰ εἶναι “ὠραῖον εἰς ὄρασιν” καὶ μετὰ “καλὸν εἰς βρῶσιν”. Ὁ ὠφελισμὸς δὲν ἔχει θέση στὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία, οὔτε τὸ ἄγουρο θρησκευτικὸ συναίσθημα». Ὁδοδείκτης σὲ ὅλο τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο ἦταν αὐτὲς οἱ βασικὲς ἀρχές, καὶ αὐτὲς προσπαθοῦσε νὰ ἐμπνεύσει σὲ ὅλους τοὺς φίλους καὶ συνεργάτες.

Ἡ Συντροφιά λειτουργοῦσε κάθε 15 μέρες ὡς ἕνα λογοτεχνικὸ φροντιστήριο. Διαβαζόταν τὸ κείμενο τοῦ καθενός, μέσα σὲ ἕνα κλίμα ἀγάπης καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἀκολουθοῦσε ὑπεύθυνη κριτικὴ τόσο γιὰ τὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ γιὰ τὴ μορφή. Ὁ Στέφανος Μπολέτσις ἦταν ὁ μεγάλος δάσκαλος καὶ ἐμπνευστής, ὁ ὁποῖος καθοδηγοῦσε με ἱερότητα στὰ μονοπάτια τῆς τέχνης.

Σὲ πέντε χρόνια ὁ Μπολέτσις ἀνα-

καλλιεργεῖ, νὰ διαδίδει, νὰ ἀναπτύσσει τὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, νὰ φροντίζει γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ-πνευματικὴ οἰκοδομὴ καὶ προαγωγὴ τῶν μελῶν της, κι ἀκόμη νὰ συμβάλλει στὴ συνένωση ὅλων τῶν λογοτεχνικῶν χριστιανικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου μας. Οἱ στόχοι αὐτοὶ πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνονται χωρὶς στράτευση καὶ δεσμεύσεις ἀπὸ

όπουδήποτε.³

Αργότερα ο τίτλος έγινε «Ελληνική Έταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων», πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως μὲ ἄλλο λογοτεχνικό σωματείο παρεμφεροῦς τίτλου καὶ δραστηριότητος.

Τὸ λογοτεχνικὸ ἐργαστήρι

Ἡ συντροφιά τῶν λογοτεχνῶν συνεχίζει συστηματικὰ τὴν ἐργαστηριακὴ συνάντησι καθε δεκαπέντε μέρες. Ἐκεῖ παρουσιάζουν τὰ μέλη τὰ κείμενά τους σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα φιλική, καὶ ἀκολουθεῖ καλόπιστη κριτικὴ μὲ ἀντικειμενικότητα.

θρησκευτικὸ συναίσθημα, ὡς λογοτεχνικὸ σπέρμα, δὲν μποροῦν νὰ τὴν καθοδηγοῦν»⁵.

– «Ἡ ἔκφρασι ἀπλῶς θρησκευτικῶν συναισθημάτων δὲν εἶναι λογοτεχνία»⁶.

– «Ἐνα λογοτεχνικὸ ἔργο χριστιανικῆς πνοῆς καταξιώνεται, ὅταν ἀποκαλύπτει τὸν κόσμον τοῦ Πνεύματος μέσα ἀπὸ πνευματικοὺς καμάτους “ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἀγάπῃ”. Στράτευσι καὶ σκοπιμότητες εἶναι πράξι ἀνελεύθερη, πὸν ὑποβαθμίζει ἀφάνταστα τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα καὶ προσβάλλει βάνουσα τὴν ἐλευθερίᾳ καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε

– «Εἰδικώτερα στὴν ποίησι παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο νὰ ἔχουμε, ἀντὶ γιὰ ποιήματα, ἀναιμικὰ στιχορρήματα, πὸν δὲν ἐκφράζουν παρὰ μόνο τὰ ἄγουρα θρησκευτικὰ συναισθήματα τοῦ δημιουργοῦ τους. Τέτοια ὅμως “λογοτεχνήματα” εἶναι βλαπτικὰ στὴν πνευματικὴ ὑγεία καὶ στὴν αἰσθητικὴ καλλιέργεια τοῦ λαοῦ».

Στόχος εἶναι ὁ συγγραφεὺς, ἀξιοποιώντας τις παρατηρήσεις καὶ τις ὑποδείξεις, νὰ βελτιώσει τὸ κείμενό του. Παράλληλα, ἔμφρασι δίδεται καὶ στὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν μελῶν.

Ἐπεύθυνος σὲ ὅλη αὐτὴ τὴν ἐργασία γιὰ περισσότερο ἀπὸ σαράντα χρόνια ἦταν ὁ Νίκος Ἀρβανίτης. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συναντήσεων ὑπογράμμισε τὸ πλαίσιο τῆς Νεοελληνικῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνίας «μὲ δρομοδείκτη τις παρακαταθήκες τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη».⁴ Ἐτόνιζε συχνά:

– «Ὁ ὠφελμισμὸς δὲν ἔχει θέσι στὴ Χριστιανικὴ λογοτεχνία, οὔτε τὸ ἄγουρο

αὐτὸς εἶναι ὁ συγγραφεὺς εἴτε ὁ ἀναγνώστης»⁷.

– «Εἰδικώτερα στὴν ποίησι παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο νὰ ἔχουμε, ἀντὶ γιὰ ποιήματα, ἀναιμικὰ στιχορρήματα, πὸν δὲν ἐκφράζουν παρὰ μόνο τὰ ἄγουρα θρησκευτικὰ συναισθήματα τοῦ δημιουργοῦ τους. Τέτοια ὅμως “λογοτεχνήματα” εἶναι βλαπτικὰ στὴν πνευματικὴ ὑγεία καὶ στὴν αἰσθητικὴ καλλιέργεια τοῦ λαοῦ»⁸.

Στὶς ἐτήσιες ἐκδηλώσεις τοῦ λογοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου περιλαμβανόταν ἕνα ἐκκλησιαστικὸ καὶ λογοτεχνικὸ μνημόσυνο γιὰ ὅσους καλλιέργησαν στὸν τόπο μας τὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα ἀπὸ

3 Ἑλληνικὴ Έταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων, Πορεία στὸ φῶς καὶ στὴν καταγίδα..., σελ. 460-461.

4 ὁ.π., σελ. 25.

5 ὁ.π.

6 ὁ.π., σελ. 461.

7 ὁ.π.

8 ὁ.π.

τὸν Σολωμὸ ὡς τὶς μέρες μας.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους καρποὺς τοῦ λογοτεχνικοῦ ἐργαστηρίου εἶναι ἡ ἔκδοσι τῆς ποιητικῆς συλλογῆς *Σφραγίδες*, ἔργο συλλογικὸ, ποὺ σχολιάσθηκε εὐμενέστατα ἀπὸ τὴν κριτικὴ γιὰ τὸν μοντέρνο τρόπο γραφῆς.

Οἱ Πανελλήνιοι Λογοτεχνικοὶ Διαγωνισμοί

Τὸ μεγάλο ὅμως καὶ πολύμοχθο ἔργο τοῦ Ἀρβανίτη ἦταν ἡ διοργάνωσι τῶν Πανελληνίων Λογοτεχνικῶν Διαγωνισμῶν. Στόχος τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἦταν ἡ ἀνάπτυξι τοῦ Νεοελληνικοῦ Χριστιανικοῦ λόγου. Ὁ Ἀρβανίτης ἐπισημαίνει στὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεσι τοῦ πρώτου διαγωνισμοῦ, δείχνοντας τὸ πνεῦμα τῆς προσπάθειας αὐτῆς:

«Ἡ Νεοελληνικὴ Χριστιανικὴ Λογοτεχνία, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Παπαδιαμάντη καὶ ἔχει τὶς ρίζες της στοὺς θεμελιωτὲς τοῦ Χριστιανικοῦ Λόγου, ὅπως ἐκφράσθηκαν στὸ χριστιανικὸ Βυζάντιο, προσπαθεῖ νὰ μένει ζωντανὴ μὲ τὴ βίωσι τοῦ Ἀληθινοῦ, τοῦ Ὁραίου, τοῦ Ἁγίου, καὶ τὴν ὄρασι τοῦ Ὑπέρλογου καὶ τοῦ Ἐπέκεινα... Σκοπὸς τοῦ διαγωνισμοῦ [...] εἶναι ἡ ἀνάπτυξι τοῦ Νεοελληνικοῦ Χριστιανικοῦ Λόγου. Ἐπρεπε νὰ δώσουμε τὴ δυνατότητα σὲ νέους ἀνθρώπους νὰ ἐκφραστοῦν δημόσια, δοκιμάζοντας τὶς δυνάμεις τους.»⁹ σὲ ἔργα χριστιανικῆς πνοῆς.

Σὲ αὐτὸν τὸν πρώτο διαγωνισμὸ δίδονται σαφεῖς διευκρινίσεις διαχρονικῆς σημασίας. Γράφει ὁ Ἀρβανίτης:

«Ἀλλὰ τί εἶναι λογοτεχνικὸ ἔργο χριστιανικῆς πνοῆς; Πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὸ ἔργο αὐτὸ πρέπει νὰ πετυχαίνει τὴν ἀρμονικὴ σύζευξι μορφῆς καὶ οὐσίας. Ἄν βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ κάθε λογοτεχνικὸ ἔργο εἶναι νὰ εἶναι ἄρτιο, πολὺ περισσότερο αὐτὴ ἡ προϋπόθεσι ἰσχύει γιὰ ἓνα λογοτεχνικὸ ἔργο χριστιανικῆς πνοῆς, διατὶ τὸ

“ὠραῖο”, ὅταν ὑπηρετεῖ τὸ “ἅγιο”, γίνεται ἀξία ὑπέρτατη. Ἡ χριστιανικὴ τέχνη ὡς ἀξία ποὺ ὑπηρετεῖ τὸ “ἅγιο” δικαιώνεται, ὅταν ἀποκαλύπτει τὸν κόσμον τῶν ιδεῶν μὲ καθαρὰ λογοτεχνικὰ μέσα.»¹⁰

Κατὰ τὴν τελετὴ τῆς ἀπονομῆς, σχολιάζονται ἀπὸ τὸν Ἀρβανίτη ὅλα τὰ ὑποβληθέντα ἔργα μὲ ἰδιαίτερο σεβασμὸ, καὶ δικαιολογεῖται ἡ πρόκρισι τοῦ βραβευομένου.

Στὶς εἰσηγητικὲς ἐκθέσεις κάθε διαγωνισμοῦ, ὁ Ἀρβανίτης καὶ τὰ μέλη κάθε ἐπιτροπῆς διατυπώνουν πολὺ ἀξιόλογες παρατηρήσεις καὶ θεωρητικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὴν οὐσία τοῦ κρινομένου ἔργου. Ἡ σταχυολόγησι τῶν θέσεων αὐτῶν θὰ μπορούσε μελλοντικὰ νὰ ἀποτελέσει εἰδικὸ ἐγχειρίδιον αἰσθητικῆς μὲ τὰ βασικὰ κριτήρια γιὰ τὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία.

Ἀπὸ τὸ 1982 ἕως τὸ 2004 πραγματοποιήθηκαν 23 διαγωνισμοί, ἔργο τεράστιο, ποὺ τὸ ἐπωμιζόταν κυρίως ὁ πρόεδρος Ἀρβανίτης, βοηθούμενος καὶ ἀπὸ ἐπιτροπὴ εἰδικῶν.¹¹

Κατὰ τὴν τελετὴ βραβεύσεως τῶν λογοτεχνῶν, ἀπενέμοντο παρὰλληλα τιμητικὲς διακρίσεις σὲ ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τους καὶ σὲ φορεῖς ποὺ μὲ τὸν τρόπο τους διακονοῦσαν τὰ Χριστιανικὰ Γράμματα. Ἡ πανηγυρικὴ αὐτὴ ἐκδίλωσι, συνήθως στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρανασοῦ», ἀποτελοῦσε γεγονὸς στὴν Ἀθήνα, ποὺ ἐκτὸς τῶν ἄλλων σχολιαζόταν ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Τύπο.

¹⁰ ὁ.π., σελ. 461.

¹¹ Γιὰ νὰ γίνει κατανοητὸ τὸ εἶδος τοῦ ἔργου, ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔργων ποὺ ὑπεβλήθησαν στοὺς ἑπτὰ πρώτους διαγωνισμοὺς:

1^{ος} Διαγωνισμὸς (1982): ὑπεβλήθησαν 23 ἔργα

2^{ος} Διαγωνισμὸς (1983): ὑπεβλήθησαν 35 ἔργα

3^{ος} Διαγωνισμὸς (1984): ὑπεβλήθησαν 89 ἔργα

4^{ος} Διαγωνισμὸς (1985): ὑπεβλήθησαν 92 ἔργα

5^{ος} Διαγωνισμὸς (1986): ὑπεβλήθησαν 153 ἔργα

6^{ος} Διαγωνισμὸς (1987): ὑπεβλήθησαν 165 ἔργα

7^{ος} Διαγωνισμὸς (1988): ὑπεβλήθησαν 160 ἔργα

⁹ ὁ.π., σελ. 453.

Αποτελεί πράξη δικαιοσύνης ή αναγνώριση της Ιεραποστολικής απόφασής στα Χριστιανικά Γράμματα του ζεύγους Αρβανίτη, καθώς όλος ο μόχθος για κάθε Πανελλήνιο Διαγωνισμό ήταν έργο πρωτίστως δικό τους. Από την προκήρυξη στον Τύπο, τη συγκέντρωση των υποβαλλόμενων έργων από το Ταχυδρομείο, τον διαχωρισμό σε κατηγορίες, την αποστολή στα μέλη της επιτροπής, τη συγκέντρωση των επίμετρους εισηγητικών παρατηρήσεων, τη δακτυλογράφηση της τελικής έκθέσεως

δύσκολο διάστημα που ακολούθησε ο Αρβανίτης, αυτός ο ανιδιοτελής εργάτης του Ευαγγελίου, σταμάτησε το διάβασμα και το γράψιμο. Πέρα από τη συνεχή παρουσία του σε περιοδικά, δημοσιεύοντας ποιήσι, πεζά κείμενα, κριτικές και άρθρα με σύγχρονους προβληματισμούς, ο Αρβανίτης άφησε για τη νέα γενιά και για την ιστορία των Νεοελληνικών Γραμμάτων ένα σπουδαίο έργο, την ιστορία της Έλληνικής Έταιρείας Χριστιανικών Γραμμάτων, με τίτλο *Πορεία στο φως και στην καταγι-*

Το μεγάλο όμως και πολύμοχθο έργο του Αρβανίτη ήταν η διοργάνωση των Πανελληνίων Λογοτεχνικών Διαγωνισμών. Στόχος της προσπάθειας αυτής ήταν η ανάπτυξη του Νεοελληνικού Χριστιανικού λόγου.

και πολλά άλλα αναγκαία για τη διοργάνωση της τελετής είχε αναλάβει η κυρία Βάσω Αρβανίτου, προσφέροντας επιπλέον το σπίτι τους ως γραφείο της Έταιρείας. Χωρίς την ολοπρόθυμη προσφορά της και τους ποικίλους κόπους της, αυτοί οι Λογοτεχνικοί Διαγωνισμοί δεν μπορούσαν να διεξαχθούν. Ο Αρβανίτης βέβαια με την κριτική επιτροπή διάβαζαν όλα τα βιβλία και απέφασίζαν για την απονομή ή μη κάθε βραβείου. Όμως η κυρία Αρβανίτου έπωμιζόταν όλο τον άλλο μόχθο, προσφέροντας το σπίτι της, που για περισσότερο από ένα μήνα, σε κάθε Διαγωνισμό, ήταν κατειλημμένο απ' τα βιβλία. Αυτή η θυσιαστική προσφορά της ήταν σημαντικός συντελεστής αυτού του σπουδαίου Ιεραποστολικού έργου, που κράτησε περισσότερο από είκοσι πέντε χρόνια.

Οί Πανελλήνιοι Λογοτεχνικοί Διαγωνισμοί σταμάτησαν, όταν η υγεία του Νίκου Αρβανίτη επιδεινώθηκε πολύ, πράγμα που επιβεβαιώνει ότι αυτός ήταν ο κύριος μοχλός αυτού του τεράστιου έργου.

Όμως ως μη νομισθεί ότι και στο

δα..., Έκδόσεις Παρησία, Αθήνα 2009, 732 σελ. Στο έργο αυτό συμμετέχουν με εργασίες τους πολλά μέλη της Έταιρείας, και περιλαμβάνονται και αξιολογικά κείμενα συγγραφέων που σχετίζονται με τα Χριστιανικά Γράμματα.

Θαυμάζει κανείς και άπορει πώς κατώρθωσε ο Αρβανίτης να ολοκληρώσει την έκλογή και επίμελεια των κειμένων αυτού του ογκώδους τόμου, καθηλωμένος στην αναπηρική πολυθρόνα και με πολλά πρόσθετα προβλήματα υγείας, αφήνοντάς μας κληρονομιά το πάθος της δουλειάς και την αφοσίωση στα Νεοελληνικά Χριστιανικά Γράμματα.

Κλείνοντας αυτή την πρόχειρη αναφορά στο έργο και τη δράση του Νίκου Αρβανίτη, τώρα που έφυγε από κοντά μας, απομένει σε μας το χρέος να προσευχόμαστε ο Θεός να αναδείξει νέους εργάτες του μηνύματός του, οι όποιοι με το δικό του πάθος και τη δική του αφοσίωση θα τα προσφέρουν «όλα για τη δόξα του Θεού», όπως θάλεγε κι ο ποιητής.

ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Από τὸ διαδίκτυο πληροφορηθήκαμε γιὰ μιὰ ἔκθεσι ἢ ὁποῖα διοργανώθη ἀπὸ τὴν αἴθουσα τέχνης Genesis τὸν παρελθόντα Ἰούλιο. Στὴν ἔκθεσι συμμετείχαν εἴκοσι καλλιτέχνες/δημιουργοί, οἱ ὅποιοι μὲ ἓνα ἔργο τους θὰ προσέγγιζαν τὸ βιβλίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Κατὰ τὸν σχεδιασμὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκθέσεως, «20 δημιουργοὶ ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς ἐπικοινωνίας, τῆς διαφήμισης, τῆς

γραφιστικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ κοσμίματος, τῆς κεραμικῆς καὶ τῆς φωτογραφίας δέχονται τὴν πρόκληση – πρόκληση νὰ συμμετάσχουν σὲ μιὰ ἔκθεσι ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή» (βλ. ἱστοσελίδα Genesis). Φωτογραφίες ἀρκετῶν ἐκ τῶν ἐκθεμάτων καθὼς καὶ ἓνα μικρὸ βίντεο ὑπάρχουν ἀναρτημένα στὸ διαδίκτυο. (βλ. φωτογραφίες <http://www.naftemporiki.gr/story/980014/i-agia-grafi-mesa-apo-to-prisma-tis-texnis> καὶ βίντεο <https://www.youtube.com/watch?v=WNSNr2Bjf14>).

Ἡ συνολικὴ αἴσθησις τὴν ὁποία ἀποκομίσαμε ἀπὸ ὅσα ἐκθέματα εἶδαμε στὸ διαδίκτυο εἶναι ὅτι οἱ δημιουργοὶ τοὺς εἶχαν παχυλὴ ἄγνοια γιὰ τὸ τί πράγματι εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή. Ἕνας καλλιτέχνης ἀπεικόνιζε ἓνα γυμνὸ ἄνδρα καὶ μιὰ γυναίκα φιγούρα νὰ τοῦ προσφέρῃ ἓνα μῆλο! (Πιθανῶς δὲν ἐγνώριζε ὅτι ἡ περιγραφή τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων ὁμιλεῖ περὶ ἀπαγορευμένου καρποῦ γενικῶς καὶ ὄχι περὶ μήλου εἰδικῶς). Ἄλλος ἔδειχνε δεμένα μὲ χειροπέδες χέρια καὶ στὴ μέση τους ἓνα βιβλίο· κατὰ τὴν ἀποψὶ τοῦ καλλιτέχνη ἡ Βίβλος μᾶς δένει τὰ χέρια μὲ χειροπέδες! Ἄλλος ἀπεικόνιζε τὸν Ἐσταυρωμένον Ἰησοῦ ὡς ἓνα ἄνθρωπο καταστικτὸ ἀπὸ τατουάζ, ἐπιγράφων τὸ δημιουργημά του «Παλαιὰ Κενὴ (sic) Διαθήκη!» Ἄλλη καλλιτέχνης ἐφωτογράφησε ἓνα λευκὸ ἄδειο κουτὶ φαρμακεῖου μὲ ἓνα κόκκινο σταυρὸ καὶ τὸ ἐπέγραψε «Opium: When Karl met Damien (Ἄπιο: Ὅταν ὁ Κάρλος [Μάρξ:] συνήντησε τὸν Ντάμιεν)». Φαίνεται ὅτι ἡ ἀποψὶς τῆς περὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς συμπύπτει μὲ τὴν ἀποψὶ τὴν ὁποία διετύπωσε ὁ Κάρλος Μάρξ τὸν προπροηγούμενο αἰῶνα ὅτι «ἡ θρησκεία εἶναι τὸ ὄπιο τοῦ λαοῦ».

Βεβαίως, ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως, ἡ Ἁγία Γραφή καὶ γενικώτερα ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἰατρεῖο καὶ φαρμακεῖο πνευματικὸ κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων καὶ κατὰ πάντων τῶν παθῶν – ἁμαρτημάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αὐτὸ συχνὰ τονίζεται στοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος Κύπρου ἐπώνομασε ἓνα σύγγραμμά του *Πανάριον* κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων. Ἡ λέξις Πανάριον σημαίνει *κιβώτιον ἰατρικῶν τῶν θηριοδότητων*.

Στὴν ἐποχὴ μᾶς ἐπικρατεῖ ἡ θέ-

σις ότι τὸ ἔργο τέχνης πρέπει νὰ προκαλῆ καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ. Δὲν ἀρέσει τὸ μέτριο, τὸ ἥσυχο καὶ σιωπηλὸ δημιούργημα· πολλοὶ καλλιτέχνες ἐπιθυμοῦν τὸ κραυγαλέο καὶ προκλητικὸ. Αὐτὴ ἡ τάσις, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀπουσία ὑγιῶν θρησκευτικῶν ἐμπειριῶν, κατὰ τὴν γνώμη μας, ὠδήγησε τοὺς συγκεκριμένους καλλιτέχνες νὰ ἀποτυπώσουν μὲ αὐτὰ τὰ ἔργα τὴν ἄποψί τους γιὰ τὴν Ἁγία

Γραφή, τὸ βιβλίο τῶν βιβλίων.

Ἐν ἀντιθέσει μὲ αὐτὰ τὰ καλλιτεχνήματα, τὰ προκαλοῦντα ἀρνητικὰ συναισθήματα, πληροφοροῦμαστε, πάλι ἀπὸ τὸ διαδίκτυο, γιὰ ἓνα ἀξιοθαύμαστο φαινόμενο. Στὴν Κίνα ἡ Βίβλος, ἡ Ἁγία Γραφή, ἀντικαθιστᾷ τὸ Κόκκινο Βιβλιαράκι τοῦ Μάο (Βλ. in.gr 24.12.2014). Ἐκατομμύρια ἀντίτυπα τῆς Ἁγίας Γραφῆς κυκλοφοροῦν στὴν κινεζικὴ γλῶσσα καὶ γίνονται ἀνάρπαστα ἀπὸ ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν κἂν βαπτισθεῖ. Οἱ Κινέζοι «ἀβάπτιστοι χριστιανοί» συναθροίζονται σὲ ἰδιωτικὰ σπίτια καὶ μελετοῦν τὴν Ἁγία Γραφή, ἐνῶ στὴ χώρα μας Ἕλληνες «ὀρθόδοξοι χριστιανοί» προσεγγίζουν τὸ Βιβλίο τῆς Ζωῆς ὡς μιὰ ἀφορμὴ ἐπιδειξέως τῆς εἰρωνείας ἢ τῆς ὑποτιμῆσεώς τους πρὸς τὸ περιεχόμενό του.

Στὰ μεγάλα μουσεῖα τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ μοναστήρια, διασφάζονται θαυμάσιοι εἰκονογραφημένοι κώδικες τῆς Καινῆς

Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἐκεῖ οἱ ἀντιγραφεῖς καὶ οἱ καλλιτέχνες ἔβαλαν ὅλη τους τὴν τέχνη, τὴν δύναμι καὶ τὸ βάθος τῆς πίστεώς τους καὶ ἐδημιούργησαν ἀριστουργήματα μικροκαλλιτεχνίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπογοπευθήκαμε, ὅταν εἶδαμε τὰ τόσο ρηχὰ καὶ ἀναντίστοιχα μὲ τὸ πραγματικὸ περιεχόμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἔργα τῶν σημερινῶν καλλιτεχνῶν.

Ἡ Ἁγία Γραφή περιέχει «ρήματα ζωῆς αἰωνίου» (Ἰω. 6:68) καὶ θὰ ἐμπνέει εἰς τὸ διηνεκὲς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι θὰ τὰ ἐνωτίζονται καὶ θὰ τὰ ἐγκολπώνονται. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω δυὸ ἀράδες ἀπὸ δημοσίευμα τοῦ Τάκη Θεοδωροπούλου, στὸ ὁποῖο, σπηλιτεύων τοὺς πολλοὺς καὶ προσκρούοντες στὴν σεμνότητα τοῦ ἐκδημῆσαντος Ἄνταί-

Στὴν ἐποχὴ μας ἐπικρατεῖ ἡ θέση ὅτι τὸ ἔργο τέχνης πρέπει νὰ προκαλῆ καὶ νὰ ὑπερβάλλῃ. Δὲν ἀρέσει τὸ μέτριο, τὸ ἥσυχο καὶ σιωπηλὸ δημιούργημα· πολλοὶ καλλιτέχνες ἐπιθυμοῦν τὸ κραυγαλέο καὶ προκλητικὸ.

ου Χρυσοστομίδη ἐπικηδεῖους, ἐδήλωνε: «Τὴ Δευτέρα στὴν κηδεῖα του ἄκουσα πολλὰ γιὰ τὸ στρατευμένο του παρελθόν. Λυπᾶμαι, Ἄνταϊε μου, ἀλλὰ πῆρα τὴν ἀπόφασιν, ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα μου, νὰ προτιμήσω νὰ μὲ συνοδεύσουν μὲ τὴν ἀθάνατη ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς. Κι ἂς δηλώνω ἀγνωστικιστῆς ὅπως κι ἐσύ» (Καθημερινὴ 23.8.2015)!

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Εἰς μνημόσυνον

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΟΛΑΣ

«Μακάριοι οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες», διαβάζουμε σὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου, «ὅτι τὰ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν» (Ἀποκ. 14, 13).

Μὲ βαθιὰ συγκίνηση ἀπευθύνουμε τὸν ὕστατο χαιρετισμὸ σὲ ἓνα πιστὸ μέλος τῆς Ἐκκλησίας μας, ἓναν πολύτιμο συνεργάτη, πρωτοπόρο σὲ ἔργα ἀγάπης, ἄνθρωπο μεγάλης προσφορᾶς στὸ φιλανθρωπικὸ, πνευματικὸ καὶ ἱεραποστολικὸ ἔργο.

Ὁ μακαριστὸς Τάκης Μπόλας, γεννημένος στὴ μυροβόλο καὶ ἁγιοτόκο Χίο, ὑῆρξε γόνος εὐλαβοῦς οἰκογενείας. Γαλουχήθηκε μέσα στὰ νάματα τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας, ἔζησε μέσα σὲ χριστιανικὸ περιβάλλον καὶ μεγάλωσε μὲ τὶς ἀρχές, τὶς ἀξίες καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς Ἑλληνορθόδοξης παράδοσής μας. Ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ του χρόνια, συνδέθηκε μὲ τὴ Χ.Φ.Ε. καὶ τὸ πνευματικὸ καὶ ἱεραποστολικὸ ἔργο τῶν Σωματείων «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος».

Πτυχιούχος τῆς Νομικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ Πανεπιστημίου, εἶχε μιὰ ιδιαίτερα ἐπιτυχημένη ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομία στὸν ἐπιχειρηματικὸ καὶ βιομηχανικὸ τομέα, μὲ δραστηριότητες σὲ πολλὰς χώρες τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ ἀλλοῦ. Ὑπῆρξε καὶ μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν.

Λαμπρὸς οἰκογενειάρχης, ἀξιώθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ δημιουργήσει μαζί μὲ τὴν ἐκλεκτὴ σύζυγό του Κυριακὴ μιὰ εὐλογημένη οἰκογένεια, μὲ τὰ τρία παιδιά τους καλοὺς ἐπιστήμονες, ἐπιτυχημένους σὴν κοινωνία, καὶ τὰ τέσσερα

χαριτωμένα ἐγγονάκια τους.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ πρέπει νὰ τονισθεῖ ιδιαίτερα εἶναι ἡ μεγάλη προσφορὰ του στὸ ἔργο τοῦ Φιλανθρωπικοῦ Σωματείου «Βηθεσδά – Μέρμινα γιὰ τὸν

ἀνάπηρο», τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος καὶ ιδιαίτερα ἐπιτυχημένος Πρόεδρος γιὰ μιὰ ὀλόκληρη δεκαετία, ἀλλὰ καὶ ἄξιος συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τῶν μεγάλων ἰδρυτῶν καὶ πρωτεργατῶν (Κλήμη Στεφανίδη, Παύλου Κούλη καὶ Κων/νου Γερακανάκη).

Ὁ Τάκης Μπόλας ξεχώριζε ἀπὸ ὄλους μας γιὰ τὴν εὐγένειά του, τὴ σεμνότητα, τὴ σύνεση, τὴν πραότητα καὶ τὴ σοφία του. Μὲ τὴ γλυκύτητα τῶν λόγων του, μὲ τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεών του καὶ κυρίως μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν σεβασμὸ ποὺ ἔδειχνε στοὺς συνεργάτες του, κέρδιζε τὴν ἀγάπη μας, τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ἀπεριόριστη ἐκτίμηση ὄλων μας. Ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὸν σκληρὰ δοκιμαζόμενο ἀδελφὸ μας, ἡ ἀφοσίωσή του στὸν Σωτῆρα Χριστὸ καὶ ἡ πίστη σὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ μᾶς στήριζε στὶς δύσκολες στιγμὲς καὶ μᾶς ἔδινε θάρρος κι ἐλπίδα γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου.

Ἄλλὰ δὲν ἦταν μόνο ἡ «Βηθεσδά». Σὲ πολλοὺς τομείς τοῦ χριστιανικοῦ ἔργου ἦταν πρωτοπόρος καὶ ἄξιος πρωτεργάτης μὲ μεγάλη προσφορὰ. Ἀναφέρουμε

μερικές από τις αξιόλογες αυτές δραστηριότητές του. Υπήρξε:

– Έκλεκτο μέλος της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων, με σημαντικό έργο στον πνευματικό και επιστημονικό χώρο.

– Ίδρυτικό και δραστήριο μέλος του Φιλανθρωπικού Σωματείου «Άγιος Αύγουστίνος», που περιέθαλπε για πολλές δεκαετίες παραστρατημένα και άπροστάτευτα παιδιά.

– Υπεύθυνος του Κύκλου Άνδρών των Φυλακών Ανηλίκων με εβδομαδιαίες επισκέψεις και με ήθικη και ύλικη στήριξη για περισσότερα από πενήντα χρόνια.

– Ένεργό μέλος του «Άνθρωπιστικού Συνδέσμου Αθηνών» για ενημερώσεις θεσμικών προσώπων και φορέων στην Ελλάδα και το Έξωτερικό σε θέματα έθνικα, θρησκευτικά, κοινωνικά κ.ά.

– Διακεκριμένο μέλος του Φιλανθρωπικού Σωματείου «Μεταμόρφωσις του Σωτήρος» για την ένισχυση και στήριξη όρφανων παιδιών και σχετικών ιδρυμάτων στον έλλαδικό χώρο.

Η μορφή και ή προσωπικότητα του μακαριστού Τάκη Μπόλα έβαλε τη δική της θετική σφραγίδα στην πορεία της «Βηθεσδά», και γενικότερα στο χριστιανικό έργο. Αποτελεί για μās παράδειγμα προς μίμηση. Το μήνυμά του είναι για μās ζωντανό και θα μās συνοδεύει πάντα.

Άνθρωποι σαν τον Σταμάτιο Μπόλα δεν χάνονται, όταν πεθάνουν. Άλλα από τον θρόνο του Θεού μās στηρίζουν και μās καθοδηγούν. Άρκει έμεις να μην ξεχνάμε το έργο τους, να ακούμε το μήνυμά τους και να μιμούμαστε το παράδειγμά τους. Εύχόμαστε και προσευχόμαστε ό Άγιος Θεός να αναπαύει μετά Δικαίων την ψυχή του στη Βασιλεία των Ούρανων.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΟΥΠΑΣ

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΜΠΟΛΑΣ

Μια αύθεντική άνθρώπινη παρουσία

Κάθε ανθρώπινη παρουσία σ' αυτόν τον κόσμο είναι μοναδική. Πόσες όμως από αυτές τις παρουσίες είναι αληθινά γνήσιες, στην κυριολεξία αύθεντικές;

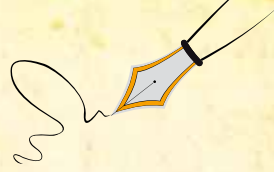
Προσωπικά είχα την εύλογια να γνωρίσω μερικές από αυτές, ανάμεσα στις όποιες εκείνη του Σταμάτη Μπόλα ήταν ιδιαίτερη και ξεχωριστή.

Και ήταν ξεχωριστή, γιατί ό Σταμάτης Μπόλας όχι μόνο παιδιόθεν γνώρισε την «πρόταση ζωής» του Ίησού, αλλά και ύστερα από συνειδητή έπιλογή την ακολούθησε και τη βίωσε με τον δικό του, ιδιαίτερο τρόπο: Γι' αυτόν ό Θεός δεν έχει αγάπη· είναι αγάπη. Και ό άνθρωπος που θέλει να μοιάσει με τον Θεό πρέπει κατ' αναλογία να είναι (και όχι απλώς να έχει) αγάπη.

Μά είναι αυτό δυνατόν; Για πολλούς είναι έξαιρετικά δύσκολο, σχεδόν ούτοπικό και, ως ριζοσπαστικό, όριακά άποδεκτό. Και αυτό, γιατί ακόμα και για τον «μέσο χριστιανό» ή χριστιανική ζωή πρέπει να χαρακτηρίζεται από ένα ίσορροπημένο μείγμα άρετών: κηρύγματος, μαρτυρίας, όμολογίας, παραδοσιακής φιλακόλουθης ζωής, άλληλεγγύης («μετ' όλίγης» αγάπης), έλεημοσύνης, ταπεινώσεως, μετανοίας και πάσης φιλοκαλίας.

Όλα αυτά ό Σταμάτης Μπόλας τα ύπηρετησε με διακριτικότητα και ειλικρίνεια, χωρίς όμως ούτε στιγμή να χάσει από τα μάτια του τον μεγάλο, τον κύριο, τον βασικό στόχο: την Άγάπη. Σ' αυτόν τον άγωνα ό Σταμάτης Μπόλας μās καλεί από την καινούργια του «γειτονιά» να συστρατευτούμε.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΩΜΑΣ

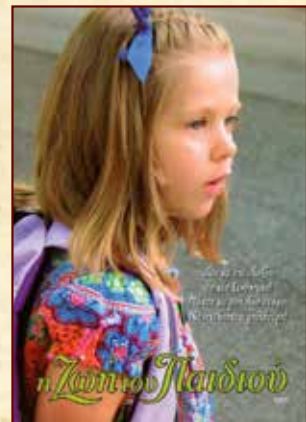
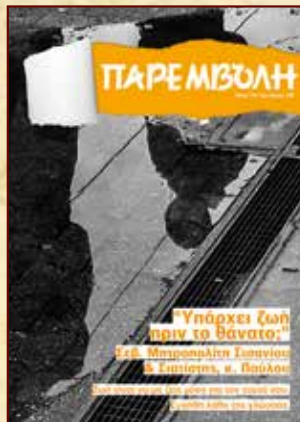

Ήξιζει νά διαβάσετε

Τò μνηαίο Όρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον έλληνικό λαό.

Περιοδικό με ιστορία 60 ετών, που άπευθύνεται στη γυναίκα, στην πνευματική και κοινωνική της παρουσία.

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για έκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό της “Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως” – με τόν ένθουσιασμό της νεότητας και τη σφραγίδα της πίστης και της παιδείας.

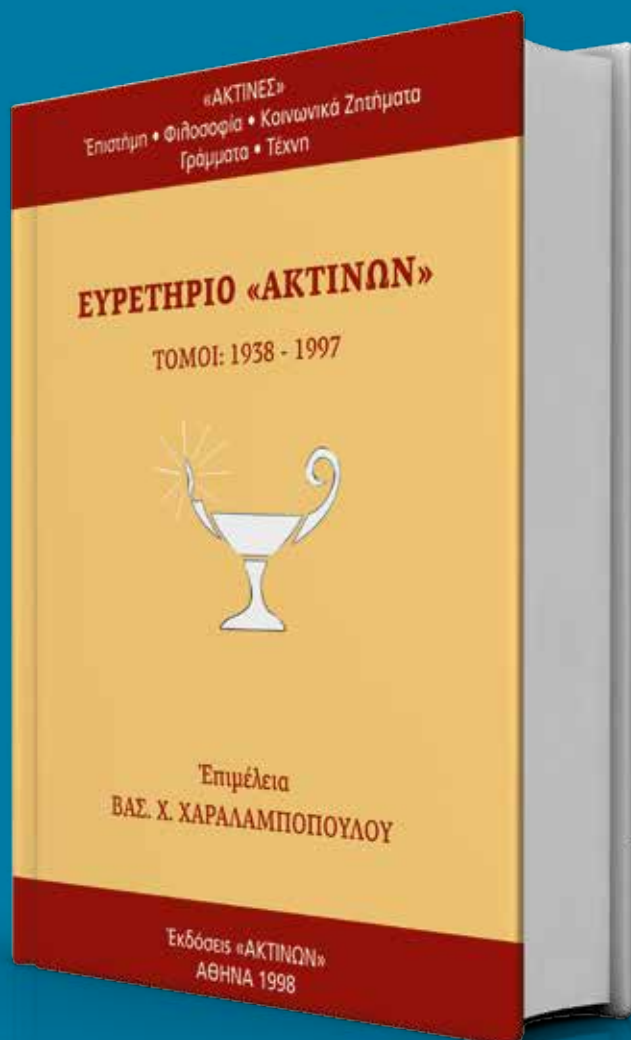
Τò μνηαίο παιδικό περιοδικό που κυκλοφορεί από τò 1946 – ένας πολύτιμος πνευματικός φίλος για τὰ Έλληνόπουλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:
όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες»
καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»

Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023